

MEDLEMSMAGASIN FOR HUMAN-ETISK FORBUND HØSTEN 2019

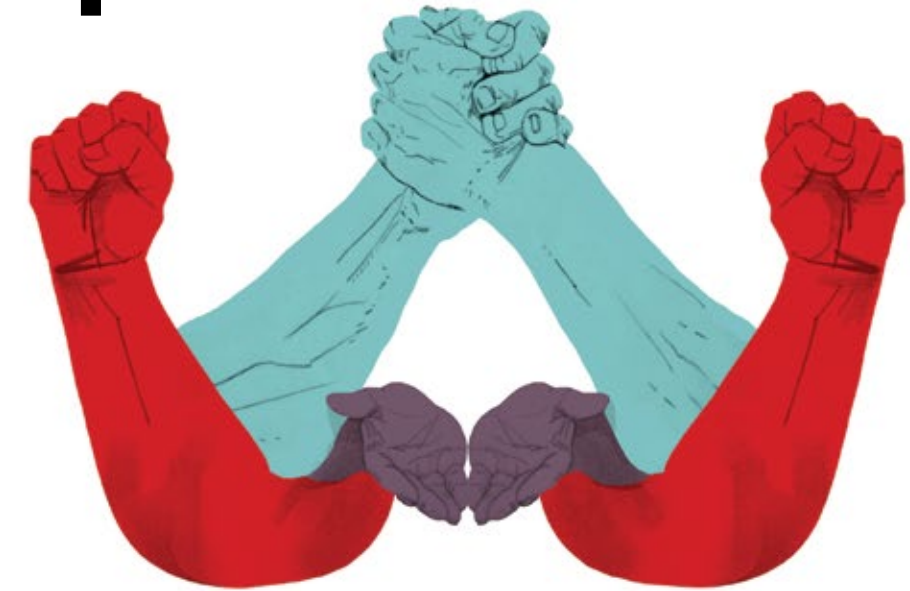
fr! tanke

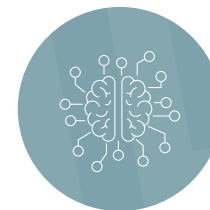
FELLESSKAPENE

**INNENFOR
OG UTENFOR**

fri tanke

Felleskapene

[SAMFUNN]

Det store fellesskapet inneholder mange mindre fellesskap. Noen vil forme deg, noen vil la deg være den du er og noen vil rive det hele ned.

SIDE 6–47

[LIVET]

Som spebarn er vi helt avhengige av våre foreldre. Seinere tar noen av oss del i mange fellesskap, mens andre blir stående utenfor.

SIDE 48–69

[IDÉER]

Hva er et rettferdig samfunn? Det har vi diskutert opp gjennom hele vår historie. Kanskje helt fra første gang vi satt ved leirbålet.

SIDE 70–88

Formålsparagraf

→ Fri tanke er et redaktørstyrt magasin som distribueres til medlemmer i Human-Etisk Forbund og andre interesserte, og en nettavis som er åpen for alle. Fri tanke redigeres etter redaktørplakaten.

→ Fri tanke arbeider ut fra Human-Etisk Forbunds verdigrunnlag.

→ Fri tanke oppgave er å lage nyheter, reportasjer, bakgrunnsstoff og meningsartikler om tema som ligger innenfor Human-Etisk Forbunds interessesfære. Det vil si tema tett knyttet til det humanistiske livssynet, som for eksempel kritisk tenkning, livsmening, ytringsfrihet, menneskerettigheter generelt, etikk og menneskesyn. Fri tanke skal både ha innhold fra hele Norge og dekke internasjonale forhold.

→ Fri tanke skal være en premissleverandør for religions- og livssynsdebatten i Norge.

→ Fri tanke er ikke-kommersiell og fullfinansiert av Human-Etisk Forbund.

*Vedtatt av Human-Etisk Forbunds hovedstyre
8. februar 2019*

Sammen i ånden

Fellesskap i troen på Jesus

SIDE 16

130 ungdommer på leir

Inkluderende fellesskap

SIDE 24

Fotoreportasje

I en fantastisk fantasiverden

SIDE 32

«Alle vi som skal leve nå er også en gjeng.»

SIDE 50

Essay

Hva vi lærte rundt leirbålet

SIDE 72

John Rawls

Rimelig rettferdighet

SIDE 78

Medlemsmagasin for Human-Etisk Forbund

Fri tanke redigeres etter redaktørplakaten.

Redaksjonelt stoff i Fri tanke står ikke nødvendigvis for Human-Etisk Forbunds regning.

E-post:
fri.tanke@human.no

Nettsted:
fritanke.no

Ansvarlig redaktør
Kirsti Bergh
kirsti.bergh@human.no

Layout/repro
Mediamania.no

Forsideillustrasjon
missboo.no

Trykk
Ålgård Offset

Opplag
73 000

Neste utgave
Fri tankes vårutgave 2020 kommer etter planen i begynnelsen av mars. Ta kontakt med redaksjonen for stoff-frister.

Fri tanke gikk til trykk 26. august.

Utvid fellesskapet

Nå sitter du med Fri tankes høstutgave 2019 i hendene. Det kommer fra trykken rett før Humanistisk uke, der Human-Etisk Forbunds lokal- og regionlag over hele landet markerer seg med stand, møter og andre aktiviteter. Mottoet er «*Fordi alt vi har er hverandre*», og nøkkelordet for dette nummeret av Fri tanke er *fellesskap*.

Å søke etter fellesskap er noe av det mest grunnleggende menneskelige, for vi er alle avhengige av tilhørighet med andre. Selv religiøse som fremhever fellesskapet med Gud som det viktigste, vil helst gjøre det sammen med en gjeng.

Vi har ikke tatt utgangspunkt i noen vitenskapelig definisjon, fellesskap er så mangt. Noen er små og tette, andre er store og løse; noen er flyktige, noen langvarige. Vi har kastet blikk på hva det betyr å finne et fellesskap, hvordan det er ikke å finne seg til rette i fellesskapet – for det er ikke tvil om at fellesskap også kan innebære tvang og press på individets frihet – og hva det betyr å stå utenfor. Vi har besøkt ulike fellesskap som oppleves av de som er på innsiden som gode å være i, og som å være en god kraft i verden.

Men fellesskap kan definitivt også være av den destruktive sorten.

Rett før denne utgaven av Fri tanke var ferdigprodusert, var det som vi fikk et ekko fra 22. juli. En ung mann skjøt sin 17-årige stesøster, før han gikk til angrep på al-Nor-moskeen i Bærum. Målet var å skremme norske muslimer. Og selv om det er mye vi ennå ikke vet, ser det ut til at han har vært gjennom en høyreekstrem radikaliseringsprosess som først og fremst har foregått i ulike nettforum.

Det finnes mange positive digitale fellesskap, men det kan ikke være tvil om at det er en god del dehumaniserende og konspiratorisk retorikk i mange nettfora og kommentarfelt. Fiendebilder skapes, bekreftes og forsterkes, og deltagerne

hisser hverandre opp. Også mobben blir et fellesskap – et farlig fellesskap.

Det er en del ekstreme grupper som politi og PST må følge med på, men vi bør alle innimellom rette et kritisk blikk på de fellesskapene vi inngår i. Befinner vi oss selv i større eller mindre grad del i et ekko-kammer? Er vi flinke nok til å inkludere andre? Det er mest behagelig å være rundt folk man er enige med og ligner på, men det er viktig for det store fellesskapet som storsamfunnet bør være, at vi samhandler med folk som er forskjellige fra oss.

Derfor var det så fint å se hvordan folk med forskjellig bakgrunn og tilhørighet i dagene etter terrorforsøket møtte opp utenfor moskeer flere steder i Norge, blant annet i Bærum, Oslo, Bergen og Stavanger, for å markere at muslimske medborgere skulle være *#tryggibønn*.

Som en selvfølge deltok også mange tillitsvalgte og medlemmer i Human-Etisk Forbund. Selv om religionskritikk er en viktig del av humanismen, er det særlig viktig for humanister å gjøre en klar avgrensning mellom religionskritikk og muslimhat – og å være med å synliggjøre det for dem som tror det er likhetstegn mellom de to.

Vi kan være kritiske til trosforestillinger og -praksis, men må samtidig forsvare trosfriheten, alles grunnleggende menneskeverd og rett til trygghet.

Kanskje kan den beste vaksinen mot hat og utenforskap være hvis vi klarer å skape inkluderende fellesskap på tvers av meninger, livssyn og bakgrunn. Fordi alt vi har er hverandre.

KIRSTI BERGH,
redaktør av Fri tanke

FØLG OSS PÅ:

facebook.com/
fritanke.no

@fritanke_no

[FELLESSKAP]

SAMFUNN

«Humanister anser demokrati, rettsstat og menneskerettigheter for å være grunnleggende, rasjonelt begrunnede verdier. Vi er del av et fellesskap og har ansvar for våre medmennesker og for miljøet, både lokalt og globalt. »

NORDISK HUMANISTMANIFEST 2016

[16]

ÅNDELIG METTET

Oase 2019 samler kristne på tvers av ulike menigheter. Hva finner de på sommerstevnet?

[24]

MANGFOLDIG SAMHOLD

Sommerleiren med kritisk tenkning, vannkrig og plass til alle. Er det derfor Humanistisk Ungdom er «det aller beste» fellesskapet?

[32]

MAGISK FELLESSKAP

I Bergen kommer et Harry Potter-univers til live. 80 barn og unge inntar Trolldomsakademiet, og får være seg selv gjennom å være en annen.

FELLESSKAP I FARE

Innenfor eller utenfor. Gamle eller nye. Konstruktive eller destruktive. Det som skaper gode fellesskap kan også skape destruktive fellesskap.

TEKST: KIRSTI BERGH

Identifikasjon er et aspekt som gjelder de fleste fellesskap, og det handler om å få bekreftelse på seg selv, eller å gjenkjenne noe i den andre i seg selv. Det kan for eksempel være en holdning eller politisk verdi, men det kan også være politisk sinne eller forestillingen om et felles fiendebilde, forteller sosiolog Aksel Tjora.

Norge er i skrivende stund rystet av et drap og et voldelig angrep på en moske i Bærum, begått av en ung mann som ser ut til å ha ønsket å drepe flest mulig muslimer. Ut fra hans aktiviteter på nettforum, tegner det seg et bilde av en person som har latt seg suge inn i et nettmiljø hvor høyreekstremt og rasistisk tankegods florerte.

Tjora, som er professor ved Institutt for sosiologi på NTNU i Trondheim og i fjor ga ut boka *Hva er fellesskap*, mener den kommunikasjonen og samhandlingen som skjer i slike nettfora helt klart må ses på som en form for fellesskapsbygging.

– Du kan si at det er de samme mekanismene som finnes i slike grupper som finnes i andre typer fellesskap, om det er Facebook eller fysisk.

STØRRE ENN EN SELV

Både følelsen av og søken etter

fellesskap er en naturlig del av det å være menneske, beskriver Tjora. Det er en grunnleggende erfaring som menneske og handler både om å få bekreftelse på seg selv og å være del av noe som er større enn en selv.

Fellesskap handler om å ha noe felles, men hva dette felles i utgangspunktet er, kan være så forskjellige ting som livssyn eller ideologi, moral og verdier, meninger, nabolag, fotballag, sykdom, interesse for motorsykler, historie, erfaringer, opplevelser, etnisitet, utdanning, yrke, sosial status – understreker Tjora. Fellesskap kan altså være basert på noe man *er*, *har* eller *gjør* sammen med andre, eller bare at man befinner seg på samme sted eller i samme situasjon.

De fleste av oss inngår i mange ulike fellesskap, av ulik art, intensitet og varighet. Foreldregruppa i barnehagen avstedkommer som regel ikke den samhörighetsfølelsen som det å holde med samme fotballag gjør; det ene er for eksempel

et ganske tidsbegrenset fellesskap, mens fotballsupportere flest er enige om at man aldri kan skifte fotballag. Fellesskapet man har innad i familien kan romme ulike og sterke meninger om politikk og religion, mens et partifellesskap kan romme menne-

sker med tilhørighet til vidt forskjellige sosioøkonomiske grupper.

Over det hele, øverst så å si, har vi det *forestilte* fellesskapet som nasjonen representerer; vi deltar ikke aktivt i det på daglig basis, men opplever oss å være del av det. Det er kanskje det fellesskapet som er vanskeligst å forklare hva innebærer, også fordi det er så veldig ulike ting for forskjellige mennesker. Og det er og har vært konflikt rundt hvem som er innenfor og hvem som er utenfor dette fellesskapet. Nasjonalgrensene handler jo ikke bare om hvem som er på utsiden og hvem som er

på innsiden rent *administrativt*, men også hvem som er verdige deltakere i fellesskapet. I 1814 kunne ikke jøder (og jesuitter) være del av det norske fellesskapet; den norske

staten forsøkte store deler av det 20. århundre å utradere samisk språk og kultur for å gjøre den samiske befolkningen til en del av det norske fellesskapet; i mange lokalsamfunn hvor bedehuset stod sterkt var det vanskelig å

være ikke-troende, og i dag ser vi det mange som hevder at det ikke går an å både være muslim og norsk. Som blant annet Thomas Hylland Eriksen har påpekt, fra de samme kildene og sosiale mekanismene som skaper positive former for identifikasjon

«Fellesskapsopplevelser går utover fysisk tilstedeværelse.»

AKSEL TJORA,
PROFESSOR I SOSIOLOGI
VED NTNU. FORFATTER AV
HVA ER FELLESSKAP

og samhold, kommer også etnisk hat og nasjonal selvforherligelse.

GRENSEDRAKNINGER

I sin forskning har Tjora særlig arbeidet med problemstillinger knyttet nettopp til grenser i fellesskapene; til hvem som er innenfor og utenfor – og hvordan grenser skapes og endres eller består. Han beskriver hvordan han gjennom egne erfaringer fra å ha flyttet en del opp gjennom oppveksten, og møtt nye klasser og nye miljøer. De gangene det var umulig å bli inkludert i det etablerte fellesskapet, var løsningen å finne sammen med de andre som av ulike årsaker ikke var inkludert – et ikke helt oppbyggelig fellesskap av utenforskap.

Det er mange miljøer som kan virke ekskluderende, påpeker Tjora. For ferske, sjenerte studenter kan mange studentmiljø oppleves lite inkluderende. I kontrast til det peker Tjora på nettverk som er rekrutterende og sterkt interessert i å få nye medlemmer. Både nynazistiske og radikale islamistgrupperinger bruker slike taktikker, der de åpner opp fellesskap for folk som kan stå utenfor fellesskapet andre steder.

– Der kan du ha faren ved ekstreme grupperinger, som kan være små, men som er veldig åpne mot nye medlemmer. De tar folk inn i varmen og gir dem plass i fellesskapet.

Fellesskap basert på holdninger til et bestemt tema eller delt sinne i forbindelse med en konflikt, blir også veldig lett fellesskap på bakgrunn av felles fiendebilder. I sosiale medier som Facebook ser man det i mange grupper.

– Det er jo en del av de forumene som ser ut til å handle om å etablere en fortelling eller forestilling med klare sympatier og antipatier. En av de tydeligste er antipatien overfor innvandrere og muslimer, og vurderinger på hvem som hører hjemme

og hvem som ikke hører hjemme i vårt land, sier Tjora.

Han legger til at fiendebildene forsterkes av politisk retorikk om å stenge visse grupper ute og som unyansert legger skylden for arbeidsløshet eller kriminalitet på innvandrere.

Fiendebildene forsterkes også gjennom konspirasjonsteorier, hvor innvandrere hevdes å stå bak voldtektsbølger som vanlige medier – de såkalte MSM – ikke vil skrive om. Og veldig forenklinger brukes for å lage og forsterke fiendebilder.

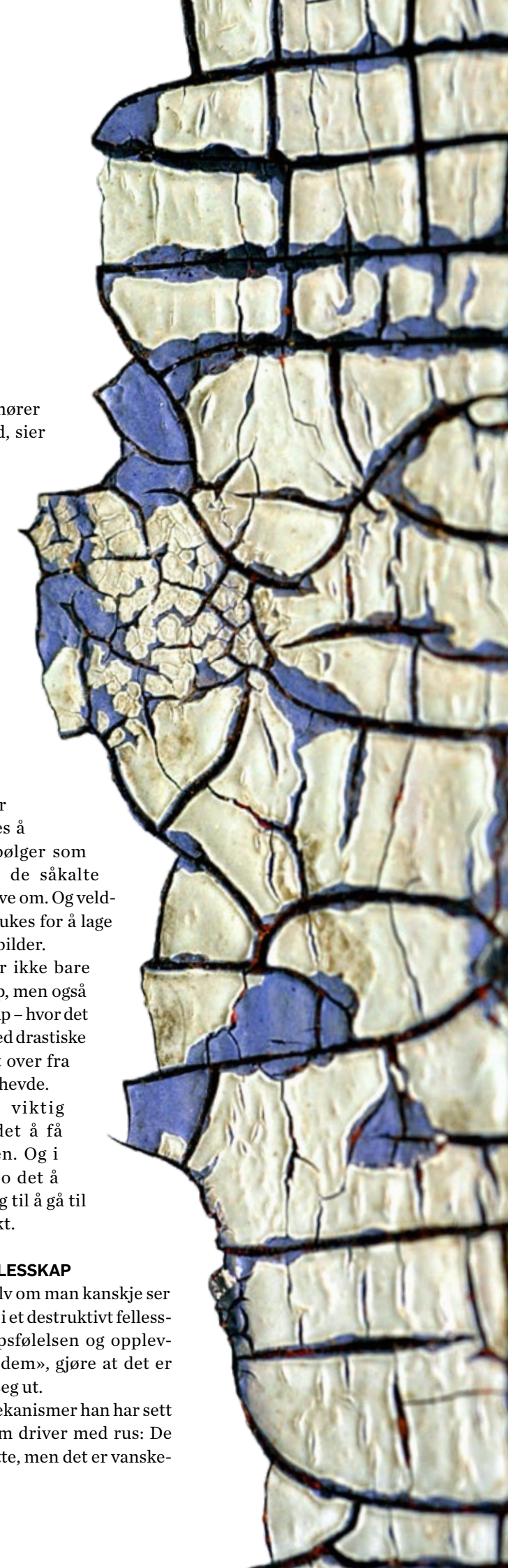
– Neste steg blir ikke bare menende fellesskap, men også handlende fellesskap – hvor det å gjøre noe, til og med drastiske handlinger, tar det over fra det å bare mene og hevde.

– Det ligger viktig anerkjennelse i det å få klapp på skulderen. Og i enkelte miljø vil jo det å vise at man er villig til å gå til handling, gi respekt.

DESTRUKTIVE FELLESSKAP

Tjora påpeker at selv om man kanskje ser at man er på vei inn i et destruktivt fellesskap, kan fellesskapsfølelsen og opplevelsen av «oss mot dem», gjøre at det er vanskelig å trekke seg ut.

Det er samme mekanismer han har sett hos mennesker som driver med rus: De kan tenke seg å slutte, men det er vanske-

lig å vende «anti-mainstream»-samfunnet ryggen, for det ligger et fellesskap i det.

– Dette kan også gjelde for ekstremist-miljøer. Det er positivt å ha en stor felles fiende å samles rundt. For noen kan det dreie seg om å ha hele den norske velferdsstaten som en fiende – fordi den bruker for mye offentlige midler på å integrere innvandrere og å støtte moskeer, for eksempel.

– De som befinner seg i disse små og eksklusive fellesskapene opplever at de i motsetning til resten av samfunnet har «skjønt det». De tenker annerledes, og resten av samfunnet har ikke skjønt det de har skjønt.

Disse meningsfellesskapene, enten det er innunder sosiale medier eller på egne nettsted, være seg Resett, Document eller HRS – eller de internasjonale chan-nettstedene som har fått fokus etter moskeangrepet i Bærum – styrker følelsen av fellesskap, tror Tjora.

– Den kontinuerlige diskusjonen og kommunikasjonen som foregår der kan oppfattes som viktig for egen sosiale tilhørighet.

– *Tror du at disse nettbaserte gruppene blir et sosialt fellesskap de ikke hadde fra før?*

– Ja, jeg tror at særlig en del som ikke har vesentlig sosialt nettverk ellers – kanskje de faller ut av skolesystemet eller arbeidslivet, eller av slike eller andre grunner bruker mye tid på skjermen – vil oppleve det slik.

De digitale fellesskapene kan oppleves som like sterke som de fysiske. Det så vi et positivt eksempel på da foreldrene til Mads Steen delte historien om ham i offentligheten: Mesteparten av livet var han rullestolbundet på grunn av muskeldystrofi, som han til

slutt døde av. Han brukte mye tid til å spille internett-spill, men det var først etter at han døde at foreldrene oppdaget hvor stort nettverk han hadde digitalt; han var del av et sterkt fellesskap hvor han ble verdsatt.

– Det samme vil jo være gjeldende for andre som deltar i enkelte typer nettverk digitalt, at de kan ha en stor anerkjennelse i sitt miljø, selv om det er på nettet og skjult for oss andre.

– Fellesskap er opplevelsen av å høre til noe, enten det er en gjeng eller et sted, og det stedet kan jo også være et nettsted og en type diskusjon som foregår online. Fellesskapsopplevelser går utover fysisk tilstedeværelse.

Enhver som har vært litt aktiv i sosiale medier kan kjenne igjen gledesfølelsen av å få positive tilbakemeldinger, for eksempel likes på Facebook, mener Tjora. Og selv om man ikke kjenner folk så godt, oppleves det bra å bli verdsatt på den måten.

EKKOKAMRE OG DEMOKRATI

Men meningsfellesskapene – ekkokamrene – på nett har også konsekvenser for de store fellesskapene. På den selvsagte siden den faren radikalisererte medlemmer, med konstruerte og ekstrapolerte fiendebilder og oppildnet av gruppen sin, kan representere av

destruktive handlinger. Men også det store bildet av selekterte «meningsfellesskap» vi alle driver med.

– Dagens medievirkelighet er veldig mangfoldig, vi har mange ulike sosiale medier ved siden av ulike massemedier. Det er også veldig fragmentert.

Tjora nevner radio som et eksempel: Tidligere lyttet man lineært til radio – med alle mulige slags nyheter og innslag, valgt ut av en kompetent redaksjon. I dag er befolkningens radiolytting sterkt nedadgående, vi lytter på podkaster som vi selv har valgt.

– Det er en styrke ved den norske medievirkeligheten vi har hatt helt til det siste, men som har begynt å smuldre opp. Det forestilte fellesskapet er veldig knyttet til massemedia. At du føler at du deltar – riktignok passivt – i landet ditt, i verden; du lytter på nyhetene og abonnerer på lokalavisen. Når man slutter med slike massemedier og bare plukker ut det man vil ha, smuldrer den formen for samfunnsdeltagelse opp, mener Tjora, som merker det på dagens studenter – at de ikke følger med på det generelle nyhetsbildet på samme måte som før.

– Jeg sjekket med studentene mine i fjor høst om de visste hvordan det hadde gått med valget i Sver-

ige, og så var det nesten ingen som kunne si noe om det. Mange hadde ikke en gang fått med seg at det hadde vært valg helgen i forveien.

– Det har skjedd mye på kort tid. Jeg tror at konsekvensene av dette er mye større enn vi kan ane. Når mange slutter å følge med på de generelle nyhetene, og det du følger med på blir «ekkokammer» også, er det enda større sjanse for at du mister innsikten i en form for gjengs oppfatning på tvers av befolkningen.

I likhet med mange andre, peker Tjora på de store sosiale plattformene, der man på eget initiativ – i tillegg til at algoritmene legger til rette for det – kan forme sine egne informasjonsbobler.

– Det er mange kilder til nasjonalt fellesskap. Valget, demokratiet og den politiske styringen er en kilde, men når mange forholder seg lite til politiske spørsmål, har vi et problem. Folk må bry seg om hva som skjer – både lokalt og nasjonalt.

Tjora gjennomførte et eksperiment med sine studenter – han fikk dem til å koble seg fra nett i tre uker.

– Da frigjorde de vanvittig mye tid; tid de ikke visste at de hadde. Den mediebruken vi har i hverdagen nå – med Facebook, Twitter, Snapchat, det at man går rundt og lytter på podkast, lydbøker og serier heller enn for eksempel å lytte til lineær radio. Det er en type selvselektert mediebruk som kan dempe følelsen av å være del av et nasjonalt fellesskap.

En måte å bøte på dette som han har tro på, er om medie-Norge hadde gått sammen og laget en redigert norsk «Facebook», der man også fikk en god nyhetsformidling.

– Med en slik nasjonal satsning fra de store norske mediehusene, på en plattform av et litt annet slag, tror jeg det ville være mulig å ta tilbake noe av det tidligere nasjonale mediefellesskapet.

– Om det vil fange opp de som havner i ekstremistgruppene, vet jeg ikke. Men tilgang til bred informasjon på tidligere stadium, vil kanskje kunne opprettholde holdninger i sentrum av det politiske spekteret. Det er en stor utfordring at det er så enkelt å velge bort mye av mainstream-mediene og hekte seg på de ytterliggende.

– *Hvordan skal vi sikre at vi har et overordnet fellesskap med plass til alle?*

– Vi må sørge for at folk blir inkludert i de vanlige fellesskapene, de som er knyttet til skole, familie, jobb, frivillige organisasjoner og aktiviteter i hverdagen. Vi må starte med å sikre at folk ikke faller utenfor den type fellesskap.

– Det å føle seg inkludert og å tilhøre noe, knyttet til hverdagen, i nær familie, men ikke minst også i en venneflokk, på fotballbanen, i skole- og arbeidsliv.

Derfor mener Tjora det er skummelt at vi i økende grad har et arbeidsliv som ifølge ham støter folk ut, enten det er unge uføre, menneskler som sliter psykisk eller som faller fra i utdanningsløpet.

– Kravene til ferdigheter og utdanning i arbeidslivet gjør at det er lettere å falle utenfor enn før. Og faren er at man også faller utenfor de fellesskapene det å være i utdanningsløp, i arbeidslivet eller i verste fall også familielivet, representerer. At man blir værende alene og søker fellesskap som er helt frikoblet fra det som skjer i lokalmiljøet der man lever.

– Skal vi demme opp for at folk havner i farlige fellesskap, tenker jeg at man må starte der, med lokalmiljøene og jobbe for at folk ikke faller utenfor.

DE EKSTREME FELLESSKAPENE

Hvit makt, rasisme, kvinnefiendtlighet, anti-LHBT-holdninger, rensplikke nazisme – den nye høyreekstremismen på nettet plukker og blander påvirkninger fra en lang rekke steder og dyrker voldshandlinger for dens egen skyld og ikke bare som middel. Lasse Josephsen skriver bok om den såkalte incel-bevegelsen, der deler av den er ekstremistisk, og har skrevet flere artikler for Fri tanke om den nye høyreekstremismen.

Les mer på
fritanke.no/19.11248 og
fritanke.no/19.11090

Den beste hevnen er å **leve godt**

Å besøke Utøya ble en sterk opplevelse for Didrik Søderlind, forfatter og rådgiver i Human-Etisk Forbund.

Alderen treffer som en slegge: 14. 15. 16. Barn som aldri fikk bli voksne. Fordi de ble myrdet av en fyr som gikk seg bort på internett.

På en høyde på øya, i en lysning i skogen, henger den store metallringen som er monumentet over de som ble myrdet her ute. 69 navn er gravert inn i og gjennom det opphengte metallet. Navnene lyser imot meg, der jeg går rundt ringen. Det er noe av det verste jeg har vært med på, og samtidig noe av det mest meningsfulle.

LYS OG MØRKE

En morgen noen uker før dette fikk jeg en e-post. Det viser seg at daglig leder på Utøya følger meg på Twitter. Han har merket seg at jeg tvitrer en del om ekstremisme, og spør om jeg vil komme på besøk på øya. Det vil jeg.

Det som skjedde på Utøya 22. juli 2011 er en drivkraft i mye av det jeg gjør, som rådgiver i Human-Etisk Forbund, som privatperson, som medborger. Jeg er glad i landet mitt, og for meg er det å prøve å bidra til at vi aldri opplever noe slikt igjen, en dypt patriotisk handling.

Men jeg har aldri vært medlem i AUF eller Arbeiderpartiet, og har derfor ikke noe forhold til selve øya. Det nærmeste jeg har kommet har vært å kjøre forbi på vei

til Humanistisk Ungdoms sommerleir på Hønefoss. De reisene har vært sterke nok. En gang reiste jeg sammen med en ung mann som fortalte at en venninne hadde vært der ute den dagen.

«Så hvordan gikk det med henne?» spurte jeg troskyldig.

«Altså, hun lever ikke lenger» svarte han stille.

Derfor står jeg på ferja MS Thorbjørn sammen med et knippe andre fra norsk organisasjonsliv mens vi ser utover Tyrifjorden og tretoppene på Utøya og det hvite huset ved kaia kommer nærmere.

Det er strålende junivær, og om man ikke visste noe om nyere norsk historie, ville man bare sett et sommerparadis. Vannet glitrer innbydende. Skiltet peker mot «Kjærlighetsstien». Maten i kantina smaker ypperlig og de flunkende nye møtelokalene er flotte.

Men sommerlyset til tross er Utøyas bekmørke, nære historie tydelig til stede. Sterkest er det såkalte Hegnhuset, et moderne bygg som fungerer som lærings-senter. Fasaden har 495 stolper, en for hver som var på Utøya den skjebnesvangre dagen. Stolpene hegner om 69 søyler, én for hver av dem ble myrdet. Til sammen omslutter de kafébygget, der tretten mennesker ble drept. Bygget er bevart som en tidskapsel

ILLUSTRASJON: MISSBOO.NO

fra den skjebnesvangre dagen. Det er kulehull, tørkede blomster og bilder av dem som gikk bort den dagen.

Det er her de første av oss bryter sammen. En begynner å gråte. Jeg tilbyr en klem. Hun tar imot. For meg tar det litt lenger. Det er først når vi sitter og ser en informasjonsfilm om Utøya at tårene kommer.

EKSTREMT UNIVERS

En måned senere står jeg og ser ut over en annen vannmasse. Glomma. For når jeg står på «Øssia» i Fredrikstad der jeg vokste opp, ser jeg over til Lisleby. Lisleby er en hyggelig liten bydel med rimelige boligpriser. Her fikk en gate tilnavnet «terrorgata» fordi hele sju unge menn herfra reiste til Syria for å slutte seg til IS.

Som etter 22. juli 2011 flokket internasjonale medier til Norge. Et land ellers kjent for sosialdemokrati, trausthet og

sindig samling i sentrum var på ny blitt et reisemål for folk opptatt av ekstremisme.

Hvordan ble det slik?

Over hele Norge sitter mennesker foran dataskjermer. På YouTube, blogger og sosiale medier finner de et univers av ekstreme ideer. De lærer at vi lever i endetiden. At jødene kontrollerer media og bankvesenet. At myndighetene sprayer oss med «chemtrails» fra fly for å forgifte oss. Og at de planlegger å bytte ut oss hvite nordmenn med muslimer.

De lærer at alt de tidligere har trodd er feil, og at de nå vet noe «de hjernevaskede massene» ikke aner noe om. De er ikke lenger bare en kjedelig Ola eller Ali Nordmann, men soldater i Sannhetens tjeneste.

Det kanskje mest groteske resultatet av slike ekstreme idéverdener er den såkalte Islamske staten. De unge mennene som dro dit kunne både føle seg som riddere på hvite

MINNESMERKE:

Fra monteringen av metallsirkelen med de 69 navnene til dem som ble drept på Utøya.

«La oss i stedet ha gråsoner der vi skaper fellesskap på tvers av meninger og tro.»

hester, samtidig som de kunne leve ut enhver seksuell og morderisk perversitet.

Men dette skrekkekspepelet er langt unna, og norske nyhetskonsumenter har god rutine på å ignorere fæle ting i Midtøsten. Utøya, derimot, er en snau time med bil fra Oslo sentrum når det ikke er rushtid. Det er for nært til å ignoreres.

EN RØD TRÅD

Utøya er en så ubehagelig og en så nær påminnelse om ekstremismens og konspirasjonstenkningens konsekvenser at de som sympatiserer med slikt tankegods må prøve å trylle bort det som hendte der ute.

Jeg har hørt alle innvendingene: «Gjerningsmannen er gal.» «Han var bare én mann.» «Det som skjedde der ute er så ekstremt at det ikke kan sammenlignes med noe annet.» «Og dessuten, hva med islamistisk terror?» «Hva med Norges krigføring i Afghanistan?»

Men gjerningsmannen er ikke gal. Han var en ung mann som slet med å finne ut hvem han var og hvilken plass han hadde i verden. På nettet fant han både en storslagen fortelling og en mulighet til å være en helt i den. Og samtidig få utløp for sine mørkere drifter. Det samme gjorde guttene på Lisleby som reiste til IS.

For heller ikke masse-morderen fra Utøya er bare én mann. Utøya var ekstremt, så ekstremt at det blir vanskelig å sammenligne det med noe annet, men det står likevel i en tradisjon. Fra Hadelands-drapene til mordet på Benjamin Hermansen og Utøya fins det en rød tråd. Norske høyreekstremister er ikke spesielt gode på vanlig politisk virksomhet, men å ta livet av forsvarsløse barn og ungdommer har de et visst talent for.

Mye tyder dessuten på at det mest er godt politiarbeid som gjør at vi så langt ikke har hatt islamistiske terrorangrep i Norge.

Da jeg tvitret om mitt besøk på Utøya var det flere som kjeftet på meg for å bruke ordet «hevn». Det er forståelig; «hevn» er for mange et stygt ord. Men hevnløst springer ut av menneskets rettferdighetssans, og kan være en god impuls når den brukes riktig. Og som det sies: Den beste hevnen er å leve godt.

Det er å leve godt jeg synes vi skal gjøre. Vi skal slå tilbake mot terrorangrepene på Norge, slå tilbake mot ekstremismen, ved nettopp å ha det samfunnet terroristene og ekstremistene ikke vil at vi skal ha. Heldigvis trenger ikke det å være så vanskelig.

Ekstremister vil ha klare fronter, at de sannferdige står samlet mot fiendene. La oss i stedet ha gråsoner der vi skaper fellesskap på tvers av meninger og tro.

Ekstremister vil at vi skal tro det verste om hverandre. La oss i stedet snakke sammen og se at de andre kanskje ikke er så annerledes eller skumle likevel.

La oss bekjempe det konspiratoriske og hatefulle tankegodset med kritisk tenkning og ved å verne om menneskeverdet.

Flere ganger har jeg blitt spurt av utlendinger om hvorfor vi ikke tok livet av masse-morderen fra Utøya. Igjen er mitt svar: Hevn.

Høyreekstremismen og den radikale islamismen elsker martyrdømmen. Ideologiene forherliger unge menn som går i striden, faller for saken, men lever videre i vår bevissthet, som evig vakre martyrer. Å nekte dem martyrdøden er den perfekte fornærmelsen mot denne dødkultusen.

Masse-morderen skal ikke gå over i historien som den velfriserte unge mannen i kamelhårsfrakk, slik han ville gjort om vi ga ham dødsstraffen. I stedet skal han sitte og bli stadig mer bitter og patetisk og sutrete og vise at dødsstraff er en dårlig hevn.

Det viktigste av alt er å skape et

fellesskap med rom for alle som bor her i landet. For de som faller utenom det store «vi», risikerer å finne et annet vi i form av farlige fellesskap på nettet. Med nye venner, nye ideer. Ideer som etter hvert kan munne ut i at man logger av nettet og plukker opp skytevåpen i stedet.

HANDLINGENS PROPAGANDA

Nasjonale fellesskap trenger å samles rundt noe, og få ting samler en nasjon så sterkt som en ytre fiende. Det norske samfunnet jeg vokste opp i var sterkt preget av den andre verdenskrigen. Nå er de siste av dem som opplevde krigen snart borte. Krigen som samlende erfaring fungerer dårlig i dag.

Men der jeg står foran metallringen på Utøya med de 69 navnene inngraverte, tenker jeg på at det som skjedde her ute var ment som en krigserklæring. Myrderiene skulle være «handlingens propaganda», ment å vekke de slumrende massene til handling. Skuddene fra terroristens automatgevær skulle være de første i en norsk borgerkrig. Slik gikk det ikke. Terroristen mislyktes. Det ble ingen krig.

Derimot har han lyktes i å inspirere andre terrorister.

Så om vi vil, kan vi velge å ta krigserklæringen på alvor og la Utøya bli noe vi samles om. Ikke bare som en levende øy, der mennesker av ulike politiske avskygninger og livssyn deltar på demokrativerksteder og andre aktiviteter. Men som et symbol på det Norge ekstremister og terrorister vil ta fra oss. Det Norge vi må hegne om.

DIDRIK SØDERLIND
forfatter og rådgiver i
Human-Etisk Forbund
Twitter:
[@DidrikSoderlind](https://twitter.com/DidrikSoderlind)

BOKTIPS FOR Å FORSTÅ

Ekstremisme (2016)

Kristian Bjørkelo tar for seg hele spekteret fra høyre-ekstremisme til venstre-ekstremisme og hva politisk og religiøs ekstremisme har til felles. Gjennom en rekke eksempler fra fortid og nåtid – blant annet har han besøkt fascistiske Casa Pound i Italia – viser han ulike sider ved ekstremistisk ideologi og praksis.

Sinte hvite menn (2013)

Audhild Skoglund går inn i historiene, ideologiene og psykologiene til fem soloterrorister fra nyere tid, inkludert den norske masse-morderen fra 2011. Hun knytter ideologi og psykologi sammen i forsøket på å forstå hva som driver den alenestående terroristen fra ytterliggående holdninger til ytterliggående handlinger.

Hva er konspirasjonsteorier (2019)

Med utgangspunkt i tilgjengelig forskning vil forskerne **Terje Emberland** og **Asbjørn Dyrendal** øke forståelsen for hva konspirasjonsteorier er, hvem som tror på dem og hvorfor; hvorfor de spres på nett, hvilke konsekvenser det får og hvordan bekjempe dem.

Boka favner bredt og trekker inn felt som psykologi, historie, religionsvitenskap, litteraturteori og sosiologi.

KonspiraNorge (oppdatert 2017)

John Færseth tar i denne boka særskilt for seg bredden av det norske konspirasjonslandskapet som inneholder både gamle og nye konspirasjonsideer. Noen av dem er særegent norske, men de henger likevel sammen med internasjonale ideer.

Du kan også lese artikkelserien om konspirasjonsteorier på Fri tanke: fritanke.no/19.10001

SAMMEN I ÅNDEN

Det kristne fellesskapet feires når sommerstevnet Oase samler 5000 kristne. Men hva er det egentlig de har felles, der det er den enkeltes gudsopplevelse som står i sentrum?

TEKST: ASLAUG OLETTE KLAUSEN
FOTO: SVERRE CHRISTIAN JARILD

«Vi opplever at **Gud griper inn**, men noe gang må vi vente på svaret.»

Kvinnen på fremste rad sitter på knærne mens hun gynger lett fra side til side, med armene løftet opp mot taket langt der oppe, mot himmelen over. Så lener hun seg fremover, med armene utstrakte og omfavner gulvet. Hun ligger knelende mot scenen. Også sidekvinnen har hevede armer, som om hun er en krukke, åpen for å ta imot hva som enn kommer fra oven. Munnen beveger seg, i en gjentakende mumling. Mannen på raden bak nikker taktfast med hodet til en indre melodi. Enda litt lenger bak sitter et eldre ektepar i omfavnelse, med lukkede øyne, og hver sin høyre hånd lett løftet, med håndflatene opp.

Det står to godt voksne menn på scenen. Walisiske Roy Godwind, og en navnløs norsk tolk. De gjentar det samme budskapet – eller mantraet, som det ville hett i en annen sammenheng – igjen og igjen. Ordene hamres inn i den trekvartfulle store salen. Først på engelsk, deretter tolket på norsk, i rytmen av en leddsetning:

Jesus Christ is the same, yesterday, today and for ever / Jesus Kristus er i går og i dag den samme, ja til evig tid.

Påstanden fra scenen fungerer vekselvis som utropstegn, parentes, komma og kolon. Noen ganger er ordene bindemiddelet, andre ganger er det bruddet hans vitnesbyrd trenger for å virke til de troende.

FORTELLINGER OM HELBREDELSE

Fortellingen om alle som strømmet hjem til Godwinds hus for å finne frelse; fortellingen om den gangen Gud hadde tillatt Godwin med familie å havne i en alvorlig bilulykke, for deretter å fjerne alle livstruende skader etter noen knappe timer på sykehuset; fortellingen om vekkel-sestogene i Londons gater; og ikke minst, fortellingen om helbredelsene

som skal strømme ut av forbønn og håndspåleggelse.

Setningen skal også understreke predikantens eget evangelium. Han oppfordrer til å gi slipp og ha tro, på forsynet; på Guds vilje til å helbrede – etter Godwins forbønn – alle tenkelige og utenkelige lidelser, og dessuten ikke å tvile, om helbredelsen ikke kommer med en gang. For Godwind understreker at alle i rommet er helbredet, etter hans bønn.

Jeg blir derimot fysisk dårlig. Kvalmen treffer meg som et slag i magen, og sprer seg, i takt med hvordan Godwind går fra påstander om at han helbreder hjernekreft og andre kreftformer, til å oppfordre forsamlingen til å *overse* symptomer om de vedvarer. Dette etter tidligere også å ha bedt dem se bort fra menneskelig visdom og kunnskap. Det er da jeg reiser meg, går ut, og kjenner på mer enn eget utenforskap ...

ET KRISTENT FELLESSKAP

– *Det er fellesskapet*, forteller den frivillige, som også har betalt inngang for få å hjelpe til på stevnet, da jeg spør hvorfor hun er der. Hun stirrer på meg som spørsmålet kun har *ett* svar, og gjentar med ettertrykk; *fellesskapet, det er det*.

Det var det samme svaret som den eldre kvinnen som hadde leid seg inn rett borti svingen ga; det samme med den unge moren, som pekte på barna som årsaken til å være der; og de to ungdommene, som tilføyde nærhet til gud, i fellesskap. Det var også dette fellesskapet ledelsen skulle løfte frem; og rogalendingen på fremste rad i forsamlingssalen og fylkespolitikeren som ikke ville ha navnet på trykk.

Men hva er det egentlig de snakker om, disse kristne, når de

FAKTABOKS:

Oase er en økumenisk bevegelse med en evangelisk-luthersk forankring. Den skal bidra til inspirasjon og åndelig fornyelse, og har i sin formålsparagraf et særlig kall inn mot Den norske kirke.

Oase ble stiftet på 70-tallet, med et møte i 1977 som den «offisielle» begynnelsen. Det første sommerstevnet ble arrangert i Kristiansand i 1980. Stevnet har senere blitt arrangert i en rekke byer.

Antall deltaker er rundt 5000.

Oase 2019 ble avholdt i Kongstenhallen i Fredrikstad fra 9.–14. juli.

1. – Jeg kommer dypere i min relasjon med Gud, og andre her, forteller Mathilde Oord, som er på Oase for tredje gang.

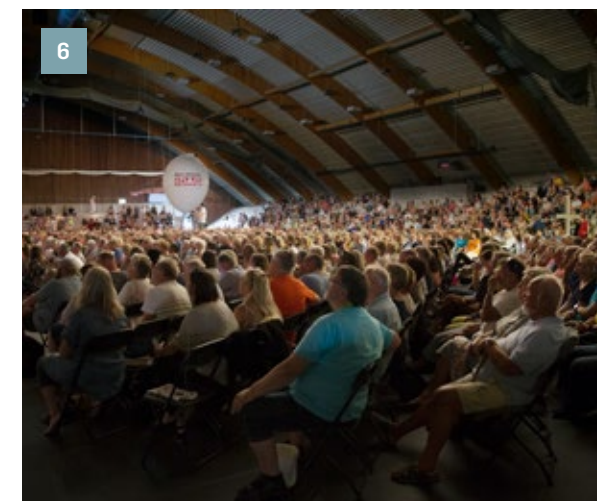
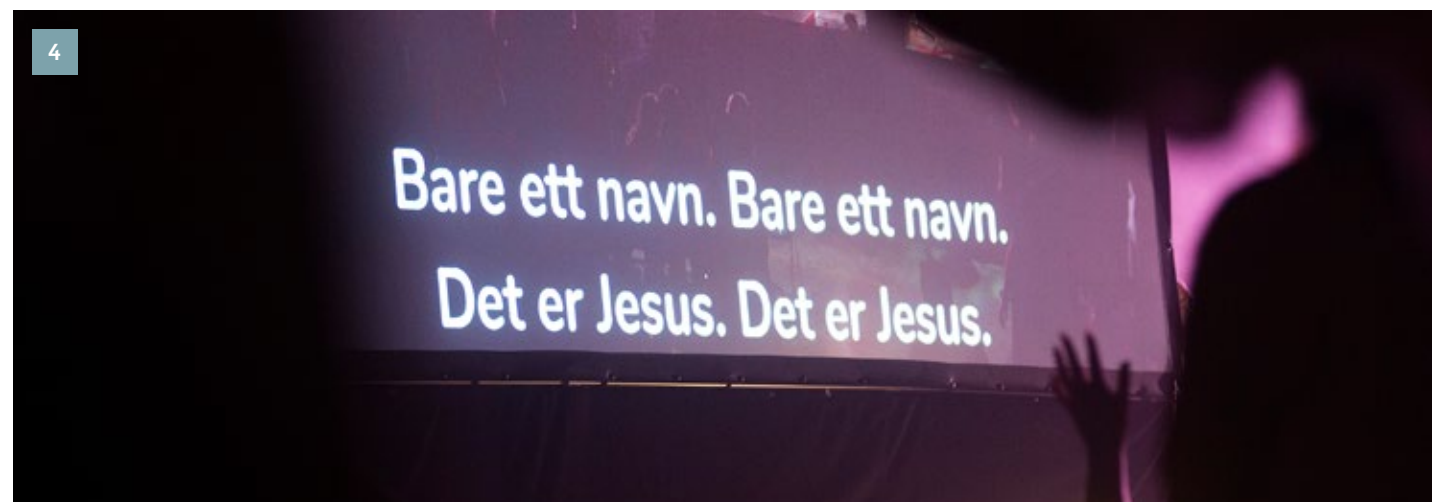
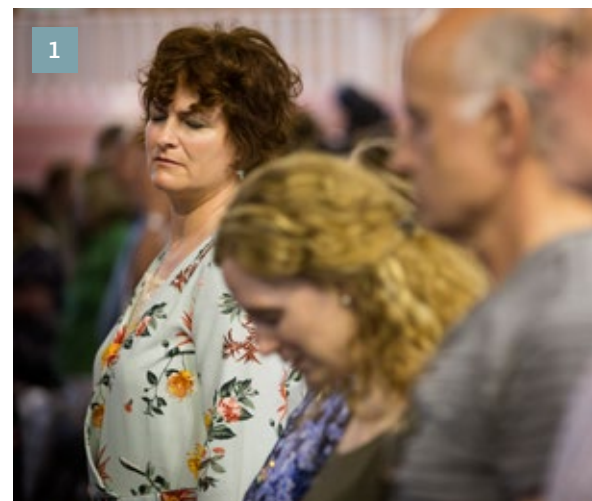
2. Den walisiske predikanten Roy Godwind er for mange trekkplastret på årets Oase.

3. Mottoet for Oase er å bli fylt av ånden.

4. Storskjermene er et viktig virkemiddel for at alle skulle kunne syng med under lovsangen.

5. Jon og Åse Mostad mener at Oase-fellesskapet tilbyr en form for åpenhet og aksept de ikke møter i ikke-kristne sammenhenger.

6. Den store møtesalen i Kongstenhallen er fylt til randen på nesten alle møtene.

snakker om dette nesten mytiske – og selvforklarende – fellesskapet?

Det er på let etter innsikt i denne delen av kristenlivet jeg er kommet til Kongstenhallen utenfor Gamlebyen i Fredrikstad, på Oase-stevne.

FORHOLDET TIL GUD

Selv hadde jeg en oppvekst av den konservativt kristne sorten, den der det var færre omtaler av mirakler, men desto flere forbud. Musikken var salmer og makten satt i foldede hender. Jeg trodde i min frafallenhet at jeg likevel skulle være forberedt på større deler av trospraksisen på *dette* stevnet.

Stiftelsen Oase har en økumenisk profil. Men samtidig er bevegelsen kjent for å ha noe av hva man kan kalle et karismatisk tilsnitt. På nettsidene står det: *Oase vil ved Den Hellige Ånd utruste kristne til å bygge livskraftige fellesskap (min utheving) og sende dem til verden. «BLI FYLT AVÅNDEN» har vært og er Oases grunnleggende budskap.*

– Dette gir et veldig push fremover for kristenlivet. Herren møter mange mennesker her på forskjellige måter. Vi vil gjerne være med på det, forteller Jon Mostad, den eldre mannen som holdt rundt sin kone, Åse, under store deler av Godwind-møtet.

Deres historie med denne form for kristne bevegelser startet imidlertid før Oase ble stiftet i 1980. I 1978 ble de invitert av en nigeriansk venn til en karismatisk konferanse i London. De forteller at dette møtet kom til å bety mye for dem, på mange måter.

– Kristendommen ble på en helt annen måte levende. Vi har hatt en del utfordringer i vårt ekteskap, men har blitt mer og mer glad i hverandre. Vi tror det er en sammenheng mellom denne utviklingen og det at vi passer på å holde denne

kristne påvirkningen ved like. Forholdet til gud har vært avgjørende for oss, sier de, og understreker at det da er snakk om kontakt med *alle* sider av den treenige guddommen.

De mener kontakten både mellom dem som par, og til gud, bedres gjennom å lære like trospraksiser. Troen på økumenisk velsignelse har falt lett for dem, mens helbredelse har de vært mer skeptiske til. De vil derfor lære mer om det – for å kunne tro. Læringen de tar med seg fra dette møtet er at de skal være takknemlige uansett, enten de merker noe til helbredelsen eller ikke.

NÅDEGAVER OG KRAFT

For Agnes Zachariassen, som var på stevnet første gang i 1981, er det Oase-bevegelsens vektlegging av *nådegavenes* plass i kristent menighetsliv som trekker.

– Nådegaver, eller tjenestegaver, skal være i funksjon. Både helbredelsesgave, profetisk tale og alle de andre gavene vi har fått for å hjelpe hverandre videre i livet. Jeg er oppvokst i en kristen familie, men tok ikke

selv valget om å være kristen før jeg var 21 år.

Hun fant seg aldri helt til rette i Den norske kirke. I dag er hun med i en lokal metodistkirke der det, som hun sier, er åpenhet for at den hellige ånds gaver får virke.

– Oase fremmer den friheten og de tjenestegavene jeg savnet, og byr på et fellesskap der jeg får være sammen med andre som tror på det samme som meg.

– Vi får styrket vår tro, og får oppleve Guds nærvær. Jeg elsker å være i Guds hus og oppleve hans nærvær. Som på dette seminaret der Godwind delte om Guds inngripen i hans liv. Det å høre han fortelle om helbredelse, det styrker troen på at dette livet, det er bare en begynnelse. Og det selv for meg som har levd et så

ROCKEPREST: Lovsangmøtet på TenOase inneholder ikke mye salmesang. Derimot er det indierock under både preken og nattverd.

rikt liv, og blitt kjent med så mange fantastiske mennesker som har levd sitt liv i Gud. Jeg har opplevd Gud i de små ting og i de store ting. Det er i Ham jeg rører meg og er til. Det er derfor det er så godt å reise hit.

VENTE PÅ SVAR

Hun forteller at hun opplevde Gud under møtet også, på flere måter. På spørsmål om hvordan dette nærværet av det gudommelige kjennes, under-

streker hun at nok ikke alle opplever det samme. Men hun er viss på at den hellige ånd vet hva den enkelte trenger og utdeler til hver især etter som de trenger det.

– Vi trenger dette fellesskapet, uansett hva vi tror på. Vi trenger å kunne dele våre interesser og våre gaver med hverandre. For meg er nærværet en kraft som hender å hvile i. Da Godwind ba for syke – og dette

kan jeg si med hendene på hjertet – opplevde jeg kraften i rommet. Som en god, åpen atmosfære, med mottakelighet for den hellige ånd.

Zachariassen mener selv hun har en nådegave når det kommer til å kjenne åndens tilstedeværelse, på samme måte som hun også har fått profetiske gaver, og kan føle andre ved å legge hånden på dem. Hun opplever at det brenner i henne etter

å fortelle om de gode opplevelsene hun har fått gjennom troen. Derfor har hun også skrevet boken *Å leve i Guds omsorg*.

Dette handler imidlertid ikke om henne, understreker hun, eller at hennes gaver er noe spesielt. Nei, det handler om at det er Gud som får virke gjennom henne. Slik Han også skal ha gjort det nettopp under møtet i Kongstenhallen.

«Jeg er ikke glad for denne utviklingen.

Det er problematisk at Oase går i retningen av profeti-, helbredelse- og mirakelkristendom.»

**LEVI FRAGELL, TIDLIGERE
GENERALSEKRETÆR I
HUMAN-ETISK FORBUND OG
TIDLIGERE PINSEPASTOR**

– Jeg, og flere med meg, legger frimodig hendene på mennesker som søker hjelp for ulike ting i livet og ber for dem. Vi opplever at Gud griper inn, men noe gang må vi vente på svaret. Gjelder det sykdom, er jeg nøye med å be dem ta kontakt med sin lege. Jeg sier at vår gode far har gitt legene den kunnskap de har fått til å hjelpe mennesker.

Hun pleier si: «Når Gud og legene slipper til da blir resultatet godt.» Hun trodde derfor ingen ville bli forledet til å la være å oppsøke lege etter Godwind-møtet heller.

LOVER IKKE NOE

Styreleder i Oase, Gjermund Eikeli, tar ikke avstand fra at krefthelbredelse kan finne sted. Han tar imidlertid avstand fra *løfter* om helbredelse eller proklamasjon om at dette *har skjedd*, med forbehold – som han sier – om at det faktisk var det som var blitt hevdet under møtet. Han var ikke selv til stede da det skjedde.

– Vi ber for de syke. Det er vi oppfordret til av bibelen. Men vi lover aldri helbredelse. Lover noen at folk blir helbredet, er det problematisk. Vi bare legger de syke frem for Gud, og håper at han vil gjøre noe for deres tilværelse. Noen vil bli helbredet, andre ikke, og det er helt uforklarlig, sier Eikeli.

Etterpå tilføyer han at helbredelse slett ikke er *vilkårlig* – for det er Gud ikke – som noen hadde sett over skulderen min at jeg skrev på blokka under helbredelsesseansen, for deretter å melde sin bekymring for at det var journalister til stede til ledelsen.

SÅRBAR TROSUTØVELSE

Jeg møter Eikeli og Margrethe Heggheim Kleven, leder for TenOase, for å snakke om utfordringene fotografen og jeg møtte underveis, og om hva de selv vil med stevnet.

Vi var etter sigende velkomne.

Flere uttrykte at de ikke hadde noe å skjule. Vi fikk bare noen få restriksjoner. Vi fikk ikke fotografere folk under forbønn. Det ville være for intimt. Intimsfæren skulle imidlertid vise seg å kunne tolkes langt bredere. All direktekontakt med Gud kunne være å anse som intimt, det være seg om det var i såkalt vanlig bønn, eller lovsang.

Både Eikeli og Kleven trekker frem at det er en egen form for samhold, eller trygghet, i å være flere likesinnede sammen, nettopp i disse intime øyeblikkene av tilbedelse. Og at det er dette Oase tilbyr alle aldersgrupper på stevnet. De unge som de ønsker at skal bli sett av sine menighetsfeller, og gis svar på sine trosspørsmål, og de voksne som skal få påfyll.

– Vi blir sterkere av å stå sammen om å løfte opp Gud, mener Kleven.

– Oases opprinnelse, og fortsatte eksistensberettigelse, ligger i det at vi i tillegg til den intellektuelle forståelsen av tro, fokuserer på erfaringsdimensjonen. Nådens donum (donasjon) dreier seg om nådens gaver og fellesskap med Gud. Oase ble til nettopp for å levendegjøre denne delen av troen.

PROBLEMATISK RETNING

Det er imidlertid også denne vektleggingen av erfaringsfellesskapet fremfor intellekt som gjør Levi Fragell, tidligere generalsekretær i Human-Etisk Forbund og før det selv pinsepastor, særlig skeptisk til Oase-bevegelsens virke.

– Jeg er ikke glad for denne utviklingen. Det er problematisk at Oase går i retningen av profeti-, helbredelse- og mirakelkristendom. Det er langt unna de foldede hender, når det er løftede armer og de personlige opplevelsene i møte med Gud som står i sentrum. Det blir det en følelsestro. Det vanner ut og skyver unna refleksjon, empati, medmenneskelighet og diakoni, de sidene ved

kristendommen som er positive, sier Fragell.

Han er oppriktig lei seg for at bevegelsen ser ut til å få stadig flere forgreninger, ikke bare inn i de karismatiske frikirkemiljøene, men også inn i de lutherske frimenighetene og til og med Den norske kirke. Selv kan han ikke tro, rent rasjonelt, men han har respekt for dem som tenker annerledes.

Det er de *falske trosbevisene* han vil til livs. Denne forkynnelsen der enhver fysisk følelse og skjelving kan – og vil – tolkes som et bevis for Guds eksistens. Det som virkelig ikke kan bevises, og enda mindre på den måten. Og verre blir det når Oase henter inn predikanter som brøler ut sine såkalte gudegitte kunster. Godwind, til tross for sin mildere New-Age-fremtoning, som Fragell kaller det, var i så måte ikke noe hederlig unntak.

– Dette er skummelt. Et helt livssyn baseres på feilaktige påstander og falske mirakler. Det er villedende og et bedrag. Oppmerksomheten trekkes vekk fra det å være et godt og aktivt medmenneske, til det å ha det godt og søke egen lykke. Dette har spredd seg som ugress.

LA DE SMÅ BARNA ...

Om dette er grunnpillarene i Fragells Oase-kritikk, er overbygningen familiefokuset. Det er et vesentlig barneprogram på stevnet i en kombinasjon av lek, lovsang og prekener. Disse barna lærer imidlertid ikke om synd eller noen eksplisitte djevligheter, i hvert fall ikke på møtet jeg var på. Derimot handlet det om «rusk i takrøret». Og de er røret som kan gå tett. Rusket er det som faller inn fra verden utenfor. De må være rene i troen, må vite.

Jeg så, eller hørte, ikke noe om demonutdrivelser, eller at barn fikk anfall av profeti, slik Fragell kjenner til at har skjedd. Det betyr ikke at alt var såre vel. Det var de samme utstrakte armbevegelsene som ble

brukt i trosutøvelse og tilbedelse hos de minste barna, som hos tenåringerne og de voksne. Og alle skulle synge og gynge seg inn eller frem til åndens tilstedeværelse.

Men om det jeg møtte der tilsynelatende så mindre skremmende ut enn de opplevelsene forfatter og eks-Jesus-soldat Anders Torp, sønn av en omstridt pastor, møtte i sin oppvekst, kan hans erfaringer likevel si noe om skyggesidene av dette fellesskapet. Torp var aktiv i miljøet helt fra barnsben av, men forlot det og har senere blitt aktivist og skrevet både bok og en rekke innlegg i mediene om hvordan det ble og blir begått overgrep mot barn i religionens navn.

SAMHOLD BLANT GUDS UTVALGTE

I forkant av reisen til Fredrikstad tok jeg som del av forarbeidet derfor kontakt med Torp og spurte om hvilke erfaringer deltakelser på liknende samlinger har gitt ham.

– Når man er en gruppe i et trosamfunn, som får konstruert et bilde av seg selv som Guds utvalgte og lyset i en mørk og dyster verden, så oppstår et spesielt samhold. Barn er samarbeidsvillige og jeg trodde tvil og negative reaksjoner mot trossamfunnet var fra djevelen. Så jeg måtte ut av miljøet og bearbeide mye før jeg innså at jeg hadde vært gjennom en hel barndom med religiøse overtramp.

Vel på hjemveien, på bussen for toget, med blikket rettet mot en rødmande kveldshimmel, står det klart for meg at alle egne erfaringer fra religiøs oppvekst til tross; jeg har vært forskånet fra å være en del av slike åndelige utvalgte rekker. Kristendommen har sannelig mange ansikter, og et tilsynelatende helbredende skinn kan bedra.

Alle de oppstrakte armene ser kanskje ut som en invitasjon til felles forsamling, for meg favnet de lite annet enn den enkeltes troende selv.

«Vi blir sterkere av å stå sammen om å løfte opp Gud»

**STYRELEDER I OASE,
GJERMUND EIKLI
OG MARGRETHE
HEGGHEIM KLEVEN,
LEDER FOR TENOASE**

Det beste fellesskapet

Rebecca Ponce ble frosset ut på ungdomskolen. Humanistisk Ungdom inviterte henne inn i varmen. Nå er hun nestleder.

TEKST OG FOTO: THOMAS KOLBEIN BJØRK OLSEN

SOMMER-LEIR-SELFIE:

Ingeborg Bergersen, Elina Kristiansen, Liviu Taran, Desirée Fredheim Lundberg, Mathilde Wang Funder, Nicolay Martell Wold, Siril Vibeke Strømberg og Helene Louise Hansen (øverst til høyre) tar fotopause fra vannkrigen.

Jeg vet ikke hva slags menne-
ske jeg hadde vært i dag om jeg
ikke hadde dratt på Humanis-
tisk Ungdoms (HU) sommerleir som
16-åring.

Rebecca Ponce (20) løper småpanisk
rundt. HUs nestleder, og festansvarlig
for anledningen, bærer brusflasker
gjennom lokalet og plasser dem på et
bord med gullduk. Så mye pynt som
skal henges opp. Så mye snacks som
skal settes frem. Men så lite tid!

I et hjørne står gruppeledere og
pumper luft i ballonger, og knytter
ballongknuter så fingertuppene
blør. Nok en sommerleir nærmer
seg slutten, og skal på tradisjonelt
vis avsluttes med en storslagen
fest.

Det er viktig for Ponce at det skal
bli en god opplevelse for de 130
deltagerne som er samlet på leir på

mennesker som om de hadde vært
hennes venner hele livet.

– Det var stort for meg som kom fra
en liten bygd på Jæren hvor jeg ikke
kjente noen andre som tenkte som
meg. Her møtte jeg «mine folk». Da
leiren var over hadde jeg ikke lyst å
reise hjem til den personen jeg måtte
være hjemme. Hvis jeg trivdes så godt
med den jeg var under leiruka, hvor-
for kunne jeg ikke alltid være slik?

Hjemme hadde hun stengt seg inne
i en boble. Isolert seg på rommet sitt,
spilte dataspill og chattet med folk på
internett. På skolen opplevde Ponce å
bli fryst ut av sine medelever.

VIL DELE OPPLEVELSEN

Etter å ha blitt «HU-frelst» på
sommerleir bestemte Ponce seg for å
gjøre noe med situasjonen. Hun tok
verv i HU og ble med på alle arrange-
menter i ungdomsor-
ganisasjonens regi.

– HU var en enorm
kontrast til alt jeg tidlig-
ere hadde opplevd. Det
var en helt ny verden.
Det høres ut som en
klisje, men HU har
forandret mitt og mange
av mine venners liv. Nå
baserer jeg hele livet
mitt rundt HU, jeg setter

HU først, det er ingen andre ting i
livet mitt som kommer foran. Noen
syns nok jeg er helt gal, men det er
verdt det. Siden jeg sitter i ledelsen
betyr det også at jeg har mulighet
å gi den opplevelsen videre til de
14-15-16-åringene som er her for
første gang nå. Alle fortjener å føle
seg så inkludert og så velkommen.
Leiren skal være et fristed hvor folk
kan være seg selv. Mange kommer
hit finsminket første dagen, og på den
tredje dagen har de helt glemt at de
har med seg sminkepong.

– De tar av seg maska?

– Rett og slett. Jeg merker at både
den fysiske og metaforiske maska
raskt blir lagt bort fordi man fort
innser at det er ingen som bryr seg

om hvordan du ser ut, hva du tenker
eller mener her, forteller Ponce.

LURT TIL DRAG

Men én dag under leiruka oppfordres
det til maskebruk, og tykke lag med
sminke.

Bak store sorte solbriller, falske
vipper, rosa leppestift og høyt hår, er
15 år gamle Noah Qvan Olafsen ikke
til å kjenne igjen. Han debutterer på
sommerleir. Og i drag.

– Jeg sa til mamma før jeg dro at
jeg ikke kom til å bli med på drag-
showet. Men så ble jeg overtalt av
en blåskjorte (*kallenavn på de fri-
villige leirlederne. Journ. anm.*). Hun
bestakk meg med sjokolade!

Noah har kastet seg på alle
utfordringer som har dukket opp
i løpet av uka. Da ingen andre enn
blåskjortene bidro med under-
holdning til leirshowet den første
kvelden hoppet Noah opp på scenen
og fortalte en vits. Siden har han
både spilt piano, sunget, smis-
ket med lederne og gjennomført et
«skremme-leirsjef-Haakon»-stunt
på scenen. At han har sceneskrekker
det vanskelig å tro.

– Jeg har ikke prestasjonsangst,
men jeg blir veldig nervøs når jeg står
foran folk jeg ikke kjenner. Men her
ble det veldig enkelt fordi man føler
seg akseptert, og man føler at man får
støtte fra alle som er her. Alle klapper,
og det er god stemning, forteller han.

Noah var redd det skulle bli
vanskelig å få kontakt med de andre
deltagerne på leiren.

– Den første dagen var jeg litt redd.
Jeg kjente ingen her og tenkte at nå
kommer jeg til å leve i eksil, lissom.
Men det gikk mye bedre utover
dagen, og i løpet av uka har jeg fått
mange nye venner.

– Hva gjorde du for å bli kjent med
folk?

– Jeg gikk bort til noen og sa hei,
strakk frem hånda og sa navnet mitt.
Da var samtalen i gang. Nerverne har
roet seg, og jeg har mindre angst for
hver dag som går.

HUMANISTISK UNGDOMS SOMMERLEIR 2019

Årets sommerleir
gikk av stabelen på
Ringerike Folkehøgskole
i Hønefoss 29. juli–3.
august.

Rundt 130 deltagere,
inkludert ledere, mellom
15 og 25 år deltok.

Årets tema var «Frihet
og rettferdighet».

Foredragsholdere
inkluderte blant andre
Didrik Søderlind,
Kristian Bjørkelo, Yvan
Dheur Vrijghem, Anders
Torp og leirsjef Haakon
Gunleiksrud.

Det var også en
egen leirfilosof til
stede under uka,
Jan-Fredrik Braseth,
og drag-kollektivet
Princessilicious
produserte årets
dragshow.

Leiren ble arrangert for
13. gang.

HØSTSEMINAR: BARNS TROSFRIHET

Hvordan står det til
med barns trosfrihet?
Velger vi religion selv, og
hvordan er det egentlig
å bryte med familiens
tro? Trumfer foreldres
religionsfrihet barns, og
hvilke rettigheter har
barn? Dette og mer er
tema på Humanistisk
Ungdoms høstseminar.

For mer informasjon:
[facebook.com/
HumanistiskUngdom](https://facebook.com/HumanistiskUngdom)

BALLONGSJEF: Humanistisk
Ungdoms nye politisk nestleder
Rebecca Ponce mener organi-
sasjonen har verdens beste
felleskap. På årets sommerleir
var hun festansvarlig. Og tusen
andre ting.

«Humanistisk Ungdom var en
enorm kontrast til alt jeg tidligere
hadde opplevd.»

Ringerike Folkehøgskole i Hønefoss.
Selv hadde hun ikke klart seg uten
fellesskapet hun har blitt en del av
her.

ISOLERT OG UTFRYST

– Jeg meldte meg inn i HU på 15-års-
dagen min. Jeg var veldig trygg på hva
jeg sto for, og meldte meg inn så fort
jeg overhode kunne. Men sosialt var
jeg både sjenert og usikker. Derfor
tok det ett år før jeg turte å melde meg
på sommerleiren. Jeg hadde knapt
venner hjemme, så hvorfor skulle det
bli annerledes på leir?

Fem sommerleire senere kan hun
trygt slå fast at det ikke var grunn
til bekymring. Hun ble overøst med
klemmer og smil, og tatt imot av nye

SOSIALT: Frihet og rettferdighet var de faglige temaene, men lek og moro var nesten like viktig. Her er Rebecca Ponce (i midten) klar for oppgaven som badevakt på utfukt til Røsholmstranda.

Å UTFORDRE SEG SELV: Dragartist Remi Johansen fra kollektivet Princessilicious øver med Sina Inngjerdningen, Olav Sørbotten og Madeleine Thuv-Nikolaisen til kveldens leirshow.

«Du kan si at Human-Etisk Forbund jobber med livssyn, mens Humanistisk Ungdom er humanisme i praksis.»

Men «Hyperactive Karen», hans drag-alias, tror han blir et kortvarig bekjentskap.

– Det var ganske kjedelig å sminke seg, og det svidde på huden. Jeg har fortsatt vondt! Så jeg tror ikke jeg kommer til å gjøre det igjen. Det var litt skummelt å opptre, men det var gøy med alle de positive tilbakemeldingene, det var mange som synes jeg var flink, forteller han.

LATTERLIG ÅPENT

På leiren er det mange konfirmanter som deltar ett år, kanskje to. Men hva er det som gjør at andre kommer tilbake år etter år? Fellesskaps-

følelsen og «HU-frelse» blir nevnt. Historiene om å ikke passe inn på skole eller i andre miljøer florerer. Men hva er det som gjør at fellesskapet er så spesielt og inkluderende her?

Tvillingene Marte Moberg Bergundhaugen og Guro Sigurd Bergundhaugen, som er 21 år gamle, er blant de som har rekord i antall deltagelser. De har deltatt på henholdsvis syv og seks leire. De har en teori.

– Alle som er her har tatt aktiv stilling til livssyn i tidlig alder. Det er ikke alle 15-åringene som tenker over sånt. Og de som gjør det er allerede litt annerledes, og tenker litt anner-

ledes. Det har vi som deltar på leiren til felles. Vi har et fellesskap som er åpent og inkluderende for alle forskjellige typer mennesker. Om du er litt nerdete eller skeiv er det for eksempel latterlig åpent her, forteller Guro Sigurd, som definerer seg selv som trans.

En annen ting som fikk Marte til å komme tilbake, var det faglige innholdet.

– Det var som en samfunnsfagstime – men morsomt! Når man diskuterte i grupper var alle her fordi de ville det, ikke fordi de måtte. Det var ikke en gruppe 10.-klassinger, men en blanding av 15-, 18-, og 20-åringene. Da får

man så mange forskjellige perspektiver. Man fikk delta i en litt mer moden diskusjon enn det man fikk på skolen.

At Guro Sigurd er ikke-binær har ikke vært noe tema eller skapt noen reaksjoner på leiren.

– Jeg trodde jeg var jente da jeg var på de to første leirene, men før min tredje leir innså jeg at jeg er ikke-binær (*å oppleve seg som verden kvinne eller mann. Journ anm.*). På den tredje leiren var jeg gutt. Men jeg gjorde ikke noe stor greie ut av det, og jeg tror ingen egentlig har merket forskjell. Når jeg møter 15-åringene på bussen på vei til leiren som ikke har vært borti

dette før, kan det bli litt kleint. De sier ikke noe galt, men jeg merker at de ikke vet hvordan de skal forholde seg til det. Da tenker jeg at de har godt av å tilbringe en uke på HU-leir, ler Guro Sigurd.

HUMANISME I PRAKSIS

HU har et fellesskap som kan ligne religiøse miljøers samhold. Ponce mener fellesskap er viktig for alle mennesker, uansett livssyn, religiøse eller ikke. Det er et naturlig behov å ønske å ha plasser hvor man kan møte likesinnede.

Human-Etisk Forbund (HEF) har ikke lyktes med å skape slike

møteplasser for voksne, som ungdommene har på sin sommerleir.

– Du kan si at HEF jobber med livssyn, mens HU er humanisme i praksis. Det er så behagelig å være samlet på leir med folk som deler samme menneskesyn, og tror, eller retttere sagt ikke tror, på det samme, ler Ponce.

– HEF mangler den muligheten til å bare være. Kanskje er de for gamle til å få det til? Det blir kanskje litt rart å arrangere sommerleir for voksne? Men man kunne kanskje fokusert litt mer på balansen mellom det faglige og det sosiale. Skape en bro mellom de yngste, som

REKORD: Ikke mange har vært på like mange HU-leirer som tvillingene Guro Sigurd Bergundhaugen og Marte Moberg Bergundhaugen (21); henholdsvis seks og sju sommerleirer.

BLE OVERTALT: Noah Qvan Olafsen (15) debuterte både som deltager og som dragartist i år, selv om han på forhånd var overbevist om at det siste skulle han i hvert fall ikke. Men Hyperactive Karen ble han.

overlapper mellom HU og HEF, og de på toppen som sitter og knirker på kontorene?

– Jeg har inntrykk av at de som har mange venner i HEF er litt høyere oppe i organisasjonen. Men det burde vært flere muligheter, også for de snart 100.000 vanlige medlemmene som ikke nødvendigvis har lyst til å sitte i et styre eller reise land og strand, til bare å kunne ha noen å være sammen med, diskutere med og ha det gøy med.

Ponce vet at flere lokallag arrangerer filosofikafeer og sosiale arrangementer, dog i mindre skala enn sommerleir. Men hun tror ikke det når ut, og at mange opplever det

som en høy terskel å trække over å faktisk møte opp.

– Det er ikke alle humanister som er organisasjonsfolk, og det må vi ikke glemme.

BRUK HODET

Når festen er over, grillmaten fortært og gruppebildet tatt, reiser forhåpentligvis deltagerne hjem både klokere og mer selvsikre etter en uke på leir. Men hva har de lært? Er det noen felles tro eller misjon de skal ha med seg? Der kristne samler seg rundt Gud og Jesus, hva er egentlig Humanistisk Ungdoms greie?

– Vi har i hvert fall ingen «lord» som skal «praises». Vi tror på oss selv. Vi tror på det vi vet, på mennesket og på vitenskapen. Vår misjon må i så fall være at vi ønsker å opplyse deltagerne og gi faglig kompetanse, slik at de blir trygge nok til å stole på at de kan ta egne valg og kan finne ut av ting selv. Her er det ingen prest som forteller hvordan du skal unngå å leve i synd. Om du har noe du ønsker å røske opp i, har vi mulighet til å hjelpe deg å finne ditt eget svar. Alle her har sin egen hjerne. Så vidt jeg vet, ler Ponce.

DE VIKTIGSTE ENDRINGENE I DEN NYE TROS- OG LIVSSYNSLOVEN

Den norske kirke og de andre tros- og livssynssamfunnene skal nå styres etter samme lov.

TEKST: EVEN GRAN

I juni 2019 kom forslaget til ny tros- og livssynslov fra regjeringen. Saken skal behandles i Stortinget, men siden vi har flertallsregjering har regjeringspartiene allerede forhandlet seg imellom og blitt enige om forslagene som er lagt fram. Samtidig sa barne- og likestillingsminister (som også er tros- og livssynsminister) Kjell Ingolf

Ropstad at han vil søke et bredt forlik med opposisjonen i denne saken. Hvis oppsijonspartiene har noen ønsker om endring i det foreslåtte, kan det komme endringer når Stortinget trer sammen i oktober.

Dette er de de viktigste forslagene og avklaringene:

TROLIG SLUTT PÅ KIRKELIG GRAVFERDS-MONOPOL

I dag er «default-innstillingen» at Kirkelig fellesråd driver gravplassene, men at den kan delegeres til den lokale kommunen. Slik er det i Oslo, der kommunen i en årrekke har drevet gravplassene, men hvor Kirkelig fellesråd har ønsket å ta driften tilbake. Noe loven i dag gir adgang til. Men i det nye forslaget legges det til grunn at en kommune kan søke Fylkesmannen om å få ta over gravplassforvaltningen. Og hvis Fylkesmannen godkjenner søknaden, får kommunen ansvaret. Saken kan påklages til Departementet som får det siste ordet.

Den norske kirke vil ikke ha noen vetorett her. Det bekreftet barne- og likestillingsminister Ropstad på spørsmål fra Fri tanke da lovforslaget ble lagt fram i juni, etter å ha fått dette bekreftet fra en tilstedeværende rådgiver. Dette betyr at det i praksis, i de fleste tilfeller, blir opp til det politiske flertallet i en kommune om man ønsker å ta over gravplassforvaltningen og gjøre denne kommunal. Kirken vil i prinsippet ikke ha noe å si i denne prosessen.

FINANSIERINGEN VIDEREFØRES SOM I DAG

Når det gjelder finansiering beholdes i grove trekk dagens ordning. Det betyr at Den norske kirke fortsatt skal få politisk bestemte bevilgninger fra det offentlige. Pengene deles så på alle kirkemedlemmer. Satsen man da får, blir det tros- og livssynssamfunnene utenfor Den norske kirke får pr. medlem. Et annet poeng er at tros- og livssynsamfunn utenfor Den norske kirke nå skal få all finansieringen sin fra staten, mens Den norske kirke fortsatt skal få både fra stat og kommuner. Dette jevnes ut ved at alle kommuner rapporterer til staten hva de har bevilget til Den norske kirke, og så blir dette plusset på det statlige tilskuddet til tros- og livssynsamfunnene slik at totalsummen blir det samme som før. Dette er ment som en forenkling både for kommunene og tros- og livssynssamfunnene. Minstekravet for å kunne søke om tros- og livssynsstøtte er nedjustert fra det foreslåtte og omstridte 500 medlemmer, til 50.

KIRKEN KAN TVINGE GJENNOM SAMLOKALISERING AV VALG

Dagens kirkelov sier at valg i Den norske kirke skal samlokaliseres med offentlige valg. Dette endres i den nye loven. Her står det bare at valg i Den norske kirke kan samlokaliseres med offentlige valg. Det vil si at det ikke lenger er et pålegg.

Det presiseres imidlertid at det er Kirkemøtet – kirkens øverste organ – som avgjør saken. Statsråd Kjell Ingolf Ropstad bekreftet på spørsmål fra Fri tanke at et kommunalt valgstyre ikke vil ha mulighet til å nekte Den norske kirke å holde sitt interne valg i et offentlig valglokale hvis kirken ønsker det.

KRAVET OM Å FØRE TILHØRIGE FJERNES

Lovpålegget kirken har i dag om å føre alle barn av medlemmer som «tilhørende» i kirken, blir fjernet. Kirken får i utgangspunktet lov til å beholde alle tilhørende i medlemsregisteret, men de «tilhørende» skal fra nå av ikke regnes som kirkemedlemmer i finansieringsmodellen. Det betyr at kirken mister 130 000 medlemmer. Departementet ønsker imidlertid å utrede om kirken kan få gjenopprettet informasjonsflyten fra Folkeregisteret, slik at de igjen kan få løpende informasjon om medlemmer som får barn, og dermed også kan holde registeret over tilhørende oppdatert. Dette ble nemlig stoppet i fjor høst.

Å bli en annen – i fellesskap

Trolldomsakademiet i Bergen skaper et fellesskap
for barn som elsker magi og spenning.

TEKST: EIRIK WICHSTAD FOTO: EIVIND «FERDINAND FOKUS» SENNESET

SAMHOLD GIR STYRKE: Falk Kent (Simen Pettersen, til venstre) har latt seg besette av mørk magi. Men elevene på Trolldomsakademiet har nettopp lært seg hvordan de skal nedkjempe et slikt vesen: De må stå sammen.

Det er lørdag, men på uteplassen foran Rothaugen skole i Bergen vrir det av skolebarn. De fleste er ikledd skoleuniformer, noen av dem har på seg kapper, mange vifter med tryllestaver. De er de åtti heldige blant hundrevis av søkere som denne helgen i juni får delta på Trolldomsakademiet.

Bak dørene venter et magisk univers: autoritære professorer, en tøysete vaktmester, demoner av både det gode og det onde slaget, fabelvesener, hekser og trollmenn. Det er en verden de aller fleste barna kjenner godt fra før. De har sett Harry Potter-filmene og lest bøkene, kanskje spilt spill basert på dem. Selv om det er tjueto år siden J.K. Rowling slapp den første boken i Harry Potter-serien, er fascinasjonen fortsatt stor blant de unge, i hvert fall ut ifra

oppslutningen om Trolldomsakademiet å dømme.

I skolegården står de to venninnene Sara og Aurora (11). De er blant de yngste deltakerne. Ved siden av står Magnhild Bøe-Hansen – mor til Sara. Jentene sier de er spent på helgen. Konseptet er likevel ikke helt fremmed for dem. De har gjort rollespill før, og Sara har en eldre bror som har deltatt på Trolldomsakademiet tidligere. Alle tre skal om et øyeblikk tre inn i ulike roller. Sara og Aurora har døpt karakterene sine for henholdsvis Ildrose og Snørose. Mor er kjøkkenheks.

De forventningsfulle trolldomselevne får øyeblikket de har ventet på idet skolens hoveddør glir opp. Ut av inngangen titter et voksent hode frem, antrukket med høy hatt og gult slips rundt halsen. Han deklamerer at Trolldomsakademiet herved er åpnet.

FANTASISKOLE: En helg i juni ble Rothaugen ungdomsskole i Bergen forvandlet til et trolldomsakademi. Da kan alt skje.

FORVENTNINGSFULLE: Aurora (11, til venstre) og Sarah (11) krysser skoleplassen på vei til å bli del av en magisk verden.

I ROLLENE: Forvandlingen er komplett. Aurora og Sarah har inntatt rollene som henholdsvis Margrethe Snørose og Maren Ildrose. En siste kontroll av tryllestavene må til før det hele sparkes i gang.

Trolldomsakademiet er drevet av eventbyrået Tidsreiser, som helt siden 2007 har arrangert forskjellige typer rollespill beregnet på ulike aldersgrupper. Anders Riple, en av gründerne bak selskapet, ramser opp hvilke ulike temaer de tilbyr. Det strekker seg fra Harry Potter, Ringenes Herre og eventyrspill til Poirot-inspirerte mordmysterier som sikter seg inn på den voksne målgruppe.

Denne type rollespill er en form for improvisert dramatisering. Folk i miljøet kaller det også for «laiv», noe som rett og slett er en fornorsking av det engelske ordet «live» i det britiske uttrykket *live role-playing*. Mange har vært i kontakt med det via Human-Etisk Forbunds konfirmasjonsundervisning, der rollespill har blitt brukt for å gi unge innsikt for eksempel i flyktningers liv. Hensikten med laiv-rollespill er spillerens egen opplevelse, og fremføres derfor sjeldent med publikum.

Riple er bevisst hvilken funksjon Trolldomsakademiet skal ha for barna som deltar. Under leken ligger det en dypere tanke.

– Dette er et sted som kanskje er litt alternativt til lagidrett og den type ting. Her skal man kunne være seg selv, selv om alle spiller en rolle og ingen er «seg selv».

Riple flirer av motsetningen i det han nettopp sa, men følger opp med å understreke poenget sitt, nemlig at rollespillmiljøet klarer å fange opp de som ikke finner seg til rette med idrett. Og dette er ingen ensartet gruppe, ifølge Riple. Den viktigste fellesnevneren er et rikt indre fantasiliv.

FORVANDLINGEN

Før åpningsseremonien kan begynne, må det litt praktisk organisering til. Barna skal sjekkes inn og fordeles på de ulike rommene hvor de kan legge fra seg bagasjen. En

HATTESEREMONIEN: Etter spent venting får juniorheks Luna (Majken, 10) endelig tildelt hus. Hun havner i Hus Shadavar. Over 70 medelever i storsalen overvåker utvelgelsen.

PARTNERS-IN-CRIME: Larry Adams (Eirik, 16, fra venstre), Linovius (Adrian, 15), Hefius (Marcus, 16) og Brage (Ivar 15) tilhører Hus Scorpio. Det gjør også Laila Endresen (Jessica, 11, til høyre). Dette er huset for de mest rampete elevene. – Jeg og Hefius er partners-in-crime! Vi lager ugagn hvert eneste år, sier Larry Adams, som har deltatt på 18 av 20 akademier i Bergen.

etter én skriker barna frem til registreringsbordet.

- Hva heter du, spør den voksne.
- Det virkelige navnet mitt, eller rollenavnet, kontrer en av barna.
- Det var nok det virkelige navnet ditt jeg var på jakt etter.

Transformasjonen må vente litt til. Vi slår følge med trekløveret Sara, Aurora og mor Magnhild

Bøe-Hansen opp til rommet de har blitt tildelt. Jentene pakker ut det de har med seg av effekter og fikser litt på antrekket. Sara viser frem en fløyte. Den skal hun lage sprell med. Det har seg nemlig slik at den kan etterligne lyden av dyr, eller magiske vesener for den saks skyld, noe som vil forvirre de andre elevene.

Bøe-Hansen forklarer at elevene på forhånd har fått utdelt personlige egenskaper som de skal fylle rollen sin med. Dette vil igjen ha påvirkning for hvordan de vil agere i rollespillet. For eksempel har Sara den egenskapen at hun er rampete, dermed er det ikke gitt at hun kommer til å følge alle beskjeder fra lærerne de neste par dagene.

KRAFTDYR: Flora Herboria (Anita Myhre Andersen) underviser i Magiske vesener. I denne timen skal elevene også bruke fantasien og finne fram til sitt kraftdyr – det som i Harry Potter-universet kalles skytsverge.

KJØKKENHEKS: Rollespillmamma Magnhild Bøe-Hansen sørger for energipåfyll. Hun har fulgt mange rollespill og er overbevist om at de bidrar til å forsterke empati hos barna.

Sara deler en av planene sine med oss, som går ut på at hun skal dekke hele tavlen med dopapir.

Det synes ikke mor er noen særlig god idé og foreslår at hun heller kan være rampete på en uskyldig måte. Sara ser ut til å akseptere det. Hun som virket en smule sjenert og lavmælt da vi for kort tid siden møtte henne ute på skoleplas-

sen, har nå blitt rampete. Hun har begynt å gå inn i rollen sin.

FORSTERKER EMPATI

Mens vi venter på at åpningsseremonien skal begynne, snakker vi om rollespillet. Bøe-Hansen, som selv flere ganger har deltatt i rollespill med barna sine, tror rollespillet kan forsterke empati hos barna som deltar.

KONTRASTER: Cruiseskip, Bergen og virkeligheten er skjøvet i bakgrunnen når elevene i Sigurd Blixens eminente magiduell-klasse må prøve sine ferdigheter i praksis da en demon avbryter undervisningen.

SKREMMENDE: Professor Manfred Von Nachtswarzen (Harald Misje) og hans demonologi-elever møter på en fryktelig bloddemon i Trolldomsakademiets kjeller. Sammen klarer de heldigvis å kue den.

– Hvis gutter går inn i rollen som jenter for eksempel, må de stille seg spørsmålet; hvordan ville hun reagert i denne situasjonen? For en del kan det nok føles befriende å være med. De som er sjenerte kan slippe seg løs, fordi de spiller en rolle og ikke er seg selv.

Hun mener at noe av det som er spesielt med rollespill, er at alle må bidra. For at man skal få en fungerende samhandling krever det at barna «beliter seg», forklarer hun. Det betyr å følge spillereglene og akseptere en avgjørelse. Alle har en rolle og alle har en funksjon. Og så er det sånn at der mennesker møtes, utvikles vennskap.

– I rollespillet er det plass til alle, og du blir akseptert for den du er.
– *Hvordan skiller det seg fra for eksempel lagidrett?*

– Ved at fokuset er rettet mot rollene som barna spiller. Mens i idretten vil fokuset være på personen.

GNOMEGODIS OG DVERGURIN

Åpningsseremonien foregår i skolens aula. Tvers igjennom rommet går tre langbord, hvor elevene etter hvert som de kommer fra rommene, tar plass. På veggen henger et banner med logoen til de tre husene som barna skal deles inn i. I hjørnet bak i rommet har en av elevene, en som har vært med noen

ganger, rigget til et utsalgssted for eliksirer – Englebarnas Englebrygg står det på visittkortet til kioskeieren. Her selges det blant annet giftfrosk-egg, gnomegodis og mauregg.

Barna deles inn i hus: Taurus, Scorpio og Saggitarius. Husene fungerer som lag som konkurrerer mot hverandre, ikke ulikt Harry Potter-universet. Basert på gjerningene til medlemmene, enten i undervisning eller andre situasjoner som måtte dukke opp i løpet av helgen, kan husene samle poeng, eller bli trukket i poeng. Huset med flest poeng ved skoleslutt går av med seieren.

OVERNATTING: Det er leggetid i Hus Taurus. Vaktmester Vildemar Fjott (Anders Riple) spiller Rasputin av Boney M på tuba som godnattsang, mens Galaxe Gylde (Jennie, 9) og hennes magiske medstudenter gjør seg klar til å køye.

Nå bærer det videre av sted til klasserommene. Det er flere fag på timeplanen. Først ut er opplæring i eliksirer. I dette faget skal elevene lære å kategorisere smaken til de ulike eliksirene ved bruk av smaksansen. En prøvekanin får smake et par dråper med drageblod. Det smaker visst vondt, for han er nødt til å spytte det ut i vasken umiddelbart. Neste prøvekanin får et par dråper med dvergurin. Det viser seg at denne må ha inneholdt hallusinogene stoffer, for plutselig slår prøvekaninen rundt seg for å kverke onde magiske vesener som nærmer seg. Læreren ber side-

kameraten ta vare på han og forsøke å roe ham ned.

Ellers minner det om en helt vanlig skoletime. Noen snurrer litt på stolen, andre tegner i boken sin, mens andre følger med på hva som skjer foran tavlen. De plikt-opplyllende har lært seg eliksirene på forhånd og sitter med hånden i været for å svare på lærerens spørsmål. Sara også; en skulle nesten tro hun helt har glemt å være rampete.

Ellers på timeplanen står andre tradisjonelle magi-timer som magiske formuler, forsvar mot svartekunster, demonologi,

«I rollespillet er det plass til alle, og du blir akseptert for den du er.»

FANTASIKJEMI: Sine Slangetunge (Tomine, 11) blander potente eliksirer under professor Armenius Gulos (Joakim Rasdal) påsyn.

«**UHELL**»: Elixir-timene er langt fra bare teoretiske. Rosa Sukkerspinn (Jone, 12, til venstre) anklager husnissen (Olai, 8) for uforsiktig omgang med soveeliksirer, mens Peter Plan (Georg, 12, med hatt) forsøker å få liv i en utslått Sjakal (Gabriel, 12).

«Vi er veldig tydelig på at det de lærer her er fiksjon.»

magiske vesener – og blant valgfagene finnes sjokoladeterapi!

FARLIG FANTASI?

Trolldomsakademiet har ikke alltid foregått uten reaksjoner. Da det ble arrangert for første gang i Kristiansand, var det flere som protesterte.

– Det var folk fra en kristen menighet på Sørlandet som mente at vi ledet barna inn i mørket, at dette kunne skade barn, og at det brøt med den kristne tro. De mente Harry Potter var synd og vranglære, at demoner eksisterer på ordentlig og at magi er farlig, sier Tidsreiser-gründer Anders Rippe.

Reaksjonene kom på Facebook, og det var også der de ble besvart. Rippe og andre med tilknytning til Trolldomsakademiet prøvde å forklare at dette var ren fiksjon, at ingen av dem tror på svart magi og demoner, og at barna var fullt klar over at dette var en lek.

Men, samtidig – settingen er som en vanlig skolehverdag, der barna følger en timeplan med undervisning om demoner, eliksirlære, magiske vesener, de lærer seg trylleformler og så videre.

– *Tror du ikke dette kan påvirke tankegangen til et barn, tatt i betraktning at dere har deltagere helt ned i 10-årsalderen?*

– Altså, for det første kan de bli skremt, og det blir de. Akkurat dette med demoner kan det hende vi faser ut, siden det har en litt negativ konnotasjon knyttet til seg. Vi er veldig tydelig på at det de lærer her er fiksjon. Når det gjelder trylleformler og disse ritualene er vi veldig tydelige på at dette er en forestillingsverden; dette er som et teater å regne. Det håper og tror vi at barna forstår. De går inn i en forestillingsverden, og når de går tilbake til det vanlige livet sitt må de følge de «mundane» (ikke-mag-

iske) reglene. Vi tror at en tiåring er i stand til å skille mellom dette.

– LIVET FOREGÅR UTE

På dag to treffer jeg Sara og Aurora igjen. Vi setter oss ned for å oppsummere helgen på Trolldomsakademiet. De er begeistret for trylleformlene de har lært, opplevelsen av å motkjempe demoner og undervisningen i eliksir. De er skjønt enige om at dette er noe de vil gjøre igjen. Da vil de prøve å få med seg andre venner.

– Den viktigste grunnen til at de bør være med, er at her på Trolldomsakademiet er man ute og får seg nye venner, i stedet for å sitte hjemme og surfe på telefonen, oppgir Sara.

– Og så gjør man ting utenom det vanlige.

– *Synes dere at barn bruker for mye tid på sosiale medier og mobilen?*

– Ja, svarer de i kor.

– Man skjønner ikke at man kan være her og ha det gøy, fortsetter Sara. – Og så finner du folk som liker det samme. Og så er jo ikke vi de eneste som også er her for første gang, man møter andre som er her for første gang.

Aurora har et råd til de barna som bruker for mye tid foran skjermen.

– Ikke gjør det! Dere har et liv, og livet foregår ikke foran skjermen, det foregår ute.

Så springer de av gårde til aulaen for å få med seg avslutningsseremonien. Der skal huset med flest poeng kåres som vinnere av Trolldomsakademiet. Den seieren kan de flyte på helt frem til neste gang skolegården i Rothaugen skal fylles opp av nye forventningsfulle trolldomselever, allerede om to måneder. Da vil Sara og Aurora være blant de erfarne, mens nye barn vil tre inn i universet for første gang. Magiske vesener, demoner og professorer vil stå klare til å ta dem imot.

OG VINNEREN ER: Hus Scorpio! Larry Adams (Eirik, 16, med hatt) og Linovius (Adrian, 15) tar imot huspokalen. Galaxe Gylða (Jennie, 9, til venstre) på nabobordet tilhører Hus Taurus som kom på tredje plass og klarer ikke skjule skuffelsen. Men alle har de en fantastisk opplevelse i sekken når de reiser hjem etterpå.

[FELLESSKAP]

LIVET

«Humanister anser at det ikke er noen forutbestemt mening med tilværelsen. Vi er frie til å finne mening og mål i eget liv.»

NORDISK HUMANISTMANIFEST 2016

[50]

VI SOM SKAL LEVE NÅ

Musiker og låtskriver Erlend Ropstad har med sin musikk fått en egen menighet av fans – ropstadianerne. Musikken handler om livet her og nå, kjærligheten – og kritisk tenkning.

[58]

TAR ANSVAR FOR FELLESSKAPET

Noen må ta ansvar for fellesskapet, mener Tone Merete Stokka. Hun er engasjert både i Human-Etisk Forbund og den lokale motorsykelklubben.

[64]

VANTRO OG UTENFOR

Afghanske Josef Moradi er asylsøker med avslag – og ateist. Utenfor det store fellesskapet er han helt avhengig av det bittelille fellesskapet.

«Alle vi som skal leve nå er også en gjeng.»

Erlend og flokken hans

Musiker og låtskriver Erlend Ropstad lager sin egen flokk av fans og humanister.

TEKST: ASLAUG OLETTE KLAUSEN

«Du har de som skal leve evig.
Og så har du vi som skal leve nå.»

– Det verset er kanskje kjernen i mine sanger. Uten at jeg kan si helt hvor det kommer fra, sier musikeren Erlend Ropstad, et stykke ut i denne samtalen om livssyn og låtskriving, og en god del til.

Det er få som gjør bibelreferanser om til slik poetisk, sekulær humanisme som det Erlend Ropstad makter i møtet mellom rockebønnen «Menneske, kjære menneske» og påfølgende «Brenn siste brevet» midtveis på platen med samme navn, skrev jeg i en plateanmeldelse for Klassekampen tidligere i år. Verselinjen over er hentet fra sangen «Det store blå», fra albumet som kom i 2017, og akkurat den var egentlig utgangspunktet for ideen til dette intervjuet.

– Det jeg hører i nevnte linje er en klar referanse til troende mennesker, og så har du oss andre, som vil ha dette livet ...

– Ja, ikke sant. Kanskje dette er mitt forsøk på å si at vi også er en flokk. Alle vi som ikke tror vi skal leve evig, men leve nå. Vi er også en gjeng. Dere har tilhørighet her, på denne konserten er vi en menighet. Det er vi som skal leve nå!

Humrende legger han til at ubevisst har han kanskje forsøkt å skape en kult: ropstadianerne. Musikken disse i så fall har høymesse til, er rock i tradisjonen etter Bruce Springsteen, Neil Young og John Lennon. I bunn er også norsk teksttung visetradisjon.

TRIGGE TANKEMUSKLER

Da Fri tanke møter Ropstad over en kaffe på en kafé i Oslo sentrum, har han en såkalt stille skriveperiode. Slippturneen for siste plata er over, sommerens festivaler er fortsatt noen uker fremme. I høst er sangeren, gitaristen og låtskriveren, opprinnelig fra Vennesla via Oppdal til nå Oslo, ute på en landsdekkende turné. I den musikalske bagasjen ligger teksttunge rockelåter med klare budskap, ikke minst om kjærlighet og kritisk tenkning.

– Jeg vil minne folk på kjærligheten. Og det synger jeg jo også. Det er mitt overordnede budskap. Jeg vil minne folk på kjærligheten, at de skal ta tak i den. I tillegg elsker jeg å stimulere til refleksjon. Jeg synger om religion. Jeg vil trigge noen tankemuskler til undring over hvordan verden

ENERÅDENDE: Ropstad er sin egen produsent, sin egen manager og sitt eget plateselskap. Og han skriver også all musikken selv. FOTO: ARNFINN PETTERSEN

TIL UNGDOMMEN: I ti år har Erlend Ropstad med sin sang og musikk vært fast innslag under Humanistisk konfirmasjon i Oppdal. Her fra i år, med konfirmanter preget av stundens alvor. FOTO: ARVID STORLI

oppsto, og hva som skjer etter at vi er døde.

– Jeg vil gjerne at folk skal få en rasjonell og jordnær tilnærming til dette. Fri for eventyr og fantasifigurer.

Oppveksten i tjukkeste bibelbeltet har satt sine spor. Bibelreferansene i tekstene kommer tett, gjerne med flertydig humoristiske tilsnitt. I låten «Brenn siste brevet» synger han på breieste Vennesla-dialekt «Nå kjæm han snart», fordi det, som han leende sier, faktisk sitter folk i Vennesla og venter på at Jesus skal komme.

– Noen av disse er jo fornuftige oppgående folk. Samtidig er det en absurd tanke, at i dag, i 2019, sitter det noen og venter på at sønnen av en Midtøsten-guddom skal få jorden til å bli som i himmelen. Det er morsomt, fornøyet og sunt å påpeke det, og å belyse absurditeten gjennom rasjonalitet.

GLAD I JESUS-SKIKKESEN

Målet er å så en mulig kime til et litt mer nøkternt syn på de store spørsmålene i livet, også hos dem som sitter fast i guds kjærlighet. Å åpne dem opp for mulighetene til kritiske spørsmål i menighetslivet. For som han sier; ingen religioner tåler kritiske spørsmål.

– Samtidig er jeg glad i Jesus-skik-

kelsen. Hovedbudskapet om neste-kjærlighet, det kan du ikke si noe imot. Det er som å si at kattunger ikke er søte, eller at Beatles ikke var så populære på 60-tallet.

– Det jeg kunne ønske at vi som er ikke-kristne kunne sagt til de kristne, er: Vi gjenkjenner en sosialist og humanist når vi ser ham. Vi tar ham med oss nå. Dere har hatt ham lenge nok, han er sliten av alt hykleriet. Han kan komme tilbake når dere har lært å oppføre dere mot kvinner og å respektere homofile. Nå skal vi gjøre yoga med Jesus, og han skal finne tilbake til sitt barmhjertige selv, ler Ropstad rått.

Han har imidlertid forståelse for at det er mange som vil omfavne et miljø som forsikrer deg om at du vil få se igjen de du mister, og særlig når det kommer et trygt fellesskap på kjøpet, der alle er enige om at det er sann verden er skrudd sammen.

BEHOVET FOR BY

Selv vokste han opp i et gjennomag-nostisk hjem, som han kaller det. En god oppvekst, til tross for de mange mer eller mindre kleine forsøkene fra omgivelsene på å frelse ham. Den tryggheten i at alle i bygda kjente alle, ble – som for mange andre – også en belastning. Han ville ikke bli

værende. Etter et opphold på Oppdal i Trøndelag flyttet han til Oslo. Og det var også her han og kona valgte å bli humanistisk viet sommeren 2012, i det han kaller en strålende sere-moni, holdt i kjelleren på Ladegården i Gamlebyen i Oslo. Et par steinkast fra der de nå holder hus.

– Det er godt å bo et sted hvor du kan forsvinne litt. Jeg trenger å bo i en by. Det gir en annen trygghet å kunne være en hvemsomhelst. Jeg pleier å si at jeg dro fra Vennesla ved første anledning og så meg aldri

MENING: – Det finnes nok av rock som handler om å gjøre stemmen tøff og å stå bredbent med gitar. Jeg vil gjerne få lov å forsøke å lage noe som har et innhold og et budskap som kan bety noe i folks liv, sier Erlend Ropstad. FOTO: NTB-SCANPIX

tilbake. Men sannheten er vel egentlig at jeg ikke har gjort annet enn å se meg tilbake.

– Når du hører på sangene mine, er det jo det eneste jeg driver med. Det er det å se seg tilbake, og hvordan livet har blitt, jeg skriver om. Hvordan små, i øyeblikket uvesentlige valg, kan sende deg i en helt annen retning i livet. Det synes jeg det er interessant å reflektere rundt. Derfor blir det jo mye retrospektivt, mye nostalgi og mye «hva om hvis dersom jeg hadde kysset den jenta i bunnen av den

bratte bakken, hadde livet mitt tatt en helt annen retning».

STORYTELLER

Han ønsker imidlertid å la tolknin-gen av tekstene være opp til lytteren. Han ser på seg selv som en «story-teller»-låtskriver, selv om det fort-satt er elementer fra hans eget liv å spore i bakgrunnen. Klisjeer og andre opplagtheter vil han unngå. Tross alt er det for mange som synger om å lengte hjem, og selv synes han det er litterært uinteressant å søke trygghet i tekstene.

ERLEND ROPSTAD (44)

Norsk sanger, gitarist og låtskriver.

Oppvokst i Vennesla i Vest-Agder, bor nå i Oslo.

Debuterte med «The Magnetic Tapes» (EP) i 2005 har siden gitt ut syv hele album, de fem siste på norsk.

Siste utgivelse «Brenn siste brevet» (2019)

«Jeg vil trigge noen tankemuskler til undring over hvordan verden oppsto, og hva som skjer etter at vi er døde.»

– Jeg vil behandle lytteren som en intelligent person. Jeg tror publikum liker det. Det er nok derfor mine tekster har slått litt an. Publikum må selv gjøre mye av refleksjonen rundt låtene, og jobben med å forstå tekstene.

– Det er jo også når jeg får tilbakemeldinger på at tekstene mine betyr mye, at jeg får noe igjen for dette. Jeg skriver i liten grad egenterapeutisk. Jeg har bare lyst til å kommunisere noe. Det er klart at jeg kommuniserer noe jeg har i meg, om det er en følelse eller en tanke jeg vil trigge i noens hjerne. Det er en fortellerglede og et ønske om å påvirke. Om mine tekster kan gi trøst i en vanskelig tid, eller gjøre at noen kan finne kjærlighet, eller bare være noe å like å høre på fest – det er det jeg får igjen.

INNOLD OG BUDSKAP

Når musikken er ute i verden anser han den heller ikke egentlig lenger som sin. Låtene har blitt lytternes låter. Det er deres liv han da synger om.

– Sangene har sitt eget liv når de er ute. Da har jeg sluppet dem. Bokstavelig talt.

– *I konsertanmeldelser omtales du gjerne som predikant. Føler du deg som det?*

– Når jeg fremfører går jeg veldig inn i skapelsesprosessen av låten, til kjernen av energien jeg hadde da jeg skrev. Det er derfra jeg vil synge til publikum. Jeg forsøker å se folk i øynene, og være så insisterende som mulig når jeg vil banke dette inn. Det er jo effektivt, og en bra måte å formi-

dle på. Så jeg kan forstå at jeg kan oppleves autoritær på scenen. Uten at jeg vet hvorfor det har blitt sånn.

– Det finnes en lang og vakker tradisjon for meningsbærende rock. Det har alltid vært min favorittsjanger, det å høre folk synge fordi de har noe å si. Det finnes nok av rock som handler om å gjøre stemmen tøff og å stå bredbent med gitar. Jeg vil gjerne få lov å forsøke å lage noe som har et innhold og et budskap som kan bety noe i folks liv, utover gøy og fest. Selv om det også er gøy.

INGEN LAGSPILLER

Den som imidlertid skulle tro at musikerlivet er bare morsomheter mellom konsertøktene, må tro om igjen. Ropstad er nemlig også sin egen produsent, sin egen manager og sitt eget plateselskap. Og han skriver også all musikken selv. Alene. Oppslukt i sin egen boble, fjern også fra de nære omgivelsene. Som han likevel trenger rundt seg. Latteren runger over kafébordet når han understreker at han likevel ikke er noen lagspiller. Han må bare ha tiden for seg selv, for å skrive. Resten av tiden er ganske hektisk.

– Jeg må gjøre noe hver eneste ukedag. Hvis ikke føler jeg meg som et dårligere menneske. Jeg mistrives, rett og slett, om jeg ikke føler at dette er en ordentlig jobb, hvor jeg legger inn et dagsverk hver dag. Jeg trives best når noe skjer.

– Det finnes riktig nok dager der jeg kunne tenkt meg å svare «det må du ta med min manager», eller få noen andre til å svare på telefonen. Men

jeg kunne jo hatt et plateselskap, der hvor jeg er nå. Det er jo ikke sånn at ingen vil jobbe med meg. Jeg bare foretrekker den fleksibiliteten og den friheten som ligger i å kunne styre alt det kunstneriske, det økonomiske og det strategiske. Økonomisk er det veldig bra at jeg eier alt.

I studio og på scenen har han et fast band. På albumet «Brenn siste brevet» inkluderte han dem mer enn han har for vane. Bandet har fått vært medarrangører på låtene.

– Jeg går aldri inn i studio og ser på muligheten der. Det går ikke. Jeg går alltid inn i studio veldig forberedt, og vet nøyaktig hvordan jeg vil at det skal låte på den andre siden. Det blir jo aldri sånn. Det blir alltid bedre. Denne gangen var det viktig for meg at alle var forberedt, sammen. Så vi hadde et par øvinger.

– Da vi kom i studio visste jeg hva som skulle skje. Men alle hadde fått være med å legge premissene for hvordan musikken skulle bli til slutt. Det var en ganske kontrollert prosess.

– *Så det var ikke helt fritt frem?*

– Nei, hahaha, jeg slipper ikke kontrollen. Er du gal? Det går ikke, altså.

SYMBOLSKE REISER

Inspirasjonen til selve låtskrivingen finner han rundt seg. Låtskissene begynner som regel med et ord, en setning, en følelse eller en tanke han vil lage en historie rundt. Dette skjer enten når han er ute og løper, eller på en av hans mange lange turer i bil. Et par ganger i måneden kjører han fra Oslo til Oppdal for å treffe sine to

barn der. Dette har han gjort de siste 10 årene. Like lenge som han med sin sang og musikk har vært fast innslag under Humanistisk konfirmasjon i Oppdal. En seremoni eldstesønnen også valgte for to år siden.

– Reisen er en fem og en halv times tur i stillhet. Det er god tid til refleksjon, og en god meditativ øvelse for meg. Jeg blir ganske kreativ i det, også fordi det er en så emosjonell situasjon. Jeg reiser fra min kone og barn her i Oslo, til barna mine. Denne turen blir veldig symbolsk.

– Jeg har sunget om det også, i «Her om natta». Denne dragningen i å stå midt mellom. Når jeg er der oppe følger jeg et drag mot de som er her,

og her føler jeg et drag mot de eldste barna. Jeg føler hele tiden en uro som kommer av den dragningen mot det andre huset.

Han vedgår at det også er krevende. Samtidig som det er en opplevelse alle med delt ansvar for barn kan oppleve.

– Men det er vond lang avstand imellom. Jeg er ikke tilgjengelig om det skulle skje noe. Den følelsen av å være fem timer og en masse organisering unna å kunne stille opp. Men dette er den beste måten vi kunne organisere livet vårt på. Jeg må bo her, for å kunne være den personen og ha det arbeidet jeg har. Og være den jeg har lyst til å være.

UT I VERDEN: – Sangene har sitt eget liv når de er ute. Da har jeg sluppet dem. Bokstavelig talt, sier Erlend Ropstad.

FOTO: ASLAUG OLETTE KLAUSEN

LOKALLAGSLEDER I FARTSFYLT FELLESSKAP

Tone Merete Stokka er leder for Human-Etisk Forbund i Lofoten – og aktivt medlem i Lofoten MC. To fellesskap hun ble med i på samme tid. Begge et resultat av mye grubling.

TEKST Ann-Mari Gregersen **FOTO** Alf Ove Hansen

DUGNAD: Lofoten MC har arrangert et stort treff i mer enn 30 år. Tone Merete Stokka synes hun får mye igjen for innsatsen. De får et felles mål og en stolthetsfølelse for klubben.

FELLESSKAP: – Jeg har lest at forskning viser at folk som bidrar er lykkeligere, sier Tone Merete Stokka.

MANGFOLD: Tone Merete Stokka samler på folk, ulike folk. Det siste hun ønsker, er en vennekrets som bare tenker akkurat som henne.

STONE MERETE STOKKA (51)

FØDT OG BOSTED: Gravdal, Vestvågøy kommune i Nordland

SIVIL STATUS: Gift, to voksne barn på 23 og 28

YRKE: Lærer på videregående skole

VERV: Lokallagsleder Lofoten HEF, medlem i Lofoten MC-klubb

MOTORSYKKEL: Triumph Tiger XRX 800

HUMAN-ETISK FORBUND I LOFOTEN

Lofoten lokallag har 224 medlemmer pr. 1.1.2019 fordelt på kommunene Vågan, Vestvågøy, Flakstad, Moskenes, Værøy og Røst. I lagets område arrangeres Humanistisk navnefest og Humanistisk konfirmasjon. Regionlaget i Nordland har også sertifiserte vigslere og gravferdstalere tilgjengelig.

Det bor 25.000 mennesker i Lofoten.

Som barn hang jeg mest med brødrene mine, som er 4-5 år eldre. Jeg ble jeg ofte fanget og bundet til trær. Det var nok mitt første fellesskap, sier Tone Merete Stokka og ler godt.

Mange kan nok kjenne seg igjen i at en må svelge både kameler og andre dyr for å få lov til å være med i jengen til søsken, stort sett mer eller mindre frivillig. For belønningen var jo å få ta del i en annen verden.

Da brødrene gikk i speideren, fant ikke Tone sin plass i jentegruppa.

– De sydde, sang salmer og drev med jenteting. Det ble en god del snakk om Gud og Jesus, og kombinasjonen var ikke noe for meg. Jeg er verken praktisk anlagt for håndarbeid eller skapt til å sitte i ro. Jeg ville jo ut å knyte knuter, gå på jakt og overnatte i telt; så jeg sluttet.

KLESKODER FOR KVINNER

Som voksen har hun funnet sine arenaer, men det har ikke skjedd uten en viss skepsis og spørsmål fra slekt. Tone er nå lokallagsleder i Lofoten

Human-Etisk Forbund, og også aktiv i Lofoten MC-klubb. To helt ulike fellesskap, eller kanskje ikke? Hun ble i alle fall med aktivt i begge på omtrent samme tid, for åtte år siden.

Vi er i Gravdal, midt i Lofoten. Her bor det 1700 mennesker, i hele øyriket bor det 25.000.

Tone har tatt imot oss på klubbhuset til Lofoten MC, der medlemmene er klare for årets dugnad til det store MC-treffet. Rett bak oss er sykehuset hun ble født på, og vi kan se spiret på kirken hun ble døpt i.

– Det var en oppvekst med søndagsskole, gullfisk, garn, vakre eventyr og historier. Da vi ble større, var det kirkens barne- og ungdomsaktiviteter på bedehuset som ble tilbudt som fellesarena. Besteforeldrene mine er læstadianere, så jeg lekte ofte med søskenbarn og tremenninger på forsamlingshuset. Ungene hadde det ganske fritt etter fadervår og litt andakt som var for alle.

Der begynte hun for første gang å legge merke til ulike ting. Hvorfor var kvinnene på kjøkkenet, mens

mennene tok seg av praten? Hvorfor var det kleskode for damene, men ikke på menn? Hvorfor var taleren alltid en mann?

– Den store prosessen om livssyn begynte vel da jeg var 12-13. Jeg og en venninne hadde fritak for kristendom på mellomtrinnet (som det het da) på skolen. Vi satt alene på et kontor og hadde noe som lignet på samfunnsfag for oss selv. Men mest leste vi tegneserier og pratet.

«DET TREDJE ØYET»

Lærer Tone rister på hodet og smiler, dette ville nok ikke passert i dag. Så kom konfirmasjonsvalget. Mora hadde ikke valgt læstadianismen, men trodde på Gud og gikk i kirken på de store høytidene. Faren var sjelden med. Mora sa at konfirmasjonsvalget var hennes.

«Noen må ta ansvar for fellesskapet og bidra på frivillige ting, ellers rakner fellesskapene.»

– Jeg følte ikke at det var rett å konfirmere seg, å love og leve etter kristen tro. En kan jo ikke love å tro på noe når en ikke gjør det. Løfter skal tas alvorlig. Det ble oppstyr i slekta. Jeg var nok den første som ikke konfirmerte meg, og i tillegg var jeg jente. Bestefar tok det verst, men tinte opp etter noen uker. Bestemor dro nok i noen tråder der som vanlig. Jeg er glad for at jeg har vokst opp med sterke, kvinnelige forbilder. Jeg har hatt kvinner som har

stått på meningene sine, stått støtt og blitt akseptert for det. Det ga gode rollefigurer, men også anledning til å se forskjellene i ulike samfunn.

Tone vet ikke nøyaktig hvorfor hun følte motstand mot konfirmasjon, men etter litt tenking og en kopp kaffe i den svarte skinnsofaen kommer hun frem til at littera-

tur er svaret. Hun leste mye allerede i barndommen, både kultboken *Det tredje øye: en tibetansk lamas selvbiografi* og en del om andre religioner ble saumfart ganske tidlig. Allerede i 6. klasse begynte hun å stille de store spørsmålene og se etter svar. Hun så at det fantes likhetstrekk i mange religioner, hvorfor skulle én være mer riktig?

NEI TAKK TIL PEKEFINGER

Veien fram til Human-Etisk Forbund (HEF) ble lang. Etter grunnskole gikk hun på en kristen folkehøgskole, med andakter hver morgen og selvpåmeldt bibelkurs. Det var interessant å diskutere skriften med andre. Men den blinde troen uteble. Hun var innom flere byer, men lengselen etter nord kom umiddelbart. Ikke etter folk, men fellesskapet med naturen. For Oslofjorden er ikke hav. I Sverige ble hun gravid og valgte å flytte hjem igjen.

– Det hender jo en stormdag nå, at en kan lengte etter mer stabilt vær, men det går fort over. Jeg er glad jeg

kom hjem, og stortrives som lærer i naturfag, restaurant- og matfag og spesialpedagog på Vest-Lofoten videregående skole.

SYNDIGE SMÅBARN

Hun giftet seg i kirken hjemme, og barna er døpt. På den tiden fantes ikke alternativer der, og hennes bestemor ønsket også dåp sterkt.

– For henne var det grusomt å tenke på at barnebarna ikke ville komme til himmelen. Hun hadde en alvorsprat med meg om det, og bestefar støttet henne. Jeg var ung, og tenkte at det var viktigst at alle var fornøyde. Tradisjoner er viktig i familien. Jeg tenkte først at det ikke var et overgrep mot barna å døpe dem, da jeg ikke tror på himmelen, synd og helvete.

Da dåpsdagen kom og presten snakket, kjente hun i hele seg at det likevel var feil.

– Presten snakket om synd hos små barn, og jeg tenkte at dette er riv, ruskende galt. Hvordan kan vi love å oppdra barnet i en tro vi selv ikke tror på? Barn skal ha rett til å velge selv. Synd hos små barn? Det finnes jo ikke noe mer uskyldig enn nyfødte barn.

Da barna skulle konfirmere seg, fikk de – som hun av sin mor – velge selv. Det eneste kravet var at de måtte velge noe, for å reflektere rundt livssyn. Begge valgte Humanistisk konfirmasjon.

– Det var mitt første møte med HEF. En stund etter fikk jeg telefon fra en HEF-sekretær i Bodø. De ville ha på plass et lokallag i Lofoten. Jeg liker å jobbe med ungdom, så jeg hadde lyst til å være kursleder. Temaer som humanisme, identitet og kritisk tenking er spennende. Så jeg stilte på møtet for å bli det.

NOEN MÅ TA ANSVAR

Der ville ingen være leder. Tone sa ja til ledervervet, selv etter at hun etter årene i studentpolitikk med hestehandler på bakrommet og taktikkeri hadde bestemt seg for «aldri mer» organisasjonsliv i den gaten.

– Jeg mener også at noen må ta ansvar for fellesskapet og bidra på frivillige ting, ellers rakner fellesskapene. Jeg har lest at forskning viser at folk som bidrar er lykkeligere.

Tone liker seg i forbundet. Det er trivelig å møte mennesker som har samme livssyn, som en kan snakke med og utvikle seg med. Fellesskapet består av svært ulike «HEF-ere». Noen er her på grunn av homokampen, andre protesterer mot kirkens krumspring.

– Flere medlemmer har brutt med læstadianismen eller Guds menighet. Mange av disse har store traumer etter brudd, andre har hatt ulike religiøse opp- og nedturer. Det

er dramatisk å bryte med et fellesskap en har trodd var rett. Selv har jeg en «snill» bakgrunn og er nok ikke en så «ekstrem» HEF-er. Jeg ganske moderat, selv om jeg mener bestemt at ingen religion har en særegen plass i statsanliggende eller offent-

lige tjenester.

«It's a crazy, crazy world.» Tones mobil har en KISS-låt som ringetone.

– Arne? Han er nede på Løkta. Ta med kaffe! Du, tar du BMW-en eller den andre? Hva, får du ikke start på den?

Tones mann er på tråden. Han skal kjøre ned til dagens dugnad for sommerens MC-treff. Tone var tidligere leder av klubben, nå er hun vanlig medlem – men liker å organisere litt i ny og ne. Enten hun er i MC-klubben eller HEF, er filosofien lik.

– Jeg liker mennesker! Egentlig

samler jeg på ulike folk. Det gjør livet mer rikt og interessant. Jeg ønsker ikke en vennekrets som bare har samme tankemønster og bakgrunn som meg selv. Den dagen håper jeg aldri kommer. Hvem skal da utfordre tankemønsteret mitt?

TA VARE PÅ MEDLEMMENE

Samtidig som Tone ble med i HEF, ble også motorsykler en del av livet hennes. Det var ingen selvfølge, for en mopedulykke som ung skapte en skrekk. Mannen har derimot «alltid» kjørt.

– Før hadde jeg en greie med at jeg skulle utfordre meg selv hvert år. Gå ut over egne grenser, og møte det som var skummelt. Det har ført til dykkerlappen, tindebestigning, vanskelig utdanning og MC-lappen. Min mann hadde ønsket at jeg skulle kjøre selv og hintet lenge. Jeg sa ja med ett krav: Han måtte bli med på salsakurs! Det gjorde han faktisk.

NERVØS PÅ MC

Selv om salsadansingen dabbet litt av etterhvert, sto Tone for løftet hun hadde gitt seg selv og ektemannen.

– Den første kjøretimen var jeg svett over hele kroppen, og jeg skalv da nøkkelen ble vridd om. Litt etter litt fikk jeg kontroll, og nå nyter jeg friheten og gleden. Jeg kan ikke tenke meg et liv uten.

Tone har egen motorsykkel, og vi går ut av klubbhuset for å se både av sykkel og dugnad. Utenfor døra står vidundret. Triumph Tiger XRX 800 er bare én måned gammel. Jakke og hjelm kommer på. Nøkkelen vris om. Et klubbmedlem kommer til. Han står lenge helt stille og bare venter på lyden. Visstnok et typisk trekk hos MC-folk, en del av DNA-et. Sykkelder har en magnetisk tiltrekningskraft, og skaper en egen stemning.

– Den høres bra ut, Tone! kommer det etter intens lytting.

– Ja, det er en bra sykkel. Og endelig en som jeg med mine 1.62 centimeter fint når ned på.

FRIHET OG FELLESSKAP: Tone Merete Stokka liker både å kjøre alene og sammen med andre med de andre i motorsykkellklubben. – Jeg kan ikke tenke meg et liv uten.

Vel nede på Løkta, det fine friluftsområdet med Lofotfjellene på den ene siden og Gravdal kirke i dragestil på den andre. Det rigges til for det tradisjonsrike treffet Lofoten MC har hatt i mer enn 30 år. I klubben er de 34 medlemmer, men uten andre frivillige som blir en del av fellesskapet under dugnaden, hadde de aldri klart å arrangere treffet.

– Vi får et felles mål og stolthetsfølelse for klubben.

PSM I FELLESSKAPET

Fellesskapet hun har her, er litt som i Human-Etisk Forbund. Å møte ulike folk, men med samme hovedinteresse, å diskutere verdensproblemer, store og små spørsmål, le sammen og lære noe nytt innenfor emnet du er interessert i. Onsdager er fast MC-møtedag.

– Det er en fin arena for å utfordre tankemønsteret. Vi er livssynsnøtrale, og har medlemmer med ulike syn. De fleste er i alderen 50 +. og det

er godt å ha et voksent sted å gå til. Vi har en kort sesong i Lofoten, så om vinteren pleier vi PMS-en sammen (Parkert Motorsykkel Syndrom). Når vi ikke diskuterer, mekker vi eller drømmer om en sykkel en har hatt, har, eller skal ha.

Tone liker både å kjøre alene og sammen med medlemmene.

– Å kjøre sammen gir fellesskapsfølelsen. Du deler opplevelser, og på lengre turer blir det ofte camping ute i telt. I alle fall når man kjører på treff. Det skaper samhørighet å gå med likt vestmerke på ryggen og campe under samme klubb-banner. Det er koselig, og du får andre samtaler over bålet og kaffen.

Fellesskapsfølelsen mellom MC-folk er stor og unik. Uansett klær og sykkel, hilses det, og du snakker med alle du møter. Har du et uhell, er det alltid en klubb eller en motorsyklist som vil hjelpe.

– Når vi er på tur, skjer det ofte at fremmede snakker til oss. Det viser seg ofte at de har vært i Lofoten og

kjenner igjen ryggmerket vårt, eller så har de selv kjørt motorsykkel.

MC-MERKE FOR HEF-ERE

Hva er så forskjellen på de to fellesskapene Tone er engasjert i? Hun er smilende rask med å si at HEF-møtene er mye mer strukturert, med full saksliste. En kan heller ikke plukke ut hvem som tilhører HEF, det gjør en lett med folk i MC-miljøet. Og selv om Tone har sett folk som går med HEF-merke – og av den grunn blitt glad for å se likesinnede – går hun ikke bort for å slå av en prat.

– Jeg la på landsmøtet merke til at kor-virksomheten er stor. Da slo meg at det hadde vært fint med et lite merke eller logo en kan ha på vesten, så en kan gjenkjenne andre. Det er sikkert mange HEF-ere som kjører sykkel.

– *Hvordan skal det se ut?*

– Det er fritt frem for den som føler seg kallet til å lage et design. Jeg kommer i alle fall til å bruke merket!

UTENFOR ALLE FELLESSKAP

Josef Moradi rømte fra Taliban og ble vantro.
Nå er han på rømmen fra norske myndigheter
som vil sende ham tilbake til Afghanistan.

TEKST: ASLAUG OLETTE KLAUSEN
FOTO: ARNFINN PETTERSEN

JOSEF MORADI (24) Ateist og flyktning fra Afghanistan.

- Forlot hjemlandet som tenåring.

- Avslag på asylsøknad fra UDI, Utlendningsnemda og Oslo tingrett. Ankesak berammet til Borgarting lagmannsrett april 2020. Har derfor ikke lovlig opphold i Norge.

- Lever i skjul på Østlandet, med støtte fra norske velgjørere.

Han sitter lett fremoverlent i sofaen på Litteraturhuset i Oslo. Stemmen er rolig, men intens. Han vil bli hørt. Det er et drag av sørgmodighet i de pene trekene. Han skal være 24 år, men ser ut til å ha levd lenger, i hvert fall mer enn hva alderen skulle tilsi. Utenfor glitrer sola i løvverket i Slottsparken, der vi etter hvert skal gå en tur, men bare i den øverste del av parken. Han våger ikke å gå stort lenger ned i byen. Kanskje er vi allerede på utrygg grunn. Områdene i sentrum og over mot Grønland er «no go»-sone. Der frykter han å bli gjenkjent og tatt – av det norske politiet.

Josef Moradi befinner seg ulovlig i Norge. Tidligere i år trodde Oslo tingrett på at afghaneren er ateist, men retten avviste likevel søknaden om asyl i Norge. Asylsøknaden ble først avslått av UDI, deretter i Utlendingsnemda, før han altså i vinter tok saken til retten.

I Afghanistan er det dødsstraff for apostasi, frafall fra religion. Rettens begrunnelse for at han likevel fikk avslag var imidlertid at det skal være mulig for frafalne å leve Afghanistans hovedstad Kabul.

– De sier jeg kan være der, og følge de muslimske ritualene. Men jeg hater det. Det er som et fengsel for meg, sier Moradi oppgitt, på tilnærmet perfekt mer eller mindre selvlært norsk.

EN MULIG DØDSDOM

Han mener retten i beste fall dømmer ham til å oppgi både sin religionsfrihet og sin ytringsfrihet, dersom han ikke får bli i Norge. I praksis frykter han at det vil være en dødsdom. Han forteller at det også i hjemlandet er kjent at han er ateist. Og familien er strengt

troende, et par fettere er til og med tilknyttet den fundamentalistiske Taliban-bevegelsen i landet. En gruppe han stiftet brutalt bekjentskap med før han dro derfra og over grensen til Iran som 17-åring. Deler av en finger ble kuttet av, til skrekk og advarsel, for å ha stilt spørsmål ved den rette lære.

Dette var imidlertid ikke første gang han gjestet nabolandet. Faren bodde i Iran da Moradi var barn, og sammen med moren flyttet han og søsknene etter da han var rundt ni år. Familien vendte kort tid etter tilbake til hans barndoms landsby i Nord-Afghanistan, da faren forsvant inn i smuglervirksomhet.

– Jeg hadde en veldig vanskelig oppvekst. Men det var også en ... *advantage*, han leter etter det norske ordet, og lander på «fordel». Fordelen var at fravær av far gjorde ham fri til å kunne bli den ateistiske mannen han har blitt.

– Jeg hadde ingen far som kunne sprøyte meg full med streng oppdragelse. Jeg fikk være for meg selv. Situasjonen var en annen for søsteren min, som nå er 15 år gammel. Hun ble kontrollert. Den gang var det forferdelig for meg ikke å ha en far, men i dag føler jeg meg heldig.

Friheten hadde sin pris. Forholdene i landsbyen var sparsommelige. Ikke strøm. Ikke innlagt vann. På den andre siden av fjellet styrte Taliban. Omtrent 90 prosent av landsbyens innbyggere støttet dem. Han ble som nevnt angrepet, en gang han skulle ut og hente ved.

EN BEGYNNENDE TVIL

Opplevelsen med Taliban førte ham på ny tilbake til Iran. Denne gangen som flyktning. Her møtte han en kvinne. En fritenker, som i dag har emigrert til USA.

– Jeg tvilte på islam. Ikke på Gud. Men jeg skjønnte ikke hvordan islam kunne være sant. Alle tingene som skjedde rundt meg gjorde at jeg spurte meg hvorfor Gud bare lot disse fæle tingene skje; uten å gjøre noe med det. Etter hvert nærmet jeg meg vantroen, som i å være ikke-muslim. Jeg visste ikke om Gud eksisterte eller ikke.

– Religion var aldri trygghet for meg. Det var bare tvang og trusler. Kanskje religion er annerledes her i Norge. Islam i Norge forsøker å integrere seg. Du kan *velge* hijab her. Det kan du ikke i Afghanistan. Der kan du aldri velge.

Tvilen førte imidlertid ikke til at han sluttet med muslimske praksiser. I hjemlandet turte han ikke annet. Det var ingen han kunne stole nok på til å bekjenne sin tvil. Den iranske kvinnen skulle bli redningen. Hun tok ham inn, ga ham jobb og åpnet opp tankesettet hans, forteller han med takknemlighet i stemmen.

– Jeg hadde problemer med å sove. Jeg var bare 17 år, på flukt, og det var vanskelig å håndtere alt sammen. Hun viste interesse for meg. Spurte hva som var skjedd med hånden min. Og fordi hun ikke brukte hijab stolte jeg nok på henne til å fortelle at jeg ikke lenger trodde på islam. Hun hjalp meg veldig med å løse opp i alle flokene i hodet mitt, og mye annet. Hun vitnet faktisk for meg i Oslo tingrett, på Skype. Og i møtet med henne forsvant Gud helt fra hodet mitt, forteller han.

INNVEDIG REVOLUSJON

– Det var ikke noe klart øyeblikk der gudstroen forsvant. Jeg er oppvokst islamsk, der det er mye urettferdighet, også mellom mann og kvinne. Søsteren min måtte bruke hijab, men

ikke jeg. Det lurte jeg mye på. Alle disse spørsmålene over mange år førte til tvilen. Men tvil var grusomt, jeg hadde fått beskjed om at tvilen ville gjøre meg til en stein eller et dyr. Jeg var redd, men det skjedde jo ikke noe. Jeg fortsatte å være meg, og etter hvert klarte jeg å tenke og å tvile, med vilje.

– *Det må ha vært veldig skummelt, og ensomt?*

– Ja. Det var en revolusjon inni meg. Familien min var strenge. Moren min satt med

Koranen mange ganger om dagen, uten å kunne lese. Jeg kunne ikke snakke med noen, før jeg kom til Iran. Jeg fikk psykiske problemer av det, men det fantes ingen psykologer der. Det var ingen å snakke med, fordi hele landet er så religiøst. Religion er ikke noe tema. Det er farlig.

– Jeg ble veldig alene, inni meg. Du klarer ikke være normal rundt folk når det er sånn. Du må late som, og gjøre mye du ikke vil, for at det ikke skal være farlig. Når jeg for eksempel ser noen med hijab nå, tenker jeg at hun bærer et fengsel rundt seg. Jeg blir redd av det, sier han på utpust, og understreker at han ikke hater kvinner som bruker hijab.

Han bare «vet» at de har blitt hjernevasket, som søsteren. Han så at hun ble det. For ham finnes det ikke noe fritt valg av den type hodeplagg.

ET ANNET LIV

– Nå er jeg veldig glad. Jeg har akseptert at livet er virkeligheten. Det var veldig skummelt. Da jeg forlot islam visste jeg ikke om noen andre måter å leve livet på. I Iran forsto jeg at det fantes andre muligheter. Da jeg dro

dit var jeg ødelagt innvendig. Jeg hadde ingen «backup» for livet mitt, men jeg møtte henne og fikk hjelp.

– For meg som har opplevd religion og gud på den måten jeg har, er det å oppleve livet nå, uten religion, helt fantastisk! Som vantro tror jeg at jeg lever bare én gang. Jeg har ikke noe etterliv. Derfor er det viktig for meg å leve åpent. Hvorfor skulle jeg skjule

«Da jeg forlot islam visste jeg ikke om noen andre måter å leve livet på.»

mitt livssyn? Det er det jeg må, om jeg må tilbake. Straffen er døden for meg som frafallen. Jeg forstår ikke dette ...

Sinne syder under overflaten. Han legger ikke egentlig skjul på det. Sinnet er rettet mot islams makt, over hjemlandet og over mennesker. Forholdet til kristendommen er kanskje mildere, men det har aldri vært noe alternativ. Han vedgår at akkurat det også er litt bittert. Hadde han konvertert og blitt kristen, hadde han fått bli i Norge.

Lykken i Iran varte som kjent ikke. Han hadde ikke lovlig opphold i Iran heller. Han ble deportert tilbake til Afghanistan. Men da var han blitt en skam for familien. Han hadde bodd, ugift, med en vantro kvinne. Det ble noen dager i Kabul. Litt rundt her og der, inntil hans oppsparte midler fra arbeidet i Iran ble gitt til en menneskesmugler. Turen gikk til Tyrkia, Hellas, gjennom Europa til han nådde Norge.

Han forteller at han ble plassert på mottak etter mottak. Vegg i vegg med andre flyktninger. Mange av dem ikke bare muslimske, men også strengt religiøse. Han hadde forlatt alt han

kjente: troen; familien; hjemlandet. Han trodde han var kommet til et trygt land. Et sekulært samfunn, der han kunne være seg selv, ateisten Josef. En fri mann. Men mottaket, og særlig det siste han var på, ble et tilbakeslag. Et mareritt, kaller han det. Han var den eneste ateisten der. I kjelleren var en moské, og døgnet fulgte bønnetidene.

PÅ RØMMEN IGJEN

Flashbackene til fortidens stengsler ble ikke til å bære. Han rømte igjen. Denne gangen til en norsk kvinne som hadde fungert som samtalepartner de drøye to månedene på mottaket i Oslo en stund tidligere. Han omtaler Rita Johansen Haga som mamma. Den samme betegnelsen som han bruker om sin tidligere iran-ske redningskvinne.

– Jeg kjenner meg fri i hodet nå. Men ikke fysisk. Ikke i denne situasjonen. Jeg har fortsatt mareritt, men det er noe jeg må leve med. Det er som en kreft. Kanskje kommer jeg til å overleve den, kanskje tar den en dag livet av meg. Men jeg må ha håp.

Håpet ligger i nære relasjoner. Lenge bodde han hjemme hos Haga, var frivillig på Røde Kors og ulike språkkafeer. Han lærte seg norsk ved å møte mennesker. Men det ble nei på nei fra utlendingsmyndighetene. Og etter det siste måtte han flytte ut, før politiet kom på døra til Haga. De har vært der.

Moradi bor nå på ukjent adresse mens han venter på at ankesaken skal komme opp. Dato for denne skal være satt til april neste år. I mellomtiden har han ingen sosiale rettigheter. Ikke livsopphold. Ikke krav på legehjelp. En innsamlingsaksjon på Spleis.no har gitt midler til advokat.

«Religion var aldri trygghet for meg.

Det var bare tvang og trusler.»

Haga og andre velgjørere bidrar til at han har mat på bordet.

– På det siste mottaket, langt ute i skogen, var det bare venting. To dager i uka fikk vi lære norsk. Det var det. Men jeg har ikke fått en krone fra staten siden jeg dro fra mottaket. Jeg mistet alt. Jeg mistet retten til å gå på norskkurs. De tok bøkene mine fra meg, sukker han, og forteller at han bruker store deler av dagene på internett, for å lese og lære.

Han forsøker å fylle dagene med noe. Men det er vanskelig når han ikke lenger våger å gå på språkkafeene han besøkte frem til tingrettsdommen. Frykten setter seg i kroppen hver gang han er utendørs, og den er med ham tilbake der han lever i skjul.

– *Du fikk altså et hjem, men mistet alle andre rettigheter, og så mistet du hjemmet også?*

– Ja, jeg lever på utsiden av samfunnet. Og jeg synes det er veldig urettferdig, etter alt jeg har vært gjennom. Jeg synes jeg fortjener å leve, fortjener å studere og å få mulighet til å gjøre noe for andre i samme situasjon som meg. Men jeg er helt låst. Jeg kan ikke gjøre noe i det hele tatt.

INGEN PLAN B

Han er redd hver dag. Han er jo her ulovlig. Men han vil ikke bort. Ikke under noen omstendigheter, uavhengig av hvor slitsom situasjonen er. Samtidig er det vondt å være så avhengig av andres gode vilje. Men

det er hva han trenger for å leve. Håpet ligger i ankesaken.

– Det er bare å vente. Det er vanskelig, men jeg har ikke noe valg. Jeg kan ikke gjøre noe annet enn dette. Jeg er veldig takknemlig for alle som hjelper meg. Det er fortsatt håp når jeg får sånn støtte, selv om systemet vil felle meg. Jeg mistet familien min, alle jeg kjente, på grunn av religion. Jeg kan ikke gjøre noe annet nå enn å leve her. Du har din biologiske familie, og så har jeg fått en familie her. Ingen har gitt meg sånn kjærighet som Rita.

– Myndighetene vet at jeg kan bli drept over en bagatell i Afghanistan. Det behøver ikke en gang være min egen familie, som jeg har krenket æren til, men hvem som helst som vet at jeg er vantro, kan drepe meg.

– *Har du noen plan B om du skulle bli tvangsutsendt?*

– Nei. Jeg har ikke noen plan. Jeg vet ikke hva jeg gjør da. Jeg synes alle skulle få lov til å være åpne om sitt livssyn, og at jeg er en av dem som skal få lov til det. Islam er et fengsel for meg. Jeg skjønner ikke at et demokratisk land som Norge ikke forstår det.

– Jeg vil gjøre noe med livet mitt. Ikke bare overleve til jeg blir gammel. Jeg vil gjøre noe, for andre. Det er bare dyr som bare overlever, for seg selv. Jeg er et menneske, jeg trenger å snakke med andre mennesker. Jeg vil fortelle andre som trenger det at et liv uten Gud er mulig. Jeg vil dele mitt livssyn.

HUMAN-ETISK FORBUND:

TRUSSELEN MOT IKKE-TROENDE MÅ TAS PÅ ALVOR

– Det er like galt å måtte skjule at man ikke tror, som det er å måtte skjule at man har skiftet tro. Mennesker som har forlatt en religion er ofte alene, og i en minst like utsatt situasjon som personer som har konvertert til en annen religion. Det samme gjelder for mennesker som aldri har hatt en tro, i land der alle rundt dem er troende, uttalte Human-Etisk Forbunds landsstyre i mars.

Forbundet reagerte på Utlendingsnemndas påstander om at ikke-troende kan unngå forfølgelse ved å skjule sin tro, i tillegg til at nemnda baserer seg på foreldet informasjon om situasjonen for ateister i Afghanistan.

– Det er dypt problematisk hvis utlendingsmyndighetene argumenterer med at ikke-troende kan unngå forfølgelse ved å ikke benytte sin ytringsfrihet og skjule at de ikke har en tro. Dette blir ekstra uheldig når beslutningene tas på bakgrunn av utdatert informasjon, fastslo landsstyret.

SPLEIS FOR ANKESAK

Støttespiller for Josef Moradi, sykepleieren Rita Johansen Haga som han kom i kontakt med da han bodde på mottak, satte i gang en innsamlingsaksjon for advokatutgifter til ankesak på nettstedet Spleis.no. Hun garanterte selv for summen, slik at det ble mulig å anke innen fristen. Innsamlingen nådde målet om 80 000 kroner, pluss litt til, som går til livsopphold for Moradi, som altså ikke mottar noe støtte fra det offentlige.

[FELLESSKAP]

IDÉER

«Humanister oppfordrer til kritisk granskning av alle ideer og oppfatninger, også våre egne. Vi bør finne frem til de beste argumentene og tilstrebe å endre våre meninger og overbevisninger når det viser seg at vi tar feil.»

NORDISK HUMANISTMANIFEST 2016

[74]

FLOKKER OG FELLESSKAP

ESSAY: Ute på slettene ble behovet for både hjerne og fellesskap akutt større.

[81]

RETTFERDIGHETENS FORSVARER

HUMANISMENS IDEER: Filosofen John Rawls' hovedanliggende er å meisle ut prinsipper for et stabilt og velordnet – og rettferdig – samfunn.

[88]

KOGNITIV DISSONANS I KLIMASAKEN

ETIKK: Klimaet forandrer seg, men hvorfor forandrer ikke vi oss når vi vet hva som kreves?

– ESSAY –

Forskjellen på en flokk og et fellesskap

Biolog og forfatter Erik Tunstad reflekterer over evolusjon og fellesskap.

ILLUSTRASJON: MISSBOO.NO

Vi fikk en utryggstart. Nylig nedklatret fra trærne, var ikke de første menneskene all verden til å bevege seg på flatland. De var helt klart større og sterkere enn kaniner, men også mer sårbare, der de usikkert stabbet over slettene, med leoparder og løver som interesserte tilskuere.

De hadde egentlig bare to ting som talte for dem: De var smarte, og de kom i flokk. De hadde et fellesskap.

Verden er full av lister om at «det er dette som gjør oss til mennesker». Ledige hender med motstilte tomler gjorde det mulig for oss å være «handymenn», eller *Homo habilis*, som en av våre forgjengere er blitt kalt.

Videre er vi den nakne apen, vi er de tobeinte løperne, og en masse annet. Med få unntak er vi de eneste dyrene som rødmer, dyrker religion, vet at vi skal dø, forteller historier, fantaserer, lager kunst og redskaper, finner opp ting, planlegger fremtiden og så videre.

Bortsett fra at vi kan balansere på bakbeina og bruke hendene, følger alt jeg listet opp over av de to egenskapene jeg nevnte først: stor hjerne og stort samhold.

Biologen Edward O. Wilson undersøker i boka *The Social Conquest of Earth* (2012) nettopp hvordan samfunn var en av forutsetningene for menneskets suksess. Særlig én liten morsomhet er blitt hengende igjen hos meg: Du kan ikke tenne bål under vann. Vi kommer dit.

«Bortsett fra at vi kan balansere på bakbeina og bruke hendene, følger alt jeg listet opp over av de to egenskapene jeg nevnte først: stor hjerne og stort samhold.»

Wilson gransket de relativt få ekte samfunn som finnes i dyreriket:

Mange dyr lever i flokk. En sebra beveger seg sammen med en masse andre sebraer, og får beskyttelse fra mengden. Som i en sildestim: Når et rovdyr dukker opp, er du én av hundre tusen. Sjansene for at akkurat du plukkes ut som frokost er dermed lavere. Men utover dette? Sebraens sosiale liv kan spikkes ned til én setning – løp der de andre løper.

En **flokk** er altså en gruppe individer som oppholder seg på samme sted. Et **samfunn** er noe mer; det er tette bånd, både horisontalt og vertikalt. Generasjonene holder sammen og samarbeider, foreldre, barn, barnebarn. Det finnes vennskapsbånd og slektskapsbånd. Og det finnes arbeidsdeling; noen holder vakt, noen jakter, noen klipper hår.

Plutselig er flokklivet veldig mye mer krevende. Som vi skal se, krever det enten en helt spesiell genetikk, eller en helt spesiell intelligens. Men betalingen er desto høyere.

Hva er forskjellen på en amøbe og en menneskekropp? Amøben er én celle, vi er milliarder av celler. Amøben kan ta hånd om alle amøbelivets utfordringer ved hjelp av sin ene celle. Det kunne antagelig hver enkelt av våre milliarder kroppsceller også ha klart – for en milliard år siden – men ikke nå lenger. En kroppscelle er underkastet kroppens kontroll; vil kroppen at du skal dø, så dør du.

Hvordan i all verden har biologien klart å overtale milliarder av celler til å frasi seg autonomi, og bli medlem – et helt ubetydelig medlem – av en mye større enhet?

Vel, det å være en del av en kropp har sine fordeler. For eksempel får du spredd genene dine på en effektiv måte. Det er ikke nødvendigvis akkurat ditt arvestoff som sendes videre, men ettersom alle celler i kroppen har nøyaktig samme arvestoff, er det «ditt» arvestoff som sendes videre, uansett. Dette er omtrent samme logikk som får meg til å juble når Norge vinner i fotball, selv om jeg ikke er spiller på laget.

Vi kan betrakte kroppen som et samfunn av celler, og ser at samfunnsdannelse krever ganske overbevisende argumenter. Alle må oppgi en bit av sin selvstendighet. Du kan ikke lenger bare ta hensyn til deg selv; du må dele med de andre. Du må stå opp for naboens rettigheter, hjelpe ham når det trengs. Dette kan koste, men du gjør det likevel. Vel vitende om at neste gang kan det være at det er du som trenger hjelp.

Jeg tenker ofte på det når løvene glefser i seg en sebra på *Discovery Channel*, mens kompisene hans bare står og ser på: Hvorfor griper de ikke inn? Den første som gjør det, skaper en ny art – en samfunnssebra. Løvene hadde sultet ...

Det vil si, den første som forsøker å gripe inn, risikerer å bli middagsmat, han også. Så terskelen er høy.

Ok, Wilson talte opp, og fant ikke mange samfunn blant dyr. Vi har maur, veps og bier, termitter og mennesker. Og vi har samfunn som likner på billigutgaven av det menneskelige – med noen av elementene jeg listet over – hos sjimpanser og noen andre aper, og i mindre grad blant enkelte rovdyr. Løver, blant andre. Men altså ikke

sebraer. Kan det være et spørsmål om intelligens? Rovdyr er generelt smartere enn byttedyr.

Evolusjonsbiologen William Hamiltons forskning på 1960-tallet la grunnlaget for å studere dyrs sosiale interaksjoner – også kalt sosiobiologi. Han grublet på Darwins gamle hodepine; hvordan forklare at insekter er sosiale? Prisen individen betaler virker for høy, de har oppgitt alle hensyn til seg selv. Arbeiderne formerer seg ikke, men hjelper heller en annen, sin mor dronningen, med å lage unger.

Som vi vet i dag, fordi Hamilton fant det ut, skyldes dette en spesiell genetisk vri: En arbeidermaur er nesten en kloning av dronningen og dermed mer i slekt med henne, enn hun (arbeidsmauren) ville vært med sitt eget avkom.

Dette prinsippet videreførte Hamilton til begrepet *kin selection*, prinsippet om at blod er tykkere enn vann. Det er slektenskap som holder oss sammen. Det ikke alle er like oppmerksomme på, er at Hamilton også regnet vennskap inn i denne likningen. Hvem søker du hjelp hos når ulykken er ute? Hos fedre, brødre og gode venner – eller hos de ukjente folkene på den andre siden av fjellet?

Men hvordan starter du noe slikt?

Vi har allerede vært inne på forsering av velvoksne dørterskler. Hamilton så for seg at insektenes samfunn oppsto på

et sted der flere individer var tvunget til å leve tett på hverandre. Under barken på et tre, for eksempel. Menneskenes samfunn vokste frem i en feedback-vekselvirkning mellom vår store hjerne og vår flokkmentalitet.

En stor flokk, hvis den er litt mer komplisert enn en sebraflokk – «løp dit de andre løper» – krever litt intelligens. Dette er en overgang som nok skjedde allerede før vi klatret ned fra trærne. En hypotese er at ute på slettene, blant løver og hyener, ble behovet for både hjerne og fellesskap akutt større. Og resten er historie.

Men hvis resten er historie, hvorfor har ikke dette skjedd igjen og igjen og igjen? Ekte samfunn har bare oppstått forsvinnende få ganger i løpet av de hundrevis av millioner år det har eksistert flercellet liv på jorden, omtrent bare hos insektordenen årevinger og mennesker.

Biologen Wilson leter, og finner noen reker på vei til å utvikle et protosamfunn: En stor, reproduserende dronningreke hjelpes av sine slektninger. De vokter egg og bosted og så videre. Samtidig finner han en begrensning. Det er jo masse intelligente vesener under vann. Delfiner er smarte, men mangler hender. Blekksprutene har «hender» og er intelligente, men

– og her kommer Wilsons vittighet – du kan ikke tenne bål under vann.

Det han tenker på, er de dypere sosiale interaksjoner. Samfunnet fordrer fellesskap, at individene hører sammen, knytter bånd – enklest kanskje med slekt – men også med andre. Slik sett har leirbålet utvilsomt hatt en sentral rolle – for oss mennesker, vel å merke. Insektene kan være sosiale på grunn av en genetisk vri, og lever i et samfunn vi mennesker ikke hadde likt særlig godt.

For oss holdes derimot samfunnet sammen ikke bare av genetikk, men av følelsen av fellesskap.

Joda, genetikken er her også. Alle de involverte tjener genetisk på samfunnet. Det fremmer interessene og overlevelsen for både deg, slekta di og vennene dine.

Men vi hadde ikke kommet noen vei uten «bålet»: Vi lager mat, holder varmen – og snakker. Vi fantaserer, utvikler hverandres ideer, får sympatier og antipatier. Det skaper en kulturell dynamikk, som videreutvikler fellesskapet.

Vi har altså fått en kulturell evolusjon som ikke står i et en-til-en-forhold til de hensyn som opprinnelig knyttet samfunnet sammen: Trygghet, fordi de rundt det er slekta di, og vil stille opp for deg. Det vi nå har fått, er et kultursamfunn som i sin kompleksitet og kreativitet også gir deg og ungene dine beskyttelse. At dette er en uslåelig kombinasjon, har historien vist.

Jeg har de siste årene fundert på hvorfor neanderthalerne døde ut.

Neanderthalerne var ikke tilbakestående. De gikk ikke krumrygget og med knebøy, de var ikke mer hårete enn oss – de var sterkere og hadde større hjerne.

«De levde i små grupper og hadde svakt utbygde sosiale nettverk. De var kanskje rett og slett dårligere på fellesskap?»

Noen forskeres forklaring har vært at de likevel var kulturelt tilbakestående. Nyere forskning tyder imidlertid på at de tar delvis feil. Flere oppdagelser og oppfinnelser vi liker å skryte av, ble gjort av neanderthalerne, kanskje lenge før de havnet hos oss.

Så hvorfor forsvant de?

Det er mange faktorer og enda flere hypoteser: De kan ha blitt langsomt konkurrert ut, det kan ha vært subtile kulturforskjeller, ditto anatomiske, de kan ha blitt offer for en klimakrise, våre forfedre kan ha vært notoriske folkemordere – og så videre.

Den endelige forklaringen er utvilsomt sammensatt, men det er én detalj med neanderthalerne som skiller dem ut, og som spiller inn på denne artikkelens tema: De levde i små grupper og hadde svakt utbygde sosiale nettverk. De var kanskje rett og slett dårligere på fellesskap?

Vi kan se det i en typisk neanderthalerhule. Den ville vært hjem for et lite dusin personer, en mann og en kone, noen unger, en bestemor og kanskje en voksen sønn med kone. De hadde imidlertid ikke noe stort leirbål – det forskerne finner, er flere små. Noen for å lage mat, andre for å varme senga. Satt de ikke og snakket i mørket? Det levde kanskje andre familiegupper

i nærheten, men forskerne finner få tegn etter større ansamlinger av folk. Noen er funnet, som slakteplassen under et stup på Jersey. Her drev de mammut utfor, og slaktet dem i ura under. Fråtsingen må ha foregått i ukevis.

Det er ikke funnet mange slike steder. Kan det bety at neanderthalerne stort sett foretrakk å være i fred? Ok, de hang sammen på Mammut-festivalen, og så tuslet de hjem med kone og tre unger? Sees om ti år?

Er dette i så fall forskjellen som vipper vekta? Manglet de fellesskap? Manglet de vår raske utveksling av nye ideer? Kanskje det er her fellesskapet kommer inn i menneskets evolusjon – du kan være så genial du vil, så lenge du ikke sprer ideene dine blant tusen andre oppvakte hjerner, dør alle dine ideer en stille død for seg selv? Og i stedet for dere, er det de andre menneskene, de med fellesskapet som overlever?

ESSAY

ERIK TUNSTAD,
Biolog og forfatter

NOEN LETTLESTE BØKER FOR DE SOM VIL VITE MER:

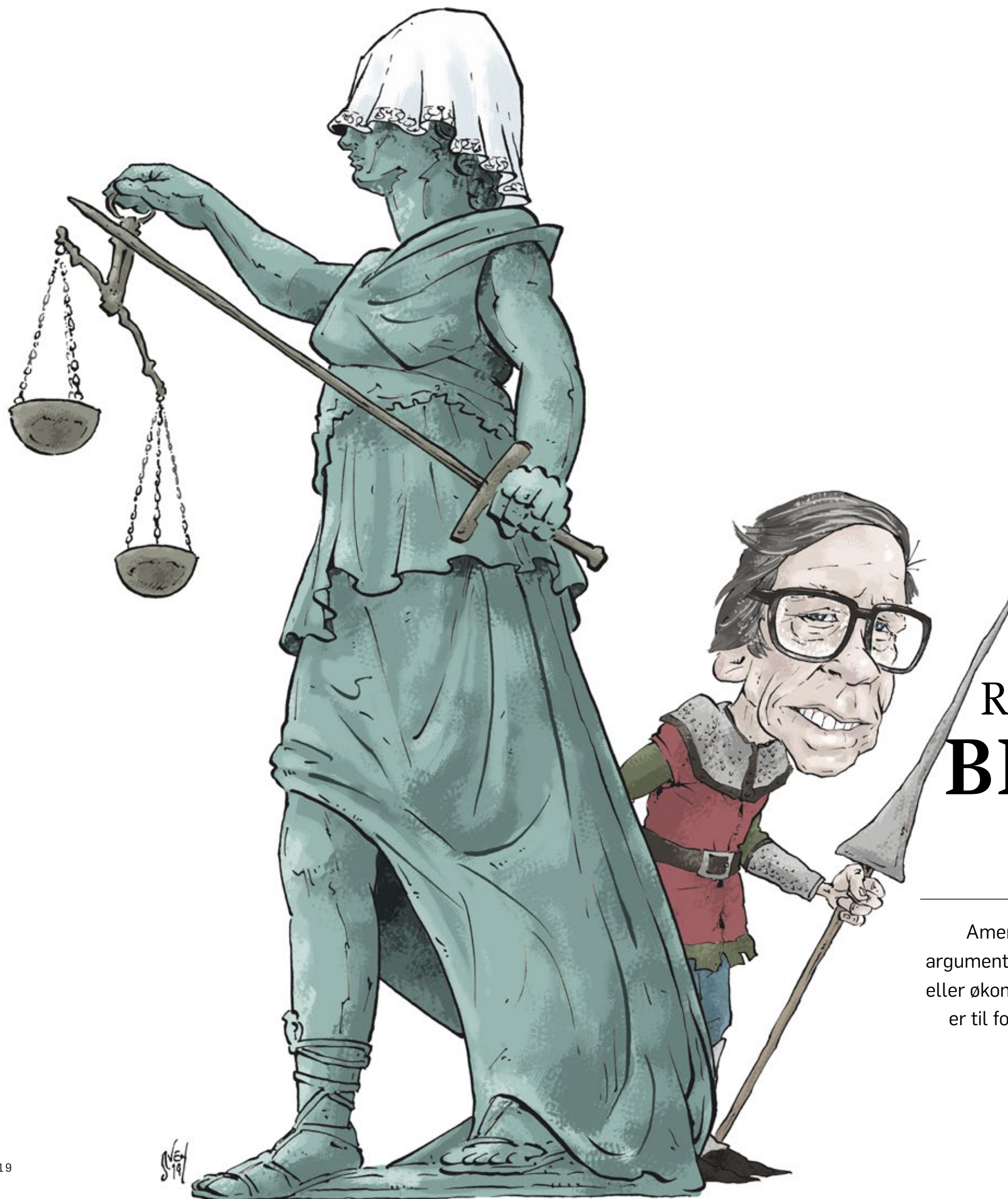
E.O. Wilson: *The Social Conquest of Earth* (2012)

Clive Gamble, John Gowlett og Robin Dunbar: *Thinking Big – How the Evolution of Social Life Shaped the Human Mind* (2014)

Ullica Segerstråle: *Nature's Oracle – The life and work of W.D. Hamilton* (2013)

**JOHN RAWLS
(1921–2002)**

Amerikansk filosof som fornyet den politiske filosofi med en teori om rettferdighet som utfordret den rådende utilitaristiske tenkemåten. Han meislet ut noen grunnleggende prinsipper for å gjøre et pluralistisk demokrati til et stabilt og velordnet samfunn.

Rettferdighetens **BESKJEDNE RIDDER**

Amerikanske John Rawls var ikke sosialist, men argumenterte for et samfunnsprinsipp som sier at sosiale eller økonomiske ulikheter bare er rettferdige om de også er til fordel for de svakeste, skriver Morten Fastvold.

ILLUSTRASJONER: SVEN TVEIT

Harva er et rettferdig samfunn? Det er et grunnspørsmål i politisk filosofi som er blitt besvart på ulike vis opp igjennom tidene. Da John Stuart Mill lanserte sin utilitarisme på attenhundretallet, sa de fleste demokratisk orienterte seg enige i at denne ga det beste svaret. Som er at den politiske orden som fører til mest nytte eller lykke for samfunnsborgerne samlet sett, er den mest rettferdige. Dette var i mer enn hundre år en opplest og vedtatt sannhet.

Men så, i 1971, utga en amerikansk

av disse var kjent allerede på John Stuart Mills tid, som de manglende teoretiske sperrer mot å ofre noen få eller et mindretall dersom dette gir så mye økt nytte eller lykke hos flertallet at det samlede lykke-versus-smerte-regnskapet går i pluss. Den faren for flertallstyranni som Mill advarte mot ved innføringen av et demokratisk styresett, gis paradoksalt nok innpass i hans utilitaristiske grunnsyn.

Etter Mills tid har utilitarister av ulike slag forsøkt å lage teoretiske sperrer mot et flertallsdiktatur, samt

«Rawls [sier] at en bedring av noen samfunns-borgeres økonomiske kår kun er forsvarlig hvis dette også bedrer de svakest stiltes kår.»

filosof ved navn John Rawls en bok med tittelen *A Theory of Justice*. Den vakte stor oppsikt blant filosofer, økonomer og samfunnsvitere ved å utfordre utilitarismens hegemoni. Boka revitaliserte den politiske filosofien og er blitt oversatt til nærmere tretti språk (men ikke til norsk). Den har solgt i mer enn 400 000 eksemplarer, noe som er et svært høyt tall for en bok som ikke er skrevet for allmennheten. Suksessen kom brått og uventet på den beskjedne og lett stammende filosofiprofessoren, som ikke likte seg i rampelyset og vernet om sitt privatliv. Han forble derfor ukjent for de fleste utenfor academia.

UTILITARISMENS SVAKHETER

Som det fremgår av tittelen på Rawls' bok, står begrepet **rettferdighet** sentralt i hans tenkning. Der altså utilitarismen er skyteskiven for hans kritiske drøfting. Til tross for sin umiddelbare appell er utilitarismen nemlig beheftet med en rekke svakheter som vi ikke bør overse. Flere

forsvart individuelle rettigheter. Men slike forsøk har fått et ad hoc-preg ved å la utilitarismens kjerne være uberørt. Å si at vi bør forhindre flertallstyranni fordi muligheten for dette skaper så mye engstelse at det slår negativt ut på lykke-versus-smerte-regnskapet, har ikke den samme etiske tyngde som å utsi at det rett og slett er galt å ofre enkelt-mennesker på den kollektive lykkens alter.

En annen og beslektet side ved utilitarismen som Rawls fant betenkelig, er at den gir rom for store sosiale forskjeller – så store at det går på rettferdigheten løs. Her problematiserer Rawls også en av sosialøkonomiens gamle sannheter, formulert av Vilfredo Pareto, som er at økonomisk fremgang for noen få er fullt forsvarlig hvis de øvriges situasjon blir uforandret – samt at dette er bedre enn at ingen får økonomisk fremgang. Mot dette «pareto-prinsippet» sier Rawls at en bedring av noen samfunnsborgeres

økonomiske kår kun er forsvarlig hvis dette også bedrer de svakest stiltes kår.

«RETTFERDIGHETSPRINSIPPER»

Den sosiale samvittigheten Rawls målbærer, samt hans fokus på enkelt-menneskets rettigheter, utkrystalliseres i to rettferdighetsprinsipper – som etter hans mening er bedre enn utilitarismens «mest mulig lykke til flest mulig»-prinsipp. Disse er:

- 1. Enhver samfunnsborger utstyres med et sett av rettigheter som er forenlig med at de øvrige samfunns-borgere har samme sett av rettigheter.**
- 2. Sosiale forskjeller er bare forsvarlige hvis de også fører til en bedring av de svakest stiltes kår.**

Disse to rettferdighetsprinsip-pene utgjør kjernen i det Rawls kaller «*justice as fairness*», som kan oversettes med «rettferdighet som rimelighet». Dette konseptet har en egalitær brodd ved at alle samfunns-borgere ikke bare på papiret, men også i realiteten skal ha samme rettigheter og muligheter. Her retter Rawls seg mot sin samtids markeds-liberalister, som mente at enhver akkumulering av rikdom hos enkelt-borgere er rettferdig hvis hver enkelt transaksjon er lovlig. Nei, sier Rawls, for rikdom akkumuleres over tid, noe som uvegerlig fører til økende sosiale forskjeller. En omfordeling av akkumulert rikdom er derfor påkrevd for at alle reelt sett skal ha samme muligheter.

ET UVITENHETENS SLØR

I argumentasjonen for sitt «rettferdighet som rimelighet»-konsept fremfører Rawls et tankeeksperiment han kaller «Den opprinnelige posisjon» (*The Original Position*). Her skal vi forestille oss at vi ivaretar interessene til en bestemt person som skal leve i et samfunn vi knapt vet noe om. Rawls trekker nemlig et «uvitenhetens slør» mellom oss og samfunnet denne personen skal bo i. Vi vet kun at

«Vi [må] alle være villig til å justere eller fortolke vårt livssyn, slik at det saksfeltet vi kan dele med annerledes tenkende og troende blir størst mulig.»

samfunnet har en moderat knapphet på ressurser, som dermed må fordeles på et best mulig vis.

Minst like viktig er det at vi heller ikke vet hvem personen vi skal ivareta interessene til, er. Vedkommendes kjønn, sosiale klasse og etniske gruppe, samt livssyn og oppfatning om det gode liv, er ukjent. Vi vet heller ikke om han/hun er mer eller mindre evnerik eller funksjonsfrisk.

Enda en forutsetning er at vi i rollen som vår ukjente persons verge, har en rasjonell livsanskuelse. Det innebærer at ekstreme, fundamentalistiske og totalitære holdninger som demokratisk innstilte borgere vil kalle irrasjonelle, utelukkes. Slik understreker Rawls det faktum at moderne, liberale demokratier har inngitt samfunnsborgerne flere, og ikke færre, livsanskuelser som må sies å være rasjonelt fundert. Stikk i strid med det man kunne anta i opplysningstiden, har økt opplysning ikke ført til at vi alle tenker mer og mer likt. Det har i stedet ført til større livssynsmangfold. Dette er ikke noe vi bør beklage, men respektere og hegne om.

Neste steg i tankeeksperimentet er at vi i rollen som verge får en liste over ulike typer samfunn. Vi skal så velge det samfunnet vi ut fra en rasjonell, og ikke nødvendigvis etisk, vurdering mener vil være best for vår «klient». Hensatt i denne «opprinnelige posisjon» er vi avskåret fra å resonnerer ut fra vår «klients» styrker og svakheter, siden vi jo ikke kjenner til disse.

Spørsmålet blir da hvor stor risiko vi er villig til å ta på vår klients vegne. Er det rasjonelt å velge et samfunn som tillater store sosiale forskjeller,

all den tid vår klient jo risikerer å komme veldig dårlig ut? Eller blir det mest rasjonelt å velge et «justice as fairness»-samfunn, der ulempene ved å komme dårlig ut er langt mindre drastiske? Rawls svarer bekreftende på dette, og antar at de fleste av oss i rollen som verge også vil gjøre det.

SPILLTEORI OG KONTRAKTTEORI

For europeere med sterke sosial-demokratiske tradisjoner er Rawls' «rettferdighet som rimelighet»-konsept langt mindre kontroversielt enn i det markedsliberalistiske USA. Men Rawls' begrunnelse for det vi kunne ha kalt en sosialdemokratisk forståelse av rettferdighet, er annerledes enn vår. Den er nemlig ikke tuftet på en fordums marxisme- og klasse-kamp-retorikk, men på impulser fra sosialøkonomi og spillteori.

Både sosialøkonomer og spillteoretikere konstruerer enkle, rendyrkede scenarioer, som i likhet med ulike spill har bestemte regler som må følges. «Fangens dilemma» er det mest kjente spillteoretiske scenarioet, som belyser hvilke utslag rasjonelle overveielser gir (og som kan være paradoksale). Rawls' tankeeksperiment er inspirert av denne forholdsvis nye akademiske tradisjonen.

Det naturlige fokus for spillteoretiske tankeeksperiment er enkeltindividet – nærmere bestemt hva det vil være rasjonelt for den enkelte å gjøre i ulike konstruerte situasjoner. Dette knytter an til den liberale tradisjonen, der enkelt-mennesket ikke bare anses som en brikke i et større samfunnsmessig maskineri – slik man tradisjonelt

I SERIEN

10 MODERNE TENKERE

SOM ER VIKTIGE FOR HUMANISMEN

Selv om sekulær humanisme er en ung «isme» historisk sett, har den en intellektuell arv som går tilbake til antikken. I denne artikkelserien presenterer filosof Morten Fastvold ti tenkere fra attenhundretallet og fram til i dag som har fremmet sentrale humanistiske idéer.

TIDLIGERE I DENNE SERIEN:

- 1. August Comte**
(Fri tanke nr. 1-2018)
- 2. Charles Darwin**
(bare på nett)
- 3. John Stuart Mill**
(bare på nett)
- 4. Henri Dunant**
(bare på nett)
- 5. John Dewey**
(Fri tanke nr. 2-2018)
- 6. Karl Popper**
(bare på nett)
- 7. Albert Camus**
(bare på nett)
- 8. Simone de Beauvoir**
(Fri tanke nr. 1-2019)
- 9. Bertrand Russell**
(bare på nett)

har gjort i arbeiderbevegelsen, med dens kollektivistiske betoning av klassekamp, solidaritet og den enkeltes klasses tilhørighet. Som Rawls' første rettferdighetsprinsipp viser, har betoningen av individuelle rettigheter en sentral og selvfølgelig plass i hans konsept, og innføres ikke bare som et vedheng til en kollektivistisk filosofi av marxistisk eller utilitaristisk merke.

I stedet for Karl Marx er det opplysningsfilosofen Immanuel Kant Rawls først og fremst skjeler til, både når det gjelder rettighetsstenkning og det som er en kontraktteoretisk oppfatning av politisk legitimitet.

Kant ba oss nemlig – slik også Rousseau, Locke og Hobbes hadde gjort på ulike vis – forestille oss at vi, sammen med våre medborgere, har inngått en kontrakt om å godta det politiske styre og stell vi alle ser oss best tjent med.

Da handler det ikke lenger om å tilhøre en bestemt klan eller sosial klasse som kjemper om makten med andre klaner og klasser, og der den som til enhver tid vinner, får rett. Det handler i stedet om hva som er rettferdig og formålstjenlig, uavhengig av særinteresser. Bare en politisk orden som bedømmes som mer rettferdig enn andre kjente alternativer, vil ha legitimitet hos samfunnsborgere flest, og dermed kunne skape et samfunn som er så stabilt og velordnet at det ikke er prisgitt ulike særinteressers skiftende styrkeforhold.

Den kontraktteoretiske tradisjon hadde sin glanstid på seksten- og syttenhundretallet, inntil den svant hen ved inngangen til den moderne tid, rundt år 1800. Så klarer altså

John

Rawls å gjenopplive denne tradisjonen, som filosohistorikere hadde erklært for død og begravet. Han lyktes så godt med det at utilitarismen ikke lenger ble enerådende i liberal, demokratisk politisk filosofi. Heretter ble det både mulig og plausibelt å tenke i andre og mer kantianske baner.

IDEEN OM EN OVERLAPPENDE KONSENSUS

Nettopp forsettet om å meisle ut prinsipper for et stabilt og velordnet samfunn, er Rawls' filosofiske hovedanliggende. Den oppgaven er ikke blitt mindre viktig i et moderne demokrati der pluralismen rå, i form av ulike tros- og livssyn, etnisiteter og oppfatninger om det gode liv, som gir grobunn for gnisninger og gjensidig mistro. Vi kan jo spørre oss om det overhodet er mulig å skape en politisk orden som får en stadig mer

pluralistisk befolkning til å leve i fredelig sameksistens.

Rawls mener at dette lar seg gjøre hvis samfunnets grunnleggende institusjoner tuftes på hans «rettferdighet som rimelighet»-konsept. Med «grunnleggende institusjoner» sikter han ikke bare til de offentlige

institusjoner, men også til familien og til andre sosiale ordninger som meget vel kan betraktes som institusjoner, med sine skrevne og uskrevne kjøreregler. De enkelte samfunnsborgere må nemlig tilstrebe en bestemt ethos eller borgerånd, der skrevne og uskrevne regler for fredelig sameksistens utvikles og holdes i hevd.

Det er i denne forbindelse Rawls lanserer ideen om en «overlappende konsensus». Den tar utgangspunkt i at alle demokratisk anlagte samfunnsborgere viser seg å dele visse etiske holdninger, og er enige om hvilke oppgaver et godt og rettferdig samfunn skal ivareta. Selv om denne enigheten begrunnes ulikt ut fra de ulike livssyn, kan vi like fullt skjelve mellom hva vi alle rimeligvis kan enes om, og hva vi ut fra våre ulike livssyn og oppfatninger om det gode liv vil være uenige om.

For å utvide og styrke den overlappende konsensusen som moderne demokratier til en viss grad har, må vi alle være villig til å justere eller fortolke vårt livssyn, slik at det saksfeltet vi kan dele med annerledes tenkende og troende blir størst mulig. I tillegg

pende konsensus. Er man imot abort, må man bruke argumenter som også ikke-troende og folk med andre religioner kan godta som saklige og relevante. Og så må man reservere den livssynsspesifikke argumentasjonen til menighetens eller livssynssamfunnets indre liv, og innenfor hjemmets fire vegger. Dette er en krevende, men ikke umulig oppgave, som forutsetter vilje til dannelselse og modning hos den enkelte samfunnsborger.

EN «TYNN» TEORI OM DET GODE

Betingelsen for en overlappende konsensus er at staten og dens institusjoner ikke har noe utførlig livssyn. Det er det bare de enkelte samfunnsborgere som kan ha, ved at de – i tillegg til å bygge en overlappende konsensus – utøver og utvikler sine livssyn i egne kirker eller livssynssamfunn. Dermed kan ikke staten favorisere én bestemt religion eller livssyn (ei heller et sekulært livssyn). Historien har vist at slik favorisering er en feilslått strategi som ikke skaper den ro og harmoni som var tiltenkt, men splid og maktovergrep. Skal tros- og forsamlingsfriheten ivaretas, må staten forholde seg

uansett livsanskuelse. Dette fordrer en «tynn» teori om det gode, som er «tynn» ved ikke å være livssynsspesifikk. Blant slike goder er retten til å ha et utkomme man kan leve av, rett til utdanning, og en reell mulighet til sosial mobilitet oppover i samfunnshierarkiet. Dette handler ikke minst om å skape en samfunnsmessig basis for selvrespekt, noe Rawls anser som svært vesentlig.

SAMVITTIGHETSFULL LIBERALER

Som en konsekvens av sin livssyns-åpne filosofi avsto Rawls fra å formulere noen egen etikk eller utførlige filosofi om det gode liv og de øvrige store spørsmål. Dette er grunnen til at han kalte han sin andre bok, som kom i 1993, *Political Liberalism*, og ikke bare *Liberalism*. Dermed gjorde han det klart at boka kun omhandler den politiske siden ved liberal teori, og ikke presenterer noe utførlig liberalt livssyn på det viset Mill med flere hadde gjort. (Merk forøvrig at liberalism i amerikansk sammenheng betegner en venstre-liberal holdning, og ikke det vi på norsk kaller liberalisme, som på engelsk kalles libertarianism.)

Like fullt markerte Rawls seg på den politiske venstresiden ved å være motstander av Vietnamkrigen og tilhenger av de svartes borgerrettighetsbevegelse. Som professor ved Harvard-universitetet i Cambridge, Massachusetts – en stilling han fikk i 1962 og hadde i resten av sitt akademiske liv – støttet han også kvinnelige filosofi-kolleger for å bedre deres mulighet til å lykkes i et mannsdominert akademia som ikke evnet særlig godt å se kvinners potensial.

Etter at hans rettferdighetsteori hadde blåst nytt liv i den politiske filosofien, utmerket han seg også ved å svare samvittighetsfullt på all den kritikk teorien ble møtt med innenfor akademia, i den frie tenkningens ånd, helt til han ut på nittitallet fikk noen slag som reduserte hans arbeidsevne.

«Betingelsen for en overlappende konsensus er at staten og dens institusjoner ikke har noe utførlig livssyn.»

må vi ikke bringe inn andre argumenter i den offentlige samtalen enn dem også annerledestenkende og -troende kan akseptere.

Det vil si at argumenter som fordrer at man deler et bestemt livssyn – slik som at abort må forbys fordi det strider mot Guds vilje – ikke er gangbare innenfor en overlap-

livssynsnøytral. Noen statskirke har ingen plass i Rawls' «rettferdighet som rimelighet»-konsept.

Det betyr ikke at staten skal være verdinøytral. Staten og samfunnets grunnleggende institusjoner skal i stedet hegne om et sett av verdier og goder som alle samfunnsborgere rimeligvis kan ønske seg,

«Skal tros- og forsamlingsfriheten ivaretas, må staten forholde seg livssynsnøytral.»

Men han klarte å fullføre en siste bok, *The Law of Peoples*, som ble utgitt posthumt.

Fra kristelig hold har det vært hevdet at Rawls var religiøs og endog teolog. Men det er en sannhet med store modifikasjoner. Han vokste ganske visst opp i en religiøs sørstatsfamilie i Baltimore i staten Maryland, og gikk på et utpreget kristen-puritansk collage. Som universitetsstudent var han sterkt troende, og skrev en avhandling om begrepene synd og tro, som er blitt utgitt posthumt.

Men da Rawls i 1942 ble innkalt til militærtjeneste og sendt som soldat til Stillehavfronten under andre verdenskrig, mistet han gradvis sin gudstro. Et par hendelser der rene tilfeldigheter avgjorde liv eller død

for ham selv og hans medsoldater, vitnet nemlig ikke om noe «Guds forsyn». Og da han fikk se de sjokkerende filmavis-reportasjene fra nazistenes utryddelsesleirer, fant han det helt umulig å tro på noen god og rettferdig Gud. Etter den tid er det rimelig å si at Rawls var ateist.

Alt i alt fremstår John Rawls som en hedersmann og humanist som virkelig evnet å se de utfordringer et moderne, pluralistisk demokrati har. Og som i tillegg evnet å stake ut en farbar vei for å gjøre det pluralistiske samfunnet som vi nå engang har fått, til et stabilt og velordnet fellesskap.

Dette er siste artikkel i denne serien.
Alle artiklene kan leses på nett:
fritanke.no/19.11231

LESETIPS

Rawls' hovedverk *A Theory of Justice* samt *Political Liberalism* er tilgjengelige i flere utgaver, men er krevende lesning for ikke-akademikere. På norsk finnes det knapt noe litteratur om Rawls ut over det som er skrevet innenfor akademien. Det finnes heller ikke mye kommentarlitteratur, ut over Thomas Pogges biografi *John Rawls. His Life and Theory of Justice* (Oxford University Press, 2007), som kan anbefales. Når det gjelder den akademiske debatten omkring Rawls' teori, er det mange boktitler å velge mellom, samt et stort antall akademiske artikler.

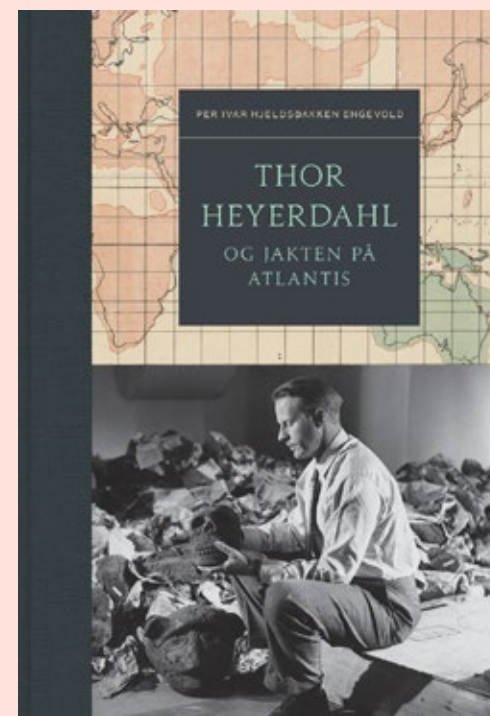

FLERE HUMANISTISKE IDÉER

Har du lyst til å lese mer om røttene til humanismen? Begge våre serier Humanismens ideer finner du på nettutgaven av Fri tanke. Der kan du lese om ulike tenkere (religiøse og ikke-religiøse) hvis idéer har påvirket det humanistiske livssynet – både oldtidsfilosofer som Sokrates og Aristoteles, middelalderstenkere, opplysningsfilosofer som Voltaire, Diderot, Hume og Kant, og moderne tenkere som John Stuart Mill, Simone de Beauvoir, Karl Popper og John Dewey.

Humanismens ideer del 1:
fritanke.no/19.10570

Humanismens ideer del 2:
fritanke.no/19.11231

THOR HEYERDAHL var ikon for en hel nasjon. Han var eventyreren som fanget verdens oppmerksomhet med sine spektakulære flåteferder. Selv anså han seg først og fremst som vitenskapsmann. Det var teorier om folkevandringer i menneskets tidlige historie som lå bak ekspedisjonene og utgravingene som han ble berømt for.

Som forsker var Heyerdahl kontroversiell. Han solgte millioner av bøker og hadde en trofast tilhengerskare, men møtte samtidig kraftig motstand blant seriøse fagmiljøer. Gjennom sin lange karriere ble han ved flere anledninger beskyldt for å bedrive ren pseudovitenskap. Hvorfor møtte han så voldsom kritikk, og hva var det egentlig han prøvde å bevise?

Per Ivar Hjeldsbakken Engevold

THOR HEYERDAHL og jakten på Atlantis

Kr 284 for HEF-medlemmer (ord. pris 379)

JENS MUNK (1579-1628) var oppdagelsesreisende og kaptein. Han ble født i Agder, gikk på skole i Fredrikstad og Ålborg, og dro til sjøs da han var bare tolv år. Etter flere år i Portugal og Brasil, fikk han base i København og ble kaptein i kong Christian IVs flåte.

I 1619 ble Munk den første dansk-norske kapteinen som forsøkte å finne Nordvestpassasjen. Historien om Jens Munk spenner fra Brasil til Novaja Semlja, fra krig til piratjakt. Her beskrives skipsforlis, tidlig hvalfangsthistorie, en familie i oppløsning og hemmelige agenter. Ved hjelp av spennende fakta, illustrasjoner og stemningsskapende miljøskildringer kaster Irene A. Ellefsen lys over et liv – og en del av norsk historie – som er lite kjent.

Irene A. Ellefsen

JENS MUNK Jakten på Nordvestpassasjen

Kr 284 for HEF-medlemmer (ord. pris 379)

www.humanistforlag.no

LIK HUMANIST FORLAG PÅ [facebook](https://www.facebook.com/humanistforlag)

OG FØLG OSS PÅ [twitter](https://twitter.com/humanistforlag)

Jeg ønsker å bestille stk *POLEN* á 284 for HEF-medlemmer (fullpris kr 379)

Jeg ønsker å bestille stk *THOR HEYERDAHL* á 284 for HEF-medlemmer (fullpris kr 379)

Jeg ønsker å bestille stk *JENS MUNK* á kr 284 for HEF-medlemmer (fullpris kr 379)

NAVN:

ADRESSE:

POSTNR./STED:

E-POST:

UNDERSKRIFT:

ADRESSATEN
BETALER
FOR SENDING
I NORGE

DISTRIBUERES AV
POSTEN NORGE

Humanist forlag AS
Svarsending IO39
0090 Oslo

KOLLEKTIV KLIMADISSONANS

Vi vet hva som driver klimakrisen og hva som må til for å løse problemene. Samtidig forbruker vi mer klær, kjøtt og flyreiser enn noensinne. Avstanden mellom kunnskap og handling bare øker.

HUMAN ETIKK

NORUNN KOSBERG,
filosof og forfatter

Greta-effekten har den blitt kalt – den økte oppmerksomheten og kunnskapen om den prekære miljøsituasjonen på kloden – etter den svenske klimaaktivisten Greta Thunberg og hennes «skolestreik for miljøet». Målet med protesten var å få samfunnet og verdens ledere til å iverksette adekvate tiltak mot miljøkrisen. Engasjementet hennes skapte en internasjonal bevegelse av skolebarn i over 100 land, som har fulgt hennes eksempel og skolestreiket for miljøet. Stadig flere har blitt overbeviste om hvor akutt situasjonen er.

Samtidig som vi nå vet mer om alvorret i klimakrisen – om at arter utryddes, tap av natur, uvanlige værphenomen – og hva som må til for å begrense miljø-ødeleggelsene, lever de færreste i tråd med den kunnskapen vi har. DET HØYESTE

HØYEST PERSONLIG FORBRUK

Norge har det høyeste personlige forbruket blant nesten alle andre europeiske land. Kjøttforbruk, klesforbruk og flyreiser har økt de siste årene. Vi er på Europa-toppen i antall flyreiser, og det øker fortsatt. Vårt snitt på tre innenlands flyreiser i året er omkring fire ganger mer enn

svenskenes gjennomsnitt. Vi vet at flyreiser er en av de mest utslippsintensive transportformene og bidrar til miljøskade, likevel flyr vi så mye at Gardermoen skal utvides enda mer.

De fleste tar avstand fra dyremishandling og ønsker ikke å koke kloden. Likevel fortsetter 96 prosent av oss som kjøttetere, selv om kjøttindustrien, ifølge FN, en av de mest negative bransjene med tanke på både klima, vannmangel og tap av biologisk mangfold. Selv om det i år har vært en nedgang i forbruket av rødt kjøtt, mener forskere det er lite som tyder på at vi står foran en reduksjon i kjøttforbruket i Norge de nærmeste årene.

De fleste av oss tar avstand fra barnearbeid, utnyttning og underbetaling av fattige tekstilarbeidere. I tillegg til å utnytte arbeidskraft er den globale klesindustrien en av verdens mest forurensende bransjer – likevel kjøper vi mer klær enn noen gang før. Dermed er vi med på å finansiere og opprettholde de samme bransjene som vi anser som umoralske og miljøskadelige. På den ene siden etterlyser vi etisk framferd og bærekraft, på den andre siden bidrar vi til problemene som forsetter å øke i omfang.

Greta-effekten har gjort det tydeligere at gapet mellom hva vi vet og hva vi *gjør*, er en av grunn. Hvorfor er vi klimairrasjonelle?

Den amerikanske sosialpsykologen Leon Festinger (1919–1989) lanserte på femtitallet begrepet *kognitiv dissonans*, som er ubehaget som oppstår i oss når vi innser at handlingene våre står i motstrid til holdningene. Han mente at for å motvirke denne kognitive dissonansen,

KLIMASTREIK: «Klimaet endrer seg – hvorfor endrer ikke vi oss?» sier plakaten studenten holder opp under demonstrasjon i Los Angeles i mai 2019. FOTO: NTB-SCANPIX

vil individet benytte seg av forskjellige strategier for å minimere, oppheve eller bagatellisere motsetningene mellom handling og overbevisning. Vi liker nemlig ikke å innrømme overfor oss selv at vi gjør noe galt.

Mange av oss er preget av kognitiv dissonans i klimasaken.

For eksempel kan en som flyr mye, og som kjenner til sammenhengen mellom CO2-utslipp fra fly og klimaendringer, oppleve kognitiv dissonans. For å komme unna denne uoverensstemmelsen kan hun jo redusere flyforbruket. Men like gjerne er det at man forsøker å bagatellisere innsikten: ved å prøve å overbevise seg selv om at det å fly ikke er så ille som forskerne hevder – og dessuten at naboen flyr enda mer. I tillegg er jo Norge et langstrakt land hvor det er helt nødvendig å fly, særlig siden myndighetene ikke har lagt bedre til rette for andre transportmuligheter, og uansett spiller det ikke noen stor rolle hva vi nordmenn gjør, siden vi er så få.

Når gapet mellom holdning og handling øker, finner altså det menneskelige intellekt på alle slags krumspring for å forsvare seg. Selv om vi skulle kjenne på ulike grader av dårlig samvittighet for flyturene våre, såkalt «flyskam», eller andre varianter av klimaskam, («kjøttskam», «shoppingskam», og eventuelt «reproduksjonsskam») er det ikke nødvendigvis slik at vi endrer handling i tråd med holdningene våre. Dissonansen løses ved at vi finner på påskudd for å fortsette å handle som før; Istedenfor at vi endrer handlingsmønster, endrer vi holdninger.

At det er lettere å endre holdninger enn handling, er et av momentene økonom, klimapsykolog og MDG-politiker, Per Espen Stoknes nevner i sin bok *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming* (2017) som årsak til at vi ikke gjør mer for å begrense klimagassutslippene våre.

Avstanden mellom holdning og handling er størst blant de unge: Selv om det er de unge

som sier at de er mest opptatt av klima, er det også de som har blitt vant til det høyeste forbruket. De unge sier for eksempel at de ønsker å kutte ned på kjøttforbruket av hensyn til både helse, miljø/klima, og dyrevelferd – samtidig spiser de mest kjøtt. I realiteten er det altså de eldre som spiser mest bærekraftig.

Årsaken er den enorme velstandsveksten vi har hatt i Norge, hvor inntekt og kjøpekraft har økt. Umerkelig har vi blitt vant til en høyere levestandard hvor vi forbruker flere ressurser. Vi dusjer oftere, vi har stadig nye klær, vi spiser mer kjøtt, går mer på restaurant, vi reiser mer. Det går mer penger inn, og mer penger ut. Unge er født inn i dette og blitt vant til en levemåte som de eldre ikke har vokst opp med. De nye vanene ser ut til å ha oppstått nesten uten at vi har merket det.

Dermed ender vi opp i klimadissonans og en spagat mellom konvensjonelle vekstverdier (økt kjøttspising, flyreiser, bilkjøring og nye klær) på den ene siden, og idealet om å leve på en måte som muliggjør at livet på kloden har en framtid på den andre siden. Det blir mer og mer tydelig at enkeltpersoner på egen hånd ikke klarer å utligne dette gapet, og at individuelle løsninger ikke er svaret.

At ansvaret ikke kan individualiseres har en klimagruppe som den internasjonale opprørsbevegelsen *Extinction Rebellion* for lengst innsett. Bevegelsen har formulert ti verdier og prinsipper. Ett av dem er: «Vi klandrer ingen.

Vi lever i et defekt system hvor individet ikke kan klandres».

Samtidig kan ikke enkeltindivider fritas fra ansvar: vi trenger løsninger på alle nivå – både såkalte *bottom-up*- og *top-down*-tilnærminger til problemene. Men et for ensidig fokus på enkeltpersoners innsats tar oppmerksomheten bort fra løsninger som virkelig monner,

nemlig kollektive ordninger og strukturelle endringer – og kanskje, som noen etterlyser, et oppgjør med selve det kapitalistiske systemet og vekstøkonomien.

Det ser ut til å være nødvendig at myndighetene tar grep for å tilrettelegge for en mer bærekraftig livsstil. Men når myndighetene innfører kvoter, obligatoriske begrensninger og ulike insentiver – med endringer som svir – ser

«Når gapet mellom holdning og handling øker, finner det menneskelige intellekt på alle slags krumspring for å forsvare seg..»

vi at det blir protester. Det blir som regel motstand i befolkningen mot politikk som setter begrensninger på utfoldelsen vår, enten det er bomstasjoner, eller andre innskrenkninger av privat utfoldelse.

Etterlysning av sterkere politisk styring og modige politikere er jo heller ikke helt uproblematisk. Vil «klimadiktatur» gi en bedre verden? Forskere og andre har stilt spørsmålet om demokratiet i det hele tatt er skikket til å løse klimakrisen. Dette er nettopp et dilemma i klimakampen: Mens modige forslag kan fremstå som for radikale, er det fare for at de løsningene som er mulig å forankre i befolkningen ikke er virkningsfulle nok.

LESELISTE:

Leon Festinger: *A Theory of Cognitive Dissonance* (1957)

Luftfart og klima. Norsk klimastiftelse, rapport nr. 03/2018

Frode Alfnes og Annechen Bahr Bugge: Kjøttfrie spisevaner – hva tenker forbrukerne? SIFO oppdragsrapport nr. 14-2018

The IPBES Global Assessment on Biodiver-

sity and Ecosystem Services <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/>

Per Espen Stoknes: *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming* (2017)

Marina Povitkina: The limits of democracy in tackling climate change. Environmental Politics. Mai 2018. DOI: <https://doi.org/10.1080/09644016.2018.1444723>. Sammendrag

DEN UTROLIGE ATEISMEN «BEST UTEN GUD» RELIGIONSKRITIKK I MØTE MED ISLAM

Åpent seminar 15. november kl. 18 i nytt hotell Clarion, Bjørvika

Arrangører: Ateistene og Human-Etisk Forbund

MARYAM NAMAZIE

Iranskfødt forfatter og aktivist

Talsperson for kvinnefrigjøringsbevegelsen Fitnah, One Law for All og Council of Ex-Muslims of Britain. Organiserte den største samling for ex-muslimer noen gang.

ZAHID ALI

Norsk komiker

Ordstyrer i debatten. Registrerte skolerevyen på Stovner videregående 2019 sammen med Shabana Rehman. Noen av elevene presentere utdrag fra revyen.

SARAH HAIDER

Pakistansk-amerikansk skribent, taler og aktivist

Medstifter av Ex-Muslims of North America (EXMNA), hvor hun i dag er direktør for utvikling. Hjelper eks-muslimer med å forlate religionen, ved å koble dem til å støttenettverk.

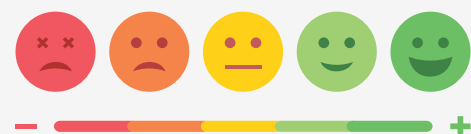

Billetter kr 200 – kjøpes på TIKKIO

<https://tikkio.com/tickets/10821-den-utrolige-ateismen>

Eller søk på «Den utrolige ateismen» på tikkio.com

RIS, ROS, RESPONS Noe du likte godt? Noe du mislikte sterkt?
Vi tar gjerne imot korte tilbakemeldinger fra våre lesere på
e-post fri.tanke@human.no. Se også fritanke.no/debatt/29.3

LESERRESPONS:

POSITIV TILBAKEMELDING

Det virker som våre lesere likte omleggingen av Fri tanke, som forrige nummer var første utgave av. I hvert fall var tilbakemeldingene overveiende positive, både per telefon og e-post. Her er et par reaksjoner med rosende ord fra innboksen vår:

«Sjelden jeg ser noe så lekkert, og at innholdet svarer til forventningene», skriver Kirsti Knudsen, som titulerer seg som medlem og pensjonert redaktør.

«Evnen til fornyelse og kommunikasjon må jeg si dere har etter å ha mottatt 'Fri tanke'. Jeg har jobbet med reklame/kommunikasjonsbyråer i ca 45 år, og sjelden sett et så flott magasin som er så i tiden. En nytelse å lese, innhold, se design og trykk i så utmerket kvalitet. Mange takk», skriver Lasse Christensen.

Hva synes du? Send oss gjerne din tilbakemelding.

LESERRESPONS:

Æres den som æres bør

I Fri tankes utgave våren 2019 har Aslaug Olette Klausen et hyggelig intervju med Levi Fragell i forbindelse med hans 80-årsdag. Det er hevet over tvil at Levi har vært en sentral figur i utviklingen av Human-Etisk Forbund (HEF) etter at han kom inn i bevegelsen i 1976. Men jeg syns nok intervjueren tar vel hardt i når hun skriver: «Det var da Levi Fragell overtok som styreleder etter initiativtaker til forbundet, Kristian Horn, i 1976 at organisasjonen virkelig fikk markert seg i offentligheten, godt hjulpet av tidsånden.» (Min utheving.) Ja, Kristian Horn var «initiativtaker» – men han var også så mye mer, og det stemmer ikke at HEF først gjorde seg synlig i offentligheten fra 1976. Jeg vil snarere si tvert imot. Fram til dette årstallet bedrev forbundet – ikke minst ved Horns innsats – lobbyvirksomhet som førte til viktige endringer innenfor lovgivning på livssynsfrihetens område. For detaljer viser

jeg til mine to bøker Svik – Fra humanetikk til humanisme (2008) side 15-50 og Kristian Horn – Forsker, humanetiker – og far (2018) side 282-366.

Etter at han sa fra seg gjenvalg som styreleder og Fragell overtok, skjedde i hovedsak to ting: Medlemstallet økte enormt, og tilbudet til medlemmene ble mer variert med diverse seremonier (i tillegg til Borgerlig konfirmasjon som var Horns ide fra 1951 og startpunktet for framveksten av humanetikk som livssyn i Norge). Men det store – kvalitative – gjennombruddet for respekten for mennesker med et ikke-religiøst (humanetisk) livssyn, kom under Kristian Horns ledelse av HEF de første tjue årene av organisasjonens liv.

Kjell Horn

Medstifter av HEF 9. april 1956

FRA NETTDEBATTEN:

HEF OG AKTIV DØDSHJELP:

Det er bra at HEF ønsker en kunnskaps- og faktabasert tilnærming til dødshjelpsspørsmålet. Dette har vi imidlertid i stor grad hatt i Norge, lenge. Det er riktignok slik at medienes dekning i stor grad har handlet om det HEF nå vil gå bort fra: Ensidig fokus på enkelthistorier (...) Men de viktigste kreftene som holder igjen for legalisering av dødshjelp i Norge består av fagfolk og politikere, som strever med hvordan dødshjelp i lov og praksis skal kunne avgrenses, reguleres og kontrolleres, på entydig, rettferdig og forsvarlig måte. Her spiller blant annet fakta en stor rolle – erfaringene fra land som har tillatt dødshjelp viser at legalisering etterfølges av eskalerende dødshjelpstall, glidning med hensyn til hvordan vage avgrensninger praktiseres, og samfunnsendringer med krav om enda mer liberale lover; dødshjelpstilbud til stadig større grupper.

(Dette skriver Morten Horn etter Human-Etisk Forbunds landsmøtevedtak om å gå inn for offentlig utredning om dødshjelp i et debattinnlegg på fritanke.no. Les det her: fritanke.no/19.11211. På fritanke.no kan du også lese svar fra Andreas Wahl Blomkvist og Levi Fragell. Du kan også delta i debatten.)

92

TRONDS TALE

Opplysningsvesenets fond
må tilfalle fellesskapet.

94

STORT&SMÅTT

Nyheter fra forbundets
indre og ytre liv.

96

GRUNNMUREN

Radioprofilen Madeleine Cederström
er ikke redd for å være HEF-aktiv.

ORGANISASJON

NYTT FRA FORBUNDET

«Humanister anser demokrati, rettsstat og menneskerettigheter for å være grunnleggende, rasjonelt begrunnede verdier. Vi er del av et fellesskap og har ansvar for våre medmennesker og for miljøet, både lokalt og globalt.»

NORDISK HUMANISTMANIFEST 2016

Verdier skapt av fellesskapet, bør eies av fellesskapet

Felles ervervede verdier, må komme fellesskapet og vår alles felles kulturarv til gode. Det gjelder, ikke minst, for Opplysningsvesenets Fond (OVF).

Barne- og familiedepartementet ved statsråd Kjell Ingolf Ropstad er kommet til at verdiene i Opplysningsvesenets fond (OVF) bør deles mellom staten og Den norske kirke (Dnk).

OVF har en verdi på ca. 4,4 milliarder kroner. Fondet ble opprettet i 1821 og er i dag en av Norges største grunneiere.

Vi mener verdiene tilhører fellesskapet. Det er helt feil av regjeringen å legge opp til at store deler av dette skal doneres vederlagsfritt til Den norske

«Barne- og familiedepartementet ved statsråd Kjell Ingolf Ropstad har ikke funnet å kunne gå inn for at staten tilkjennes eiendomsretten til fondet. (...) eierrettigheten må ses i lys av fondets særskilte tilknytning til kirken gjennom alle år og fondets kirkelige betydning også i dag.»

FELLES, IKKE KRISTEN, KULTURARV

Vi er enige i at verdier i fondet skal kunne gå til rehabilitering og vedlikehold av kulturhistorisk verdifulle kirkebygg. Det skulle for eksempel bare mangle at OVF kan bidra til vedlikehold av Nidarosdomen. Domen er en del av vår felles kulturarv og ikke bare den eksklusivt kristne. Ellers mener vi det er greit at lokaler i fondets eie som brukes til trosutøvelse i Den norske kirke, bør kunne overtas av Den norske kirke. Dette følger logisk av grunnlovsteksten, som sier at verdiene også kan anvendes til «geistlighetens beste».

Samtidig burde vel noe av det, i tråd med grunnlovsformålet «opplysningen», kunne gå til Universitetet i Oslo (som betaler årlig festeavgift på 9 millioner kroner til OVF) og andre utdanningsinstitusjoner? Dette må vel også kunne sies å være en del av vår felles kulturarv?

Tomter og bygg i fondets eie som ikke er nødvendig for trosutøvelse i Den norske kirke, bør beholdes i statlig eierskap. I disse verdiene ligger det blant annet en mulighet for politikere til å realisere det de fleste partier er enige om, nemlig behovet for etablering av livssyns åpne seremonilokaler.

I tillegg er vi i Human-Etisk Forbund (HEF) også i denne saken opptatt av likebehandling. Vi er bekymret for at departementet i sin tilråning glemmer konsekvensene for de andre tros- og livssynssamfunnene. Mens tildelinger fra fondet i dag inkluderes i beregningsgrunnlaget for tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, vil det ekskluderes i framtida. Det mener vi ikke gir mening, særlig etter at paragraf 16 i Grunnloven har styrket kravet til likebehandling av livssynsmangfoldet. Vi er forundret og skuffet over Kirkemøtets syn, når de er kritiske til at bidrag fra fondet blir tatt med i grunnlaget for tilskudd til andre tros- og livssynssamfunn. Slikt må kunne kalles uttrykk for smålighet.

LIKEBEHANDLINGSPRINSIPPET FØRST

Stålsett-utvalget, det offentlig oppnevnte utvalget som kom med forslag om en mer helhetlig tros- og livssynspolitik, viste retning da de enstemmig fastslo:

«Ved konflikt mellom likebehandlingsprinsippet og argumenter basert på historiske forhold, bør det for en fremtidig politikk og ordninger være slik at likebehandlingsprinsippet er overordnet argumenter basert på historiske forhold.»

Vi er glade for at departementet i sin konklusjon har oppfattet at «... også økningen i antallet innbyggere som ikke tilhører et bestemt tros- eller livssynssamfunn – har aktualisert behovet for lokaler eller seremonirom som kan danne en verdig ramme ved for eksempel gravferder og ekteskapsinngåelser, men som ved sin utforming av utsmykning er livssynsmessig nøytrale.»

Vi i HEF vil fortsatt arbeide for at dette blir mer enn bare vakre ord, og at norske humanisters og religiøses felles ervervede verdier, kommer fellesskapet og vår felles kulturarv til gode.

TROND ENGER,
generalsekretær
i Human-Etisk Forbund

OPPLYSNINGSVESENETS FOND (OVF)

OPPRINNELSEN

Den katolske kirke skaffet seg og fikk store eiendommer i middelalderen. Bønder og fiskere bygget lokale kirker og storfolk ga jordeiendom og gårdsbruk som presten disponerte. Folk ga bort eiendommer og arbeidskraft, både av tvang og i håp om at skjærsildens pinsler skulle bli noe mindre uutholdelige, eller i håp om tilgivelse for synd og et evig liv i himmelen. Med reformasjonen på 1530-tallet ble den store og verdifulle porteføljen av gårdsbruk, landbruks- og skogseiendom konfiskert av Kongen, men deler av inntektene ble fortsatt brukt til å lønne prester og finansiere kirkedrift.

OPPLYSNINGEN

I 1814 vedtok Eidsvollsmennene en egen grunnlovsparagraf (§106, nå §116) om at kjøpesummer og inntekter fra eiendommene bare skulle brukes til «Geistlighedens Bedste og Oplysningens Fremme». I 1821 ble formuleringen konkretisert inn i en ny lov som sa at en tredjedel av avkastningen skulle gå til Universitetet i Oslo mens resten skulle gå til det såkalte «Opplysningsvæsenets Understøttelsesfond». Fondet skulle ifølge loven brukes til skoler, lønn og pensjon til prester og lærere, og til enkelte allmenntilrette og opplysningsfremmende tiltak. I 1848 ble det siste opphevet, og det ble opp til Stortinget å bestemme. Formuleringen om at en tredjedel av avkastningen skulle gå til Universitetet i Oslo ble imidlertid stående – til 1963.

RENT KIRKEFOND

I 1963 ble paragrafen som sikret universitetet et tilskudd fjernet i det som ble kalt «Loven om endringer i Lovgivningen om de kirkelige fond». Og i 1996 ble kirkens enerett på fondet fullendt gjennom «Lov om Opplysningsvesenets fond», der det blant annet står i paragraf to at «fondet skal komme Den norske kirke til gode». Det er denne loven som fortsatt styrer forvaltningen av fondet, sammen med Grunnlovens §116, som den dag i dag sier at pengene bare skal gå til «geistlighetens beste og opplysningens fremme».

STORTINGSMELDINGEN

I stortingsmeldingen om OVF foreslår regjeringen å dele eiendommene i fondet mellom staten og Den norske kirke (Dnk). Kirken skal få eiendommene som har en «særskilt verdi for Den norske kirke», mens staten eier resten. Men hele avkastningen skal komme kirken til gode, ved at staten påtar seg ansvaret for at verneverdige kirkebygg blir satt i stand. Den praktiske løsningen kan bli at den statlige andelen fortsatt forvaltes av OVF og at overskuddet som i dag går til Den norske kirke, men øremerket kulturhistoriske kirkebygg. Det vil innebære at for eksempel Universitetet i Oslo fortsatt må betale festeavgift til OVF på rundt 9 millioner årlig for tomte på Blindern (som OVF eier), selv om denne tomte skulle blir definert som «statlig eid».

[Les mer på fritanke.no/19.11223](https://www.fritanke.no/19.11223)

STORT & smått

STUDENTHUMANIST PÅ Plass

– Studenthumanisten skal være en humanistisk livsveileder, en del av livsynstjenestene på utdanningsinstitusjonen her, men også tilgjengelig for Human-Etisk Forbunds medlemmer i Møre og Romsdal, sier landets første studenthumanist, Lone Ellingvåg Knutsen. Fra i høst er hun på plass ved Høgskolen i Volda, men ansatt og lønnet av Human-Etisk Forbund i en ettårig prosjektstilling, der de viktigste arbeidsoppgavene blir å tilby samtaler til både studenter ved Høgskolen i Volda og til vanlige medlemmer i Human-Etisk Forbund. Stillingen er kommet på plass etter initiativ fra ildsjeler i HEF lokalt og samarbeid med forbundets livssynsavdeling, og er del av den økte satsningen på livssynsbetjening. Landets andre studenthumanist ble også ansatt i sommer: Anders Thorud er ansatt i en tilsvarende stilling ved NTNU i Trondheim. Les mer på fritanke.no/19.11185

FOTO: STEIN HÅKON THOMASSEN

DIALOG: Marianne Cederström leder samtale om godhet, ondskap, tilgivelse og hevn mellom forfatter og journalist Magnhild Bruheim og filosof Espen Gamlund, Innlandets humanistseminar på Gjøvik i 2015. FOTO: LINDA DAHL HENRIKSEN

Medlemsvekst

I mai satte HEF antagelig rekord i nye medlemmer i løpet av en måned, med 2452 innmeldinger. I august 2019 passerte HEF 5100 innmeldinger – og rundet 93 500 medlemmer – og nærmer seg innmeldingsrekorden fra 1983, da det kom 7000 innmeldinger.

– Jeg tror Levi Fragell i 1983 hadde helt rett i at det er nødvendig å satse på mer enn ett bein hvis man skal bli en bred folkebevegelse. For å komme noen vei, må vi både kritisere ting som går i feil retning, men vi må også bygge opp et positivt alternativ, samt at vi må kunne gi medlemmene våre et seremonitilbud og et sosialt nettverk, sa generalsekretær Trond Enger til landsmøte i juni.

NY LEDER I HU

Øistein Sommerfeldt Lysne (22) ble i april valgt til ny leder i Humanistisk Ungdom (HU). Han vil jobbe med livssynspolitikk som berører ungdom, og da særlig skole, klima, omskjæring og homo-omvendelsesterapi. Han brenner mest for skolepolitikken, men mener også at klimasaken må høyere på agendaen i både HEF og HU.

– Kjernesakene våre må være sakene som handler om livssynspolitikk, og som berører ungdom. Men det hjelper jo lite om vi ikke har en klode å leve på. Vi må ellers fortsette å kjempe mot disse gudstjenestene og KRLE. I tillegg må vi kjempe for mer kritisk tenking inn i skolen og for et livssynsfag som tar mangfold og filosofi mer på alvor enn i dag.

Les hele intervjuet på fritanke.no/19.11216

FOTO: ASLAUG OLETTE KLAUSEN

STORT & smått Fra landsmøtet

På Landsmøtet: Even Gran og Aslaug Olette Klausen

Les mer utfyllende saker fra HEFLM, med kommentarer og referat fra debattene, på fritanke.no/19.11249

SATSINGS-OMRÅDER

Human-Etisk Forbunds landsmøte (HEFLM) bestemte at **Folkeopplysning og Livssynsbetjening** blir særskilte satsningsområder for de neste to årene. Det innebærer at Human-Etisk Forbund (HEF) skal intensivere arbeidet på de to områdene, for eksempel gjennom riksdekkende kampanjer. Detaljene i satsningen skal generalsekretær i samarbeid med det nye sentralstyret og landsstyret utforme. Temaene som ikke nådde opp – Bioteknologi og etikk, Livssyns åpne seremonirom og Etske utfordringer knyttet til klima og miljø – skal likevel være på agendaen for HEF de neste årene.

SKAL BEHOLDE DAGENS FYLKESGRENSER

Etter at Stortinget vedtok nye fylkesgrenser har debatten gått om HEF skal følge disse for sin struktur. Mange har motsatt seg å bli sammenslått. Spesielt i Finnmark og Buskerud, men også i Vestfold, Telemark, Østfold, og innlandsfylkene har det vært mye skepsis. Argumentene mot har blant annet vært at det gir enda større avstander og at det ødelegger for etablerte samarbeidslinjer i dag. Etter en lang og dels hard og følelsesladet debatt, både før og under HEFLM, ble vedtaket at alle fylkeslag i Human-Etisk Forbund fra nå av skal hete regionlag, uansett om området de dekker samsvarer med et offentlig fylke eller ikke. Det ble også vedtatt en bestemmelse om at regionlagenes geografiske omfang skal foreslås av de involverte lokallagene og vedtas av landsstyret.

UTREDNING OM DØDSHJELP

Mot én stemme gikk HEFLM inn for at HEF i inneværende periode tar et aktivt initiativ ovenfor de politiske myndigheter med det formål om å nedsette et offentlig utvalg som skal utrede dødshjelp basert på kunnskap, forskning og statistikk. Bakgrunnen for forslaget er blant annet en tilsvarende utredning i Sverige. Målet med utredningen er å «kunne gå fra de mer følelsesladede personlige historiene og 'skyttergrav'-retorikk, til en mer kunnskapsbasert viten basert på forskning. En slik utredning, vil etter vår mening, heve den politiske debatten til et mer prinsipielt nivå», heter det i begrunnelsen. I 2013 vedtok HEFLM at man kan være både pro og contra aktiv dødshjelp, begrunnet i god humanistisk etikk og tradisjon.

Temaet vil bli tatt opp på debattmøter under Humanistisk uke 2019.

NY ORGANISASJONS-STRUKTUR

HEFLM vedtok også en ny styringsstruktur, med sentralstyre og landsstyre, der det nye sentralstyret får færre medlemmer og mindre makt enn hovedstyret tidligere hadde. Sentralstyret består nå av sju medlemmer: seks faste pluss to vararepresentanter valgt fra landsmøtet, samt et medlem med vararepresentant valgt av de ansatte. Landsmøtet gikk også inn for at Humanistisk Ungdom, som tidligere, får en representant med møte- og talerett i sentralstyret. Landsstyret vil bestå av én representant fra hvert regionlag, samt sentralstyrets medlemmer. Det får økt beslutningsmyndighet og skal nå møtes oftere enn to ganger i året.

FOTO: HUMAN-ETISK FORBUND

DET NYE SENTRALSTYRET

Fra venstre: **Haakon Gunleiksrud** (Trøndelag, ny), **Terese Svenke** (Akershus, gjenvalg), styreleder **Tom Hedalen** (Buskerud, gjenvalg til fjerde periode som styreleder), nestleder **Christian Lomsdalen** (Hordaland, gjenvalg, men ny som nestleder), **Hilde Dybwad** (Nordland, gjenvalg), **Øistein Sommerfeldt Lysne** (nyvalgt HU-leder), **Anveig B. Halkjelsvik** (Møre og Romsdal, gjenvalg), **Dag Folkvord** (Rogaland, ny, andre vara) og **Nina Fjeldheim** (Oslo, ny, første vara). I tillegg er de ansatte representert ved **Kenneth T. Kjellsnes** og **Andreas Larsen** (vara).

IKKE SÅ MISJONERENDE SOM RADIOANDAKTEN

Hun er vigsler, kursansvarlig for konfirmasjon i både Lillehammer og Ringsaker, kasserer i lokallaget og driver Filosofisk salong. NRK-programleder Madeleine «Madde» Cederström er dessuten ikke redd for å være humanetiker på direkten.

TEKST: KIRSTI BERGH FOTO: ARNFINN PETTERSEN

Jeg tror jeg har fortalt på radioen at jeg er humanetiker sikkert hundre ganger. I situasjoner det er naturlig, sier jeg ofte det, «selv er jeg humanetiker». Så folk vet det, ler Madeleine Cederström da Fri tanke besøker den profilerte NRK-programlederen på Mediesenteret i Lillehammer, der NRK Hedmark og Oppland holder hus.

– Jeg vet det er litt riski ...

– Men ikke om du hadde vært kristen?

– Ja, det er også mitt argument. Vi har jo andakten på P1, så misjonerende kommer jeg aldri til å få – eller ville – være! Men jeg har aldri møtt på en sjef som synes at det er problematisk. Om jeg plutselig hadde begynt å blande rollene derimot - -

– Som å reklamere for Human-Etisk Forbunds konfirmasjonstilbud?

– ... eller gjøre reportasje om det! Nei, aldri! Sier hun bestemt.

Men at hun er både journalist og særdeles aktivt medlem i Human-Etisk Forbund, gjør henne spesiell i mediesammenheng, hvor idealet er å være nøytral. Manglende nøytralitet var medvirkende årsak til at hun i 2008 måtte gå fra programlederjobben i den kommersielle radiokanalen P4 etter 13 år: Hun refset norsk asylpolitikk for å være inhuman på direkten – og det likte ikke sjefene i P4.

DET BEGYNT MED KONFIRMASJON

I dag jobber hun altså i NRK, og driver med en rekke HEF-aktiviteter på si. Og det hele begynte med konfirmasjonen til den eldste av hennes fire barn for femten år siden.

– Jeg hadde kanskje vært like rørt om det var i kirken, men jeg husker konfirmasjonsdagen som

at jeg grein fra morgen til kveld – ikke minst under seremonien. Det var så fint og det var så bra! Jeg hadde også fulgt Alexandra i hennes konfirmasjon-sundervisning og tenkte at «det er presis det jeg har lyst til å gjøre!», forteller hun. Hadde hun ikke vært journalist, kunne hun ha tenkt seg å være lærer – i ungdomsskolen.

– I akkurat disse «trasliga» tenåringsårene. Det er aldeles nydelig å få brytes med tenåringer, sier hun på sin karakteristiske svorsk.

– Så da spurte jeg om jeg kunne få være konfirmasjonsleder året etter. Og dermed var det gjort. Det er det absolutt morsomste jeg kan gjøre – utenom radio.

Ganske raskt ble hun også konfirmasjonsansvarlig i Lillehammer, og da hun etter hvert flyttet til nabokommunen Ringsaker ble hun også konfirmasjonsansvarlig der. Det utgjør til sammen 200 konfirmanter. I dag er hun ikke lenger kursleder, men som leiransvarlig er hun med og planlegger og leder konfirmasjonsleiren som lokallagene holder. Hun savner Camp Refugee – flyktningerollespillet som mange tusen tidligere konfirmanter har deltatt i – men har som leiransvarlig vært med å innføre at en del av konfirmantleiren skal være «aktivist-leir».

– De skal finne noe de brenner for, og så skal de skal tegne det uten ord. Og det er kjempefine saker!

Hun finner fram mobilen og blar fram fargerike akvarellbilder det ikke er vanskelig å forstå skil-drer ulike saker. Det er regnbueflagget som supermann-kappe. En mørk fremstilling av depresjon. Høns i bur. Ikke-vold. Søppel.

– Og så fant jeg ut at det beste styrevervet er å være kasserer!

– Da går saker og ting når det skal. Veldig ofte

FORBUNDETS GRUNNMUR

Human-Etisk Forbund har omkring 2000 aktive medlemmer. De tillitsvalgte og frivillige er selve ryggraden i forbundet. De bærer lokallagsarbeidet, sitter i utvalg, holder liv i konfirmasjonstilbudet, arrangerer seremonier, åpne møter, holder gravferder og vigslar brudepar. Noen av dem driver med nesten alt dette på en gang – de er forbundets grunnmur.

Navn: Madeleine Cederström (56)

Aktiv i Human-Etisk Forbund i Lillehammer og omegn

FOTO: LINDA DAHL HENRIKSEN

DIALOG: Marianne Cederström leder samtale om godhet, ondskap, tilgivelse og hevn mellom forfatter og journalist Magnhild Bruheim og filosof Espen Gamlund, Innlandets humanistseminar på Gjøvik i 2015.

«Å være **konfirmasjonsleder** er det absolutt morsomste jeg kan gjøre – utenom radio.»

handler det å være kursansvarlig om ting som koster penger. Det koster penger med kursledere, leir, buss. Det er ofte tregheter i systemet som gjør at ting ikke blir noe av. Så nå er jeg kasserer i Lillehammer, ler hun, samtidig som hun beroliger med at hun selvsagt har en leder som attesterer.

Litt seinere i samtalen skal det vise seg at det er den ene datteren hennes som sitter som lokallagsleder på Lillehammer nå. Ja, faktisk har alle hennes barn – som er humanistisk konfirmerte (det var ingen selvfølge, hun har passet på at de har blitt utsatt for positive doser religion, slik at de skulle få et reelt valg) – blitt kursledere eller -assistenter etter hvert. Ikke nok med det, mannen hennes er også vigslar og gravferdstaler! Men hun lover at det også er andre styremedlemmer i lokallaget, det er ikke styrt av en «Cederström -mafia». Og hun håper og tror at den aktive familien ikke oppleves som ekskluderende på andre.

Selv er hun også vigslar – og har viet folk utendørs både her og der; spektakulært til fjells og i miniformat i tretoppfytte. I fjor gjennomførte hun 10 velselser, det var for mange. I år har hun derfor kuttet ned til fire. Men selv om hun også har gjennomført gravferdskurs, har hun ennå ikke praktisert.

– Det får vente til seinere. Det passer ikke å være «Glad-Madde» på radioen det ene øyeblikket og så være gravferdstaler i det neste. Det er noe med rollene der.

OPPTATT AV NATURVITENSKAP

Før hun ble kursleder hadde hun bare vag kjennskap til Human-Etisk Forbund, gjennom humanetikere hun var aktive i SOS Barnebyer sammen med. Selv vokste hun opp i en vanlig familie i Stockholm i Sverige, uten noe særlig religiøst engasjement. Før hennes lillesøster ble frelst og pinsekristen som 13-åring.

– Min søster er et aldeles vidunderlig menneske, min bestevenn. Men vi har hatt mange diskusjoner om tro og religion og sånn, og jeg har testet å gå i kirken – på psykedeliske pinsemøter – og etterpå tenkt «hva i heligafriden er dette for noe?!». Jeg visste ganske klart at jeg ikke var religiøs, og jeg har alltid vært opptatt av naturvitenskap, sier hun – noe t-skjorten med påskriften «Science is not a liberal conspiracy» understreker.

– Så det å finne humanetikken, med vektlegging av den kritiske tenkningen og med verdighet, moral og verdier uten gud og religion – det var jätteviktig!

– Det er presis der man skal være, sier Cederström engasjert – nærmest på både inn- og utpust.

– Å få si at det er jätteviktig med solidaritet, med respekt omtanke for andre, uten at man legger religion eller gud bak det. Det er viktig fordi vi lever sammen som mennesker – «fordi alt vi har er hverandre!»! Just det, ja, just det! Hahaha, klukkler hun. Fordi hun uforvarende nesten har sitert Human-Etisk Forbunds nyeste motto.

En av de aktivitetene hun som ansvarlig for medlemsaktiviteter i Lillehammer har tatt initiativ til, er Filosofisk salong, hvor spørsmål og undring står i sentrum. En gang i måneden leier de Frelsesarmeens lille kafé og inviterer til filosofisk innledning og diskusjon.

– Da inviterer vi en filosof, forfatter eller andre til å innlede. Første gang diskuterte vi om det finnes en humanistisk «levnadsvei». De kristne snakker jo om å leve et kristent liv og vet hva det betyr. Finnes det en måte å si at man vil ha et humanetisk liv og hva betyr det i så tilfelle? Filosofen Morten Fastvold innledet – og det ble en kjempeinteressant kveld.

– Vi var femten stykker. Det finnes jo egentlig ikke noen egen humanetisk måte å leve på, utenom å følge Den gyldne regel, men Fastvold pratet om den epistemiske etikken, og den var jättefin! Den krever at du tvinges til å sette deg inn i fakta eller lære deg ting for å å kunne uttale deg om noe. Den har vi snakket mye om etterpå. Å være humanetiker betyr at du tvinges til å anstrenge deg.

Det aktive humanetiske fellesskapet på Lillehammer består av en hard kjerne på 12-15 stykker (av de omkring 700 registrerte medlemmene), som er med og deltar på aktiviteter. Og som også kan stille opp om det trengs.

I tillegg forsøker Cederström også å strekke ut en hånd til de andre livssynssamfunnene lokalt, og håper på «undringssamarbeid» mellom konfirmasjonsopplegget i Den norske kirke og Human-Etisk Forbund.

DRØMMEN OM ET BEDRE SAMFUNN

Hva gjør at hun klarer – og orker – å kombinere full jobb og engasjement i Human-Etisk Forbund på så mange områder?

– Man må bare prioritere. Og så får man anvende litt arbeidstid på HEF-saker – shhhhh. Ta noen telefoner, eller en avtale i lunsjen, for eksempel. Hahaha.

– Jeg gjør dette fordi det er så utrolig gøy og så viktig! Det er det å gjøre noe som er mer enn seg selv. Og det er mindre jobb å gjøre alt dette enn å ...

Hun bryter ut i sin boblende latter.

– Jeg har hatt et frivillig verv som var mer jobb enn dette; og det var som leder for Åsmarken fotball. Det var åtti fotballspillende barn og foreldrene deres. Det kan jeg love deg, det! Det står stor respekt av dem som tar slike verv, for det var tretti timer i uka! Så dette er peanøtter sammenlignet med det! Hahaha.

Hun blir litt mer alvorlig igjen.

– I bunn ligger drømmen om et bedre samfunn. Jeg tror virkelig at dette er en av veiene til et bedre samfunn, det å jobbe for de humanetiske ideene gjennom Human-Etisk Forbund.

FOTO: MARTE GJERDE

DA KASPAR BLE KURSLEDER

Da Human-Etisk Forbund i Oslo søkte etter nye kursledere til Humanistisk konfirmasjon høsten 2018, var lærerstudenten Kaspar Henmo (23) en av de som søkte. Fri tanke fulgte ham fra han ble utvalgt og deltok på første samling for kommende kursledere, besøkte ham og konfirmantene hans en kurskveld i mars og hang med på den høytidelige avsluttende seremonien i Oslo rådhus.

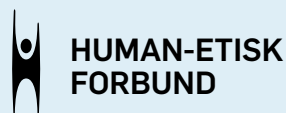
Hvorfor ville Kaspar bli kursleder?

– Jeg synes det virker veldig gøy! Jeg elsker å være lærer, det er det morsomste i hele verden, svarte han på første kursledersamling – lenge før kursene startet.

– Det å ta for seg diskusjonsemner som ikke har fasit, sammen med ungdom som er i den alderen at de begynner å tenke på rett og galt, hva er rettferdighet og slike tema. Det å utforske det med dem, virker veldig gøy. Å gjøre det – og så få betalt – det er jo en drøm!

Hva fikk han igjen for innsatsen (utover honoraret)? Hva var det mest utfordrende – og overraskende? Og vil han gjøre det igjen? Les saken på fritanke.no:

fritanke.no/19.11.2018

HOVEDKONTOR

Brugata 19,
Postboks 9076 Grønland
0133 Oslo
Tlf 23 15 60 00
human@human.no

For mer informasjon:
www.human.no
facebook.no/humanetiskforbund

FYLKESKONTORER

REGION NORD

Nordland - nordland@human.no
Troms - troms@human.no
Finnmark - finnmark@human.no

REGION MIDT

Tlf 73 80 64 80
Trøndelag - trondelag@human.no
Møre og Romsdal - moreogromsdal@human.no
Hedmark - hedmark@human.no
Oppland - oppland@human.no

REGION VEST

Tlf 488 98 300
Rogaland - rogaland@human.no
Hordaland - hordaland@human.no
Sogn og Fjordane - sognogfjordane@human.no

REGION ØST

Tlf 23156060
Akershus - akershus@human.no
Oslo - oslo@human.no
Østfold - ostfold@human.no

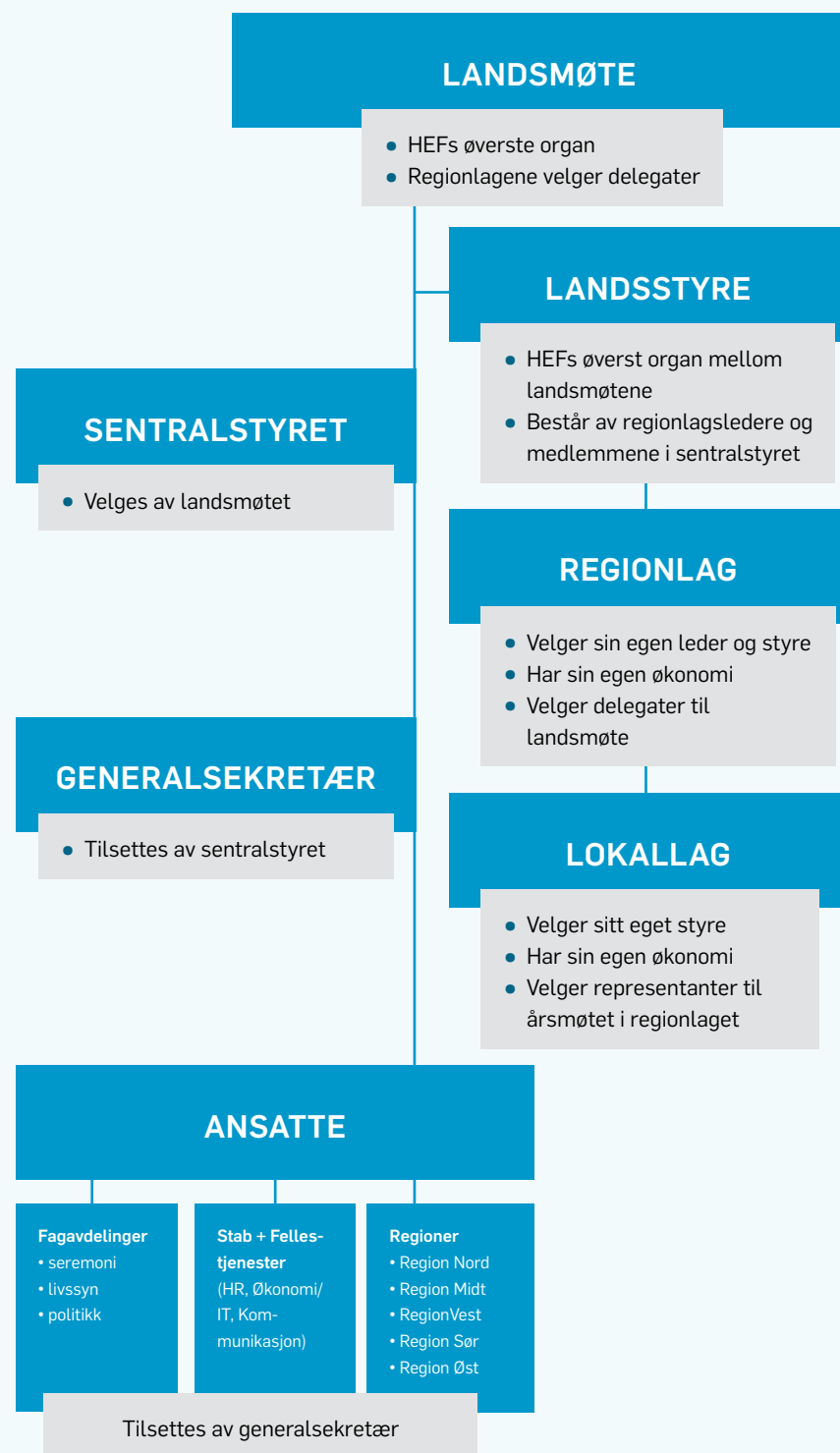
REGION SØR

Tlf 33 31 32 05
Buskerud - buskerud@human.no
Vestfold - vestfold@human.no
Telemark - telemark@human.no
Aust-Agder - aust-agder@human.no
Vest-Agder - vest-agder@human.no

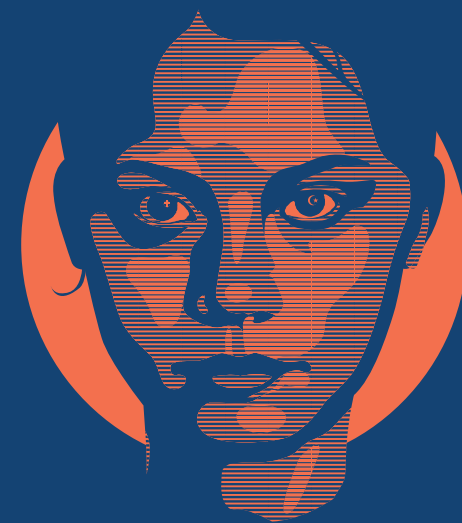
For kontortider, besøksadresser m.m.
– se human.no

SLIK ER HUMAN-ETISK FORBUND OPPBYGD FRA 2020

Merk at etter årets landsmøtevedtak heter fylkeslag og fylkesleder fra 2020 regionlag og regionlagsleder. Slik vil da de ulike delene av forbundet forholde seg til hverandre organisatorisk.

RELIGIONSFRIHET I SKOLEN

2007: KRL-faget blir dømt i menneskerettighetsdomstolen

I mer enn 60 år har vi kjempet for at alle skal ha frihet til å velge selv. Det har vi tenkt å fortsette med. Bli medlem på human.no.

FRIHETSSEIRER

For å vise enda klarere hvilke verdier humanister og HEF-medlemmer står for, valgte vi ut åtte historiske seirer som symboliserer viktigheten av menneskers frihet til å velge selv. Med budskapet «**I mer enn 60 år har vi kjempet for at alle skal ha frihet til å velge selv. Det har vi tenkt å fortsette med**», synliggjorde vi i august og september følgende saker:

1951 – Borgerlig konfirmasjon gjennomføres for første gang

1978 – Selvbestemt abort blir tillatt

1982 – Homofili fjernes som sykdomsdiagnose

1988 – Seremonien navnefest gir nybakte foreldre et valg

2007 – KRL-faget blir dømt i menneskerettighetsdomstolen

2009 – Homofile og lesbiske får lov til å gifte seg

2012 – Båndet mellom kirke og stat løses

2015 – Forbudet mot blasfemi oppheves

Se kampanjen og alle plakaten på:
human.no/artikler/frihet-til-a-velge/

Human-Etisk Forbunds personvernerklæring er oppdatert.

Les den på human.no/personvern

FOTO: MOSTPHOTOS

VERV EN VENN

Kjenner du noen som kunne tenke seg å være medlem i HEF?

Logg deg inn på «Min side», klikk på «verv en venn» og legg inn epost-adresse eller telefonnummer. Vedkommende vil få en oppmuntring fra oss om å melde seg inn, med hilsen fra deg.

MIN SIDE

Her kan du se all informasjon Human-Etisk Forbund har om deg. Logg deg inn med BankID, BankID på mobil eller sms.
minside.human.no

NOEN AV VÅRE STØTTE- SPILLERE

Vi har spurt en del folk som er kjent fra offentligheten og samfunnslivet om de har noe fint å si om oss og jobben vi gjør. Her ser du noen av dem som sa ja.

Se flere støttespillere på human.no/folk

– Jeg tror på rasjonell og kritisk tenkning. Det hjelper oss til å ta **bedre valg** i livene våre. Vi blir ikke like lett lurt.

– Kritisk tenkning er **ikke medfødt**. Det må læres. Her gjør Human-Etisk Forbund en viktig jobb!

ANDREAS WAHL
Programleder og vitenskapsformidler

– Også vi som har et **humanistisk** livssyn trenger en **skikkelig feiring** av kjærligheten!

MONA GRUUD
Tidligere Miss Universe og humanistisk viger

– Jeg **meldte meg inn** i Human-Etisk Forbund fordi jeg er opptatt av **livssyn og livssynsfrihet** uten å tro på noen gud.

HANS OLAV LAULUM
Forfatter og sjakkelspert

– Jeg synes det er **fascinerende** at Human-Etisk Forbund er så **uendelig** gode til å skape en personlig og **høytidelig** ramme rundt konfirmasjonen.

– Seremonien er langt **mindre kjedelig** enn mye annet på konfirmasjonsfronten.

EGIL HEGERBERG
Humørist og eier av sitt eget band

– Bare gjennom en **åpen vitenskapelig holdning** kan vi håpe å finne ut litt av den **fantastiske** virkeligheten som omgir oss.

– Det er også det **beste utgangspunktet** for et livssyn som handler om livet **her og nå**.

SELMA EKIZ
Programleder og vitenskapsformidler

– Human-Etisk Forbund **jobber for folkeopplysning** i en tid der det motsatte – det vil si folkeNEDMØRKING – brer om seg **som varmt hvetebrød**; varmt hvetebrød med meslinger, svarte byller og munnsår.

THOMAS SELTZER
Programleder og rockestjerne

– Alle er **født frie** uansett hvilket livssyn foreldrene har. Hver generasjon må **forme sin egen** frihetskamp. Ingen er fri for **alle** er fri.

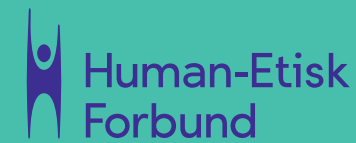
– Human-Etisk Forbund står for nettopp dette – individets **frihet til å velge selv**.

SHABANA REHMAN GAARDER
Komiker og daglig leder i Født Fri

– Jeg er med i Human-Etisk Forbund fordi de står for **religionsfrihet**, medmenneskelighet, individets styrke og ukrenkelighet.

WASIM ZAHID
Lege og forfatter

HUMANISTISK UKE 2019

FORDI ALT VI HAR ER HVERANDRE

13.-29. SEP.

I år viser vi fram alle fasetter ved humanismen, gjennom temaet «Humanisme – fordi alt vi har er hverandre». Bli med på samtaler om kjærligheten og døden, eller få med deg foredrag og debatter om aktuelle saker som aktiv dødshjelp og bioteknologi.

Det blir arrangementer og aktiviteter over hele landet. Se hva som skjer nær deg på [Human.no](https://human.no).

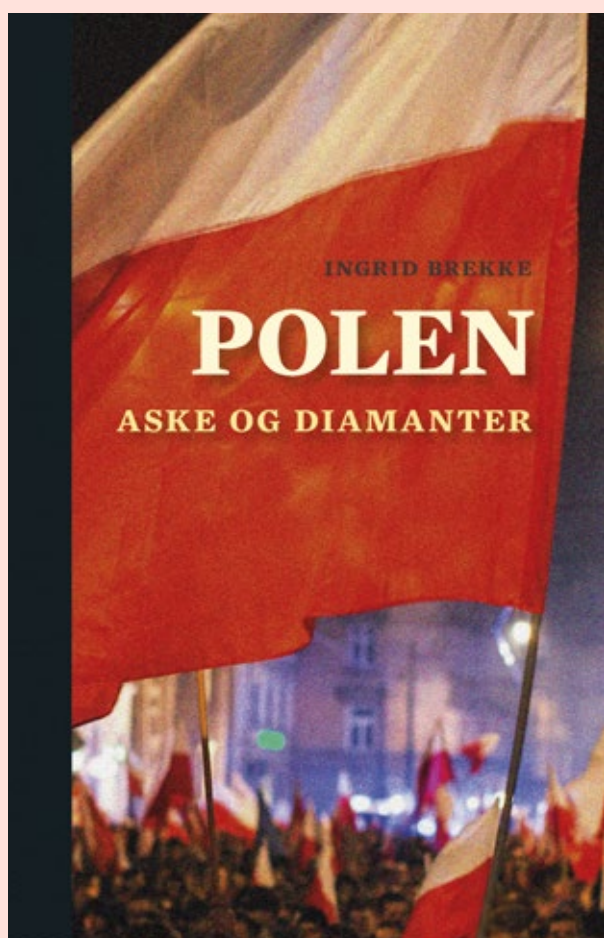

Returadresse:
Human-Etisk Forbund
Boks 9076, Grønland
0133 Oslo

HUMANIST FORLAG

NYHET

Polen er et av Norges nærmeste naboland, en folkerik kulturnasjon med voksende økonomi og av vesentlig betydning for Europas utvikling fremover. Polakker er også Norges største innvandrerguppe. Likevel kjenner de fleste nordmenn knapt til hvordan polakkene har det i sitt hjemland.

Polen. Aske og diamanter gir innblikk i det polske samfunnet. Gjennom møter med mennesker forstår vi mer av dagens politiske situasjon. Boken følger også tråder bakover i historien og utover landets egne grenser. I et tilgjengelig og levende språk skildrer Ingrid Brekke et land som er viktigere enn vi gjerne tror.

Ingrid Brekke

POLEN. ASKE OG DIAMANTER

INNBUNDET. PRIS: 284,- FOR MEDLEMMER AV HUMAN-ETISK FORBUND

(ORDINÆR PRIS 379,-)

FOR Å BESTILLE BOKEN SE KUPONGEN PÅ **SIDE 85** ELLER GÅ TIL www.humanistforlag.no